LUCIAN BOIA s-a născut la 1 februarie 1944 în Bucureşti. Carieră universitară începînd din 1967 la Facultatea de Istorie a Universităţii din Bucureşti; profesor titular în 1990. Secretar general (1980-1983) şi vicepreşedinte (1983-1990) al Comisiei Internaţionale de Istorie a Istoriografiei. Director fondator (1993-) al Centrului de Istorie a Imaginarului. Bibliografie selectivă: Eugen Brote (1850-1912), Litera, Bucureşti, 1974; Relationships between Ro-manians, Czechs and Slovaks (1848-1914), Editura Academiei, Bucureşti, 1977; Das Jahrhundert der Marsianer (în colaborare cu Helga Abret), Heyne, Miinchen, 1984; L'Exploration imaginaire de l'espace, La Decouverte, Paris, 1987; La Fin du monde: Une histoire sans fin, La Decouverte, Paris, 1989 (ediţie japoneză, 1992; Sfîrşitul lumii: O istorie fără sftrşit, Humanitas, Bucureşti, 1999); La Mythologie scien-tifique du communisme, Paradigme, Caen-Orleans, 1993 (Mitologia ştiinţifică a comunismului, Huma-nitas, Bucureşti, 1999); Entre l'Ange et la Bete: Le mythe de l'Homme different de l'Antiquite a nos jours, Pion, Paris, 1995 (ediţie spaniolă, 1997); Istorie şi mit în conştiinţa românească, Humanitas, Bucureşti, 1997; Jocul cu trecutul: Istoria între adevăr şi ficţiune, Humanitas, Bucureşti, 1998; Pour une histoire de l'imaginaire, Les Belles Lettres, Paris, 1998; Pour vivre deux cents ans: Essai sur le mythe de la longevite, In Press, Paris, 1998; Două secole de mitologie naţională, Humanitas, Bucureşti, 1999. Volume apărute sub direcţia sa: Great Historians from Antiquity to 1800. An International Dictionary şi Great Historians of the Modem Age. An International Dictionary, Green-wood Press, New York-Westport- Londra, 1989 şi 1991; Miturile comunismului românesc, Nemira, Bucureşti, 1998.

LUCIAN BOIA
Mitul longevităţii
Cum să trăim două sute de ani
Traducere din franceză de WALTER FOTESCU
HUMANITAS
BUCUREŞTI
Coperta
IOANA DRAGOMIRESCU MARDARE
Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale BOIA, LUCIAN
Mitul longevităţii: Cum să trăim 200 de ani
Lucian Boia; trad.: Walter Fotescu, Bucureşti, Humanitas, 1999
184 p.; 20 cm.-(Eseu)
Tit. orig. (fr.): Pour vivre deux cents ans: Essai sur le mythe de la longevite.
ISBN: 973-50-0011-3
I. Fotescu, Walter (trad.) 612.68
LUCIAN BOIA
PO UR VIVRE DEUX CENTS ANS Essai sur le mytke de la longevite

## Introducere

O NOUĂ MISTICĂ se afirmă la acest sfîrşit de secol şi de mileniu. Religia sănătăţii şi cultul corpului marchează cu amprenta lor jumătatea occidentală a lumii. După secole de creştere precumpănitor materială, calitatea vieţii trece pe primul plan. Boala, bătrîneţea, chiar moartea sînt de-acum resimţite ca nedreptăţi. Potenţialul ştiinţific şi tehnologic înalt de care dispune lumea de astăzi este orientat — în sfîrşit! — către refacerea condiţiei biologice a omului.

Acest proiect nu pare nici utopic, nici abstract. Sîntem pe cale să descifrăm codul genetic al fiinţei omeneşti. Niciodată şansele luptei împotriva bolilor nu s-au dovedit mai promiţătoare decît în acest moment. în plus, speranţa de viaţă creşte pretutindeni în lume, mai cu seamă în ţările bogate. Lent, dar sigur, omul îşi adjudecă parcele de eternitate.

In final, totul se traduce în termeni de longevitate, de luptă împotriva morţii. Mai mult decît cucerirea spaţiului, cucerirea timpului, a unui interval de viaţă mai lung şi de mai bună calitate, se anunţă a fi marea aventură a secolului următor. Este prea devreme să jalonăm frontiera ce separă perspectivele reale de impulsul mitic incontestabil. Dar sîntem constrînşi să constatăm locul eminent ocupat de ofensiva împotriva morţii în imaginarul occidental.

Această veritabilă obsesie a longevităţii reprezintă un semn al vremurilor noastre. De fapt, cum nimic nu este nou sub soare, avem de-a face mai degrabă cu o reelaborare, decît cu o apariţie ex nihilo. A învinge moartea a fost din-totdeauna preocuparea de căpătîi a oamenilor. Ceea ce se schimbă este contextul, formulele, nu arhetipul în sine. Fenomenul a luat amploare, în zilele noastre longevitatea beneficiind din plin de două atuuri: pe de o parte, capacităţile sporite ale ştiinţei consolidează posibilitatea de

realizare a proiectului; pe de altă parte, refluxul relativ, dar întru totul real, al credinţei în lumea de dincolo se traduce printr-o investiţie suplimentară în viaţa pămîntească şi trupească, încă o dată, totul vine de departe. Ne aflăm în faţa unuia dintre cele mai tenace mituri ale omenirii.

Poate că toate acestea vor deveni mîine realitate. Dar pentru moment nu este vorba decît despre un mit vechi, un mit pe care îl putem identifica pe tot parcursul istoriei. în consecinţă, nu ne propunem un studiu al longevităţii reale, ci o incursiune în imaginarul longevităţii.

Longevitatea mitică nu are nimic de-a face cu o viaţă lungă obişnuită. La o sută de ani, chiar la o sută douăzeci, te numeri printre cei mai tineri membri ai „clubului" pe care îl vom vizita. Este un club care nu primeşte oameni foarte în vîrstă, în sensul obişnuit al cuvîntului, ci pe cei care trăiesc un fel de a doua viaţă, o viaţă esenţialmente diferită: oameni pentru care vîrstele vieţii se succedă diferit şi care întreţin raporturi speciale cu eternitatea.

Scepticul este liber să spună că longevitatea, reală sau mitică, nu schimbă sensibil condiţia umană. O viaţă, chiar pre--lungită, rămîne tragic de scurtă, o scînteie efemeră în noaptea timpului. Ce contează cîţiva ani în plus în faţa infinitului ?

Mitologia nu vede lucrurile în acest fel. O dată depăşită limita obişnuită a vieţii, omul intră în eternitate. Semnificaţia unei vieţi prelungite depăşeşte simpla acumulare de ani. Omul care trăieşte foarte mult încetează să fie un bătrîn ca toţi ceilalţi, el devine aproape nemuritor. în sens mitic, longevitatea constituie o anticameră a nemuririi.

O sută, o sută douăzeci, o sută cincizeci, două sute...

NIMENI NU-I ATÎT DE BĂTRÎN, ca să n-aibă dreptul să mai spere măcar la o zi."* Aceste cuvinte sugerează o strategie aparent infailibilă, permiţînd avansarea, pas cu pas, către un orizont temporal care se deplasează la rîndul-i. Să existe oare o barieră de netrecut ?

Mai curînd decît să impună o limită precisă, longevitatea mitică presupune o serie de paliere succesive.

în primul rînd, suta de ani. O sută, număr convenţional, care nu este nici mai mult nici mai puţin decît un simbol, exprimă o durată biologică considerată naturală şi obiectivă. Orologiul uman este programat pentru o sută de bătăi. Traiectoria omului este închisă într-un număr perfect.

Secolul, devenit pe de altă parte unitatea de măsură a istoriei, asigură astfel joncţiunea dintre destinul individual şi viaţa

colectivă a omenirii. El constituie şi punctul de întîl-nire dintre longevitatea reală şi longevitatea mitică. Se poate trăi o sută de ani şi chiar mai mult; un număr de muritori au atins şi au depăşit această limită. Realitatea devine mit în momentul în care aceste cazuri, în fond excepţionale, sînt considerate reprezentative pentru condiţia normală a omului, intervalul precis atribuit lui de Creator sau de natură.
De altminteri, acesta nu este decît primul palier, cel mai jos. Să continuăm să urcăm zi de zi, potrivit preceptului lui Seneca. Timpul mitic invadează progresiv timpul real. O sută douăzeci de ani ar putea marca graniţa ultimă dintre cele două registre. Este un multiplu de „doisprezece", cifră simbolică prin excelenţă, definind, precum secolul, un ciclu complet. Este vîrsta lui Moise, dar, mai recent, este şi vîrsta atinsă de Jeanne Calment, performanţă ce nu are nimic mitic.
Continuînd ascensiunea, ajungem aproape fără să ne dăm seama la palierul următor, situat la cota o sută cincizeci. Toate epocile şi toate culturile dispun de un stoc propriu de centenari magnifici, cei mai remarcabili dintre ei atingînd, uneori chiar depăşind, vîrsta de o sută cincizeci de ani. în istoria longevităţii, acesta este un jalon esenţial, o valoare constantă cu semnificaţie aproape arhetipală.
Plecînd de aici, ascensiunea devine puţin mai dificilă. Cazurile „reale" se răresc. Dar logica pare să ne vină în ajutor. Ea se sprijină pe faptul bine cunoscut că moartea nu este decît rareori naturală. Se moare din cauza unui număr infinit de boli, se moare din cauza privaţiunilor sau a exceselor, se moare fiindcă oamenii îşi petrec timpul omorîndu-se ei înşişi sau ucigîndu-se unii pe alţii. Ne ucidem şi descendenţii, căci fiecare generaţie moşteneşte tarele acumulate de predecesori.

## Note:

" Seneca, Scrisori către Luciliu, XII, trad. Gh. Guţu, Editura Ştiinţi-fică, Bucureşti, 1967, p. 26.
Cîţi ani s-ar putea trăi într-o lume vindecată de boli, de privaţiuni şi de excese ? O sută cincizeci poate, căci anumiţi muritori au reuşit să atingă această vîrsta. Dar de ce nu mai mult ? Cei care au trăit un secol şi jumătate au „beneficiat" şi ei de cota noastră de mizerie. Campioni ai unei omeniri bolnave, ei ar fi dus-o fără îndoială mai bine într-o societate sănătoasă şi armonioasă. O jumătate de secol în plus ar fi o speranţă rezonabilă. în sfîrşit, ajungem la al treilea palier: două sute de ani, al treilea număr de

referinţă pentru longevitate.
Nimic pînă aici decît manifestările — reale sau presupuse - ale unei longevităţi „normale" caracterizînd fiinţa omenească aşa cum este ea. Dar intervine un nou argument care mizează pe variabilitatea biologică a speciei. Conform unui larg evantai de tradiţii, omul originar era mai puternic si mai smătos decît omul actual şi, fireşte, trăia mai mult. Ştiinţa modernă a risipit această credinţă. Ea a demonstrat că vîrsta de aur nu a existat în trecut, dar că va exista în viitor. Situarea acestei epoci mitice la o extremitate a istoriei sau la alta marchează distincţia dintre gîndirea prelogică şi gîndi-rea raţionalistă modernă. Aplicată longevităţii, această schemă contradictorie susţine că odinioară omul trăia mult sau că, dimpotrivă, mîine va trăi mult. Putem alege după voie una sau alta dintre cele două soluţii. Cea de-a doua prezintă avantajul unei împliniri virtuale, în timp ce prima se mulţumeşte să alimenteze nostalgia după o lume pierdută pentru totdeauna.
Cît priveşte cifrele, ele scapă controlului. Dacă omul actual nu depăşeşte, nici măcar în versiune mitizată, bariera de o sută cincizeci sau de cel mult două sute de ani, omul de dinainte ori de după noi — sau eventual aflat printre noi, în măsura în care unii semeni se dovedesc capabili, graţie anumitor practici, să iasă din condiţia umană obişnuită — poate aspira în mod legitim la orice statut. El poate trăi sute sau mii, sau chiar sute de mii de ani. El poate deveni nemuritor.
Dorinţa de a învinge moartea este cea mai puternică pulsiune arhetipală „înscrisă" în sufletul omului. Religiile au formulat-o în maniera lor. Dar nemurirea pe care o promit trece obligatoriu prin moarte; ea mizează exclusiv pe indes-tructibilitatea spiritului. Iată de ce visul indestructibilităţii trupului n-a încetat să-i obsedeze pe oameni. îl regăsim în rolelor sau m anumite practici magice. Speranţă tenace incorporată într-o versiune particulară chiar în religia creştină: după Judecata de Apoi, trupurile vor învia...

Cum să trăim două sute de ani
Longevitatea mitică tinde către nemurirea corporală. Neputînd-o atinge, ne mulţumim provizoriu cu o cvasine-murire, altfel spus, cu o prelungire nelimitată a vieţii omului.
Trebuie să observăm şi faptul că nimeni nu-şi propune o prelungire nelimitată a bătrîneţii. Mitul longevităţii presupune o nouă distribuţie a vîrstelor vieţii. O dată depăşită vîrsta de o sută de ani, unii bătrîni încep să întinerească. Eşti bătrîn pînă la o sută de ani, după aceea eşti „diferit".

„S-au văzut bătrîni — afirmă Hufeland, reputat specialist în longevitate — cărora le-au crescut dinţi noi, alt păr şi care au început o viaţă nouă ce putea să mai dureze douăzeci sau treizeci de ani." La o sută douăzeci sau la o sută treizeci de ani, aceşti bătrîni, atît de deosebiţi de ceilalţi, rămîn într-o formă fizică excelentă, înconjuraţi de o progenitură etalată pe mai multe generaţii, de la „tineri centenari" la nou-năs-cuţi!
Tinereţea regăsită ne dă o imagine despre ceea ce ar putea deveni viaţa unui om eliberat de boli şi de toate relele răspunzătoare de îmbătrînirea precoce şi de moartea prematură.

## Asceza si sexul

DOUĂ TIPURI DE COMPORTAMENT par să caracterizeze, mai mult decît celelalte, căutarea longevităţii. Pe de o parte, există candidaţi care duc o viaţă ascetică; pe de altă parte, alţii care debordează de vitalitate, manifestînd în particular un apetit sexual viguros. Asceza şi sexul: nu am putea imagina metode mai contradictorii care să ducă la acelaşi rezultat. Căile sînt divergente, dar decurg dintr-un principiu comun care trebuie perceput în diversitatea manifestărilor sale.
Prima cale presupune o spiritualizare progresivă, un soi de dematerializare a fiinţei. Este un domeniu în care Asia deţine întîietate. Sursele medievale atribuie practicanţilor yoga speranţe de viaţă de două, chiar de trei sute cincizeci de ani. Eliberat de constrîngerile trupului, spiritul îşi impune legile asupra materiei. în stadiul cel mai înalt, omul este transfigurat în supraom şi poate aspira la nemurire. în zilele noastre se citează cazul nemuritorului Babaji, un guru din nordul Indiei. Trupul acestui sfînt este inalterabil. El nu are nevoie de hrană, mănîncă numai pentru a face plăcere comesenilor, învelişul său carnal nu face umbră, paşii săi nu lasă urme...
Daoismul chinez propune o strategie similară. Scopul urmărit de practicanţi este captarea şi păstrarea energiei cosmice, ceea ce presupune o anumită modalitate de a respira, o intensă concentrare mentală şi o interiorizare permanentă. Omul se detaşează astfel de lumea înconjurătoare şi de agenţii corupători. Lao Zi, fondatorul doctrinei, credea că poate atinge vîrsta de o mie de ani. Succesorii săi au mărit miza: un text daoist nu ezită să facă referire la o speranţă de viaţă de zece mii de ani, rezervată celor mai merituoşi adepţi.
Pornind de aici, graniţa dintre viaţă şi moarte, dintre viaţa obişnuită şi viaţa continuată dincolo, se şterge. După o existenţă de o mie de ani pe Pămînt, Lao Zi plănuia să părăsească această

lume — fără să treacă prin moarte — pentru a se înălţa la cer. Ca atare, s-a produs o adevărată migra-ţie a nemuritorilor. Unii lăsau impresia că ar fi murit de-a binelea; erau îngropaţi, dar, după cîtva timp, deschizîn-du-li-se mormîntul, se constata că locul era gol. Nemuritorii aveau de ales între mai multe itinerarii; puteau ajunge în regiunile paradiziace ale cerului, se puteau instala pe anumite insule din largul coastelor chineze sau pe un munte înalt aflat la granıţa de vest a Chinei...

Mereu vii în sensul fizic al cuvîntului, ei continuau să trăiască departe de societatea oamenilor, în lumea de dincolo, domeniu rezervat morţilor. Condiţia nemuritorului rămîne echivocă: este ceva care nu seamănă nici cu viaţa, nici cu moartea — sau seamănă concomitent cu amîndouă.

O cale particulară, reunind cercetările de ordin material cu căutarea spirituală, este imaginată de alchimie, practică integrată în daoism mult înainte de voga ei europeană. A fost practicată şi de indieni, şi de arabi. Alchimia este în acelaşi timp o tehnică şi o asceză. Pentru adepţi, transmutaţia elementelor nu reprezintă decît dimensiunea materială a unui proiect mult mai subtil şi mai ambiţios, urmărind transformarea spiritului uman, purificarea şi transfigurarea omului. Metalurgia alchimică, pentru care simbolurile cele mai puternice erau aurul şi mercurul (extras din cinabru, o sulfura de culoare roşie), însoţea şi susţinea această metamorfoză. Piatra filozofală şi expresia ei lichefiată, elixirul vieţii, scopuri supreme ale cercetării, urmau să ofere cunoaşterea Absolutului, o viaţă prelungită şi chiar nemurirea. Alchimistul spera să se debaraseze de carnea coruptibilă fără să treacă prin moarte, transformînd corpul material în „trupul de slavă", „analog corpului posedat de Adam înaintea păcatului şi corpului pe care îl va poseda alesul după Judecata de Apoi" (Serge Hutin).

în evantaiul de soluţii destinate să purifice fiinţa şi să combată pervertirea cărnii trebuie inclus şi vegetarianismul. Este de înţeles faptul că alimentaţia vegetală a fost asociată de nenumărate ori cu prelungirea vieţii. Numeroasele doctrine inspirate de acest principiu — începînd din Antichitate pînă în prezent — nu se rezumă la un simplu regim alimentar: ele propun o anumită asceză şi o anumită etică. Refuzul cărnii, materie animală al cărei consum nu poate fi asociat decît cu moartea, şi recursul la vegetal, sursă a vieţii, se înscriu într-un comportament vizînd spiritualizarea omului şi dezvoltarea forţelor sale vitale.

Dar nimic nu este mai simplu şi mai eficace decît apa. Virtuţile sale purificatoare şi regeneratoare — de altminteri foarte reale într-un sens mai prozaic — sînt confirmate de multe tradiţii. Biblia

a consolidat simbolul, graţie izvorului care ţîşneşte din mijlocul Paradisului, împărţindu-se apoi în patru mari fluvii. „Fîntîna tinereţii" îşi găseşte originea în această credinţă universală. în versiunea creştină, ea a devenit într-un fel o „anexă" a izvorului paradiziac.

Se poate observa cu uşurinţă că longevitatea nu este decît o etapă sau o strategie, permiţînd omului să cîştige timp, împingînd cît mai departe cu putinţă momentul ireversibil al morţii. Ceea ce se caută de fapt cu disperare este soluţia nemuririi, nemurire care să nu fie exclusiv spirituală, ci şi corporală. Dar cum să faci nemuritor un corp destinat în mod vădit putrezirii ? Singura cale conceptibilă este de a-l marca profund cu amprenta spiritului, de a-l purifica şi transfigura după imaginea dublului nostru imaterial. Nemurirea trece, dacă nu în mod obligatoriu prin moarte, cel puţin prin invenţia unui corp diferit.

Sexul nu dă voie să se meargă atît de departe. El este mai curînd un simptom decît o metodă. Iată, alături de spirit, a doua manifestare esenţială a energiei vitale. Apropierea poate părea bizară. Cultura creştină a disociat complet lucrurile; ea ne învaţă dintotdeauna că nu se ajunge la sfinţenie prin sex. La origine, forţa spiritului şi vigoarea materiei participau laolaltă la marea Unitate primordială. Zeii din Olimp ştiau cîte ceva. Chiar unele comportamente mai recente dovedesc că fervoarea mistică şi sexualitatea nu sînt complet străine una de alta: ele pot fuziona în anumite ritualuri, de exemplu la primitivi şi cîteodată la sectele moderne. Există un „efect Rasputin", amestec confuz de sfinţenie şi sexualitate. Suveranii au fost deseori creditaţi cu o capacitate sexuală remarcabilă, ceea ce nu este lipsit de legătură cu transcendenţa funcţiei lor.

Dus la paroxism, sexul este semnul unei naturi excepţionale, întocmai ca longevitatea. Nimic insolit dacă le găsim deseori laolaltă. Hufeland a evocat cu oarecare respect performanţele unui francez pe nume Longueville: „Acest bărbat a trăit o sută zece ani şi a avut zece soţii; cu ultima, cu care s-a căsătorit la nouăzeci de ani, a avut un fiu în al o sută unulea an al vieţii."

Un record care nu era de fapt un adevărat record, căci există exemple şi mai convingătoare. Un anume chinez, mort în 1933 la vîrsta de două sute cincizeci şi trei de ani, ar fi „consumat" în cursul vieţii nu mai puţin de douăzeci şi patru de soţii; în orice caz, timpul nu i-a lipsit. Vom avea prilejul să întîlnim mulţi astfel de „falşi bătrîni" dotaţi cu o energie generatoare ieşită din comun. Ce indiciu poate
fi mai bun, în fond, decît o vitalitate care trece orice probă,

permiţînd perpetuarea fiinţei dincolo de limitele obişnuite ale existenţei ?
Nici măcar sfinţii nu au dispreţuit întotdeauna această metodă. Cel puţin acea specie de sfinţi care au fost filozofii daoisti. Ca practică a longevităţii, ei recomandau cu ardoare coitus reservatus, procedeu care obliga bărbatul să-şi stăpî-nească ejacularea fără a reduce plăcerea partenerei. Sămînţa reţinută trebuia să contribuie la acumularea energiei vitale, preocupare constantă a oricărui bun daoist. Pentru obţinerea efectului optim erau recomandate cel puţin zece contacte zilnice cu partenere diferite, avînd de preferinţă vîrste cuprinse între paisprezece şi nouăsprezece ani. Nu era recomandabil să-ţi iroseşti substanţa în favoarea unei femei, longevitatea fiind, evident, o treabă de bărbaţi. Dragostea reciprocă dintre daoisti oferea o soluţie mai bună — şi astfel nimic nu se irosea.
Cel mai inofensiv joc sexual al longevităţii este legat de persoana regelui David. La bătrîneţe, suveranul biblic ar fi recurs la serviciile unei fete tinere chemate să-i încălzească trupul. în acest caz, s-ar fi petrecut un transfer de energie vitală de la un corp la altul. Ideea a fost reluată de cîţiva teoreticieni moderni şi, dacă ar fi să dăm crezare zvonurilor, pusă în aplicare de unii conducători politici bătrîni potrivit exemplului ilustrului predecesor.

Scurt periplu antic
PRIMII OAMENI au trăit optzeci de mii de ani, cel puţin aşa susţine tradiţia indiană. Descendenţii imediaţi au beneficiat de o speranţă de viaţă ceva mai mică: doar patruzeci de mii de ani. Mai modestă, tradiţia biblică acordă generaţiilor antediluviene o longevitate de aproape o mie de ani (cu o distribuţie corespunzătoare a vîrstelor vieţii). Adam a devenit tată la o sută treizeci de ani, iar Noe la cinci sute; ei au trăit nouă sute treizeci şi respectiv nouă sute cincizeci de ani. Recordul i-a aparţinut lui Matusalem, mort la nouă sute şaizeci şi nouă de ani.

## Note:
* Opere, voi. I, trad., studiu introductiv şi note de Dumitru D. Burtea, Editura Univers, Bucureşti, 1973 (n.ed.).
Ulterior, speranţa de viaţă s-a redus. Avraam a murit la o sută şaptezeci şi cinci de ani, iar Moise la o sută douăzeci. Ultimul stadiu: omenirea actuală; o viaţă scurtă subminată de oboseală, griji şi boli.
Forţa vitală a omului se diminuează pe măsura depărtării de perfecţiunea originilor. Lumii tinere şi exuberante de odinioară îi

corespundea o omenire tînără şi viguroasă: era „rasa de aur" zugrăvită de Hesiod în Munci şi zile"; dimpotrivă, lumii îmbătrînite de astăzi îi corespunde o omenire bolnavă şi epuizată.

Chiar de pe-acum slăbiciunile vîrstei le vezi, şi pămîntul Secătuit abia naşte mărunte-animale, cînd el e Cel ce-a făcut orice soi, ce-a crescut uriaşele fiare... Tot el [pămîntul] ne-ntinse şi poame gustoase ori grasă

păşune,

Care acuma cresc numai prin trudnica muncă a noastră... ... că-ncetul se mistuie, merg înspre groapă Toate din lume, slăbite sub sarcina vremii şi vîrstei.

Astfel vorbea Lucreţiu* la mijlocul secolului I î.Cr. Trei secole mai tîrziu, Sfîntul Ciprian, unul dintre părinţii Bisericii, făcea o paralelă între îmbâtrînirea şi „epuizarea" Pămîntului şi cea a speciei umane: omul, care trăise cîndva opt sau nouă sute de ani, abia dacă mai atingea o sută; sfîrşitul veacurilor era aproape.

Civilizaţiile evoluate şi-au pierdut o bună parte din energia originară. Pentru a regăsi excelenţa biologică a începuturilor, o călătorie la capătul lumii echivala cu o întoarcere în trecut. Periferia lumii locuite (oikoumene) oferea vechilor Sţi greci spectacolul unei vîrste de aur prelungite sau cel puţin cS? unele „podoabe" ale acesteia. Centenarii făceau parte din .O decor. Astfel, indienii trăiau pînă la două sute de ani, etiopi-enii pînă la o sută douăzeci, iar macrobii, un popor african misterios, se remarcau printr-o longevitate de o mie de ani.

Pe o insulă din Oceanul Indian vizitată de grecul Iambulos, oameni aparţinînd unei rase ciudate îşi încheiau viaţa la o sută cincizeci de ani, păstrîndu-şi pînă în ultima clipă sănătatea şi atributele tinereţii. Consemnată de Diodor din Sicilia, povestea de călătorie păstrează arhetipul în toată puritatea; a muri aproape tînăr la o sută cincizeci de ani — iată unul dintre proiectele cele mai invocate de exploratorii longevităţii din toate timpurile!

Chinezii au mers mai departe, imaginînd, cum am văzut, spaţii terestre rezervate nemuritorilor, insule uitate de timp.

## Cum să trăim două sute de ani

Existau cazuri de longevitate - deşi cu totul excepţionale - în sînul unor comunităţi „normale" din punct de vedere biologic. Tipologia lor este foarte instructivă. Este vorba despre înţelepţi ori chiar despre sfinţi. Sînt printre ei şi regi. Unii suverani chinezi ar fi domnit, se spune, peste o sută de ani. Regele înţelept Nestor, erou al războiului Troiei, a trăit — potrivit lui Homer — trei vîrste, adică trei secole. Istoricul Ephoros atribuie regilor Arcadiei o vîrstă

similară: trei sute de ani.

## Note:

* Poemul naturii, trad. D. Murăraşu, Editura Minerva, Bucureşti, 1981,p.86(n.£r«<£.).

Arganthonius, rege în Tartessus, Spania, ar fi trăit potrivit surselor cînd o sută douăzeci, cînd o sută treizeci, ba chiar trei sute de ani. Aceste personaje aparţin unui timp istoric mitizat, capabil de performanţe ieşite dm comun, cel puţin la nivel individual.

Principiul unificator al tuturor acestor cazuri de longevitate rezidă în perfecţiunea originilor. Cei care trăiesc foarte mult — iniţial rase de oameni, ulterior personaje „alese" — beneficiază de aportul unei energii cosmice care lipseşte celorlalţi. Ei beneficiază de acea fuziune dintre profan şi sacru ce caracterizează primele timpuri şi continuă să se manifeste astăzi sporadic. Nimic mai firesc decît faptul că sfinţii trăiesc mult. Nimic mai firesc decît faptul că funcţia regală, intermediară între oameni şi zei, se distinge şi prin trăsături particulare de vitalitate, inclusiv prin longevitate.

Medeea şi Hipocrat

TOATE IDEILE NOASTRE se regăsesc în germene în mitologia clasică. Toate cărările culturii moderne au fost deschise de filozofii şi savanţii greci. Longevitatea nu face excepţie. Pe această temă, la fel ca pe atîtea altele, Grecia antică „spune" lucruri esenţiale.

Căutarea nemuririi şi întinerirea, aceste două axe de forţă ale longevităţii, figurează în numeroase povestiri mitologice. Erau practicate rituri de imortalizare asupra nou-năs-cuţilor, de preferinţă prin proba focului, aparent susceptibilă să elimine orice principiu al pervertirii. Pentru Ahile s-a găsit ceva şi mai bun. Tetis, mama lui, l-a cufundat în Stix, făcîn-du-l invulnerabil — mai puţin călcîiul de care l-a ţinut (omisiune care îl va costa viaţa în războiul Troiei).

Cît priveşte întinerirea, una dintre soluţiile recomandate era pomul tinereţii; potrivit istoricului Theopompos, pomul „întinereşte pe oricine îi gustă fructele". A existat şi o specialistă incontestabilă în materie: Medeea, faimoasa magiciană. Una dintre isprăvile ei a fost operaţia de întinerire practicată asupra regelui Aeson; aşa cum relatează Ovidiu în Metamorfoze, este vorba despre o „licoare" preparată cu pricepere (dm o mie de ingrediente: rădăcini, seminţe, flori..., inclusiv ficatul unui cerb şi măruntaiele unui vîrcolac), apoi, în premieră absolută, despre o veritabilă

transfuzie a cărei descriere şi efecte sînt prezentate în felul următor:
Le învîrteşte îndată pe toate cu o ramură uscată de măslin şi le amestecă pe cele de la suprafaţă cu cele de la fund. Iată că ramura uscată cu care mestecă în vasul fierbinte se schimbă şi se face mai întîi verde. îndată îi ies frunze şi pe neaşteptate se încarcă cu măsline grele [...]. Cum vede aceasta, Medeea pune mîna pe un cuţit şi deschide gîtul bătrînului, lasă să curgă sîn-gele vechi şi—l înlocuieşte cu sucurile pe care Aeson le primeşte prin gură sau prin rană. De îndată barba şi părul îşi pierd culoarea şi devin negre. Slăbiciunea dispare. Paliditatea şi bătrîneţea pier. Vinele goale se umplu de sînge şi trupul întreg e plin de viaţă. Aeson se miră şi-şi aduce aminte că aşa era odinioară, cu patruzeci de ani în urmă."
La acelaşi capitol al tinereţii regăsite, Platon a mai făcut un pas, imaginînd o lume în care întinerirea să nu fie doar o excepţie întîmplătoare, ci regula. Cel mai abil inventator de mituri din toate timpurile susţine, în lucrarea Omul politic, faptul că
... rotirea universului are loc cînd înspre direcţia în care se învîrteşte acum, cînd înspre direcţia contrară.*""
Schimbarea radicală operată la sfîrşitul ciclului pe care îl traversăm trebuie să se reflecte şi în dinamica vîrstelor vieţii, prin instalarea unui curs total opus:
Vîrsta, pe care o avea fiecare dintre vieţuitoare, mai întîi, s-a oprit în loc la toate şi tot ce era muritor şi-a încetat înaintarea spre o înfăţişare din ce în ce mai îmbătrînită; în schimb, avîn-tîndu-se în sens contrar, fiecare creştea tot mai tînăr şi mai crud; şi, dacă la cei bătrîni părul alb începea să li se înnegrească şi pe cei cu barbă obrajii, netezindu-se din nou, îi readuceau pe toţi la vîrsta de odinioară a tinereţii, atunci, pe cei tineri, trupurile devenindu-le tot mai netede şi mai mici, zi de zi şi noapte de noapte, îi aduceau din nou la starea de copil nou-născut, ei modificîndu-se la fel şi la suflet, şi la trup; şi, de aici mai departe, trupurile, consumîndu-se complet, dispăreau cu totul."
Iată un ciclu organizat diferit: în loc să se nască prin uniunea sexelor, să îmbătrînească şi să moară, omul se naşte direct din pămînt, se naşte adult, apoi întinereşte şi sfîrşeşte prin a se descompune în pămînt, loc de unde vor reapărea vieţi noi. Nu se obţine nici un cîştig în privinţa longevităţii: este aceeaşi durată de viaţă ca a noastră, dar parcursă în sens invers şi, fără îndoială, într-un climat mai destins şi mai lipsit de griji, dată fiind absenţa oricărui semn de decrepitudine.
Să nu ne neliniştim: grecii, cel puţin cei din epoca clasică, ştiau

foarte bine să distingă nivelul mitic de nivelul, mai prozaic, al vieţii concrete. Nemurirea şi întinerirea se înscriau în domeniul rezervat mitologiei. Această separare este semnul unui anume pragmatism. Medeea şi Hipocrat aparţin aceleiaşi sinteze culturale, dar acţionează în două registre diferite. Nici Hipocrat (c. 460-c. 377 î.Cr.), considerat fondatorul ştiinţei medicale, nici emulul său Galen (c. 130-c. 200 d.Cr.) nu s-au consacrat longevităţii mitice. Ei erau preocupaţi să menţină sănătatea şi să vindece, eventual să amelioreze şi să prelungească bătrîneţea, nu să refor-muleze condiţia umană.

Moştenirea lui Hipocrat şi a şcolii hipocratice în general (căci uneori este dificil să distingem lucrările maestrului de cele ale discipolilor) a marcat pentru două milenii

întregul spectru al cercetărilor şi speculaţiilor medicale; longevitatea n-a scăpat de influenţa sa, independent de proiectul originar al părintelui medianei.

Să reţinem cele trei coordonate principale ale ştiinţei hipocratice pe care le vom regăsi în mai multe rînduri pe parcursul anchetei :

în primul rînd, influenţa mediului geografic, cu precădere a climei, pusă în evidenţă de marele medic în tratatul Despre aer, ape şi locuri'". Oamenii sînt diferiţi fiindcă trăiesc în medii diferite — o argumentaţie care a traversat secolele pînă în epoca noastră.

## Note:

* Ovidiu, Metamorfoze, trad. David Popescu, Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1959, p. 180 {n.trad.).

** Opere, voi. VI, trad. Elena Popescu, Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1989,270b (n.trad.). ' '

v

Argumentul vizează şi longevitatea; anumite ţări sînt mai favorabile în această privinţă. Iată două exemple propuse de Hipocrat: în aşezările expuse vînturilor reci din nord, oamenii sînt mai robuşti: „este firesc ca acolo viaţa să fie mai lungă decît în alte locuri"; dimpotrivă, pentru cei care trăiesc în proximitatea apelor stătătoare, „longevitatea nu este posibilă", iar „bătrîneţea îşi face apariţia înainte de vreme".

In al doilea rînd, punerea în evidenţă a alimentaţiei şi pledoaria pentru un regim de viaţă armonios ce presupune un raport echilibrat între alimentaţie şi exerciţiul fizic (destinat să consume surplusul datorat hranei). „Cei care consumă alimente puţin hrănitoare — precizează Hipocrat — nu trăiesc mult"; pe de altă parte, nici o hrană nu este în sine bună sau rea, ea trebuie să corespundă condiţiei fiecărui tip uman. Viaţa biologică a

individului depinde în mare măsură de ce mănîncă. Această idee va cîştiga teren, deşi nu va exista niciodată un consens deplin în privinţa alegerii alimentelor care sînt sau nu recomandate.
In sfîrşit, în al treilea, dar nu ultimul rînd, cheia de boltă a filozofiei medicale a lui Hipocrat şi a succesorilor săi este doctrina „umorală". Aceasta se bazează pe rolul eminent jucat de lichidele organismului, lichide cunoscute sub numele generic de umori. Totul depinde de echilibrul stabilit între cele patru umori — sînge, limfă, bilă şi atrabilă (cea din urmă materie nefiind decît o idee abstractă). Orice dezechilibru în combinarea lor provoacă tulburări şi boli. Această teorie va persista în medicină pînă în plină epocă modernă.
Din acest sistem se pot trage anumite învăţăminte pentru longevitate — ceea ce s-a şi făcut. Să trăieşti într-un mediu favorabil, să controlezi echilibrul umorilor, să mă-nînci raţional şi să faci exerciţii fizice — iată calea ce duce la o vîrstă înaintată (prevestită şi de semne somatice speciale: de exemplu, „un număr mai mare de dinţi este un semn de longevitate"). Dar încă o dată, este vorba doar despre o longevitate „normală", despre o simplă consolidare a speranţei obişnuite de viaţă. Tradiţia şi-a dorit ca însuşi Hipocrat să fi dat exemplu. S-a început prin a i se atribui o viaţă de optzeci şi cinci de am, vîrstă revizuită ulterior prm adaos: nouăzeci, o sută patru, o sută nouă ani...
O viaţă şi mai lungă sau o tinereţe regăsită depăşesc, după cît se pare, puterile lui Hipocrat. Acesta era domeniul Medeei.
Medeea şi Hipocrat... Prin ei, Grecia a lăsat o dublă moştenire: pe de o parte, căutarea unei naturi umane diferite manifestată şi prm longevitate mitică; pe de altă parte, un demers mai puţin ambiţios şi mai realist vizînd buna gestionare a intervalului de timp, atît cît este, acordat omului. După două mii de ani, această demarcaţie continuă să fie valabilă.

Note:
* Texte alese, trad. şi note de C. Săndulescu; studiu introductiv de I. Ghelerter şi B. Duţescu. Editura Medicală, Bucureşti, 1960 (n.ed.).

Un raţionalist: Pliniu cel Bătrîn
ESENŢIALUL CUNOAŞTERII ANTICE despre longevitate, precum şi

despre multe alte subiecte privitoare la om şi la natură a fost adunat de Pliniu cel Bătrîn în monumentala Istorie naturală. Celebrul naturalist roman, născut în anul 23 d.Cr. şi mort în anul 79 ca victimă a erupţiei Vezuviului, nu se mulţumeşte cu un bilanţ; el propune şi un exerciţiu de raţionament corect.
Bătrînii regi de o sută cincizeci sau trei sute de ani nu au parte de nici o înţelegere, şi cu atît mai puţin recordurile menţionate de Xenofon, care se hazardează să scrie „că regele unei insule locuite de tirieni a trăit şase sute de ani şi, ca şi cum nu ar fi minţit îndeajuns, că fiul lui a trăit opt sute de ani". Această inflaţie de ani s-ar explica prin ignoranţa ce domnea în vremurile de demult, precum şi prin structura diferită a calendarului. în vechime, unele popoare numărau separat vara şi iarna, iar altele limitau anul la fiecare dintre cele patru anotimpuri. Egiptenii luau în considerare doar lunaţia, ceea ce le reducea anul la a douăsprezecea parte dintr-unul obişnuit.
Iată aşadar cheia enigmei şi metoda de reducere a vîr-stelor mitice la proporţii juste. în cazul unui personaj în vîrstă de o mie de ani, trebuie pur şi simplu să socotim doisprezece ani pentru unul; el ar avea dreptul să revendice o vîrstă venerabilă, dar nu mai mult de optzeci şi ceva de ani! Este un exemplu bun de raţionalism antic — de fapt, de raţionalism pur şi simplu. Miturile sînt adevărate, dar limbajul lor este diferit şi trebuie tradus în limbajul curent.
După ce îşi duce critica la bun sfîrşit, Pliniu acceptă fără să clipească toate datele recensămîntului din anul 74, efectuat sub domnia lui Vespasian. Numai într-o singură regiune a Italiei s-au numărat destule persoane care ar fi depăşit, uneori cu mult, suta de ani. Patru subiecţi aveau o sută treizeci de ani, patru se situau între o sută treizeci şi cinci şi o sută treizeci şi şapte şi, în sfîrşit, trei ar fi împlinit o sută patruzeci de ani. Un record fusese înregistrat cu puţin timp în urmă, sub domnia lui Claudiu: o sută cincizeci de ani. Cifrele îi păreau naturalistului incontestabile, căci un recen-sămînt nu are nimic de-a face cu o tradiţie mitică.
Merită semnalat locul acordat femeilor în ancheta lui Pliniu. Pînă recent, longevitatea, în orice caz longevitatea mitică, s-a „declinat" de regulă la masculin. Provocarea eternităţii era o luptă virilă, o „ispravă" rezervată bărbaţilor. Longevitatea dovedeşte, asemeni oricărui alt indicator istoric, poziţia secundară atribuită femeilor de-a lungul istoriei. Dacă ne limităm la această metodă de analiză, femeia romană pare să fi fost mai bine tratată decît celelalte (deşi nu chiar la nivelul bărbaţilor). Pliniu transmite posterităţii o listă destul de bogată de personaje feminine

centenare. Matroanele stau alături de artiste. Terenţia, văduva lui Cicero, a trăit o sută trei ani, Clodia, văduva lui Ofilius, o suta cincisprezece. Lucceia şi Galeria Copiola, două actriţe, au continuat să apară pe scenă chiar după ce împliniseră o sută de ani.
Oare de ce speranţa de viaţă este atît de diferită de la un individ la altul ? Pliniu mărturiseşte că nu ştie, dar, reluîn-du-şi exerciţiul raţionalist, refuză să dea credit astrologilor. Pretenţia lor de a fixa, după conjuncţia corpurilor cereşti, 'imita extremă a vieţii omului fie la o sută doisprezece, fie
la o sută douăzeci şi patru de ani îi pare lipsită de temei. Sub acelaşi astru se nasc fiinţe omeneşti marcate de destine complet diferite; traiectoria unei vieţi nu este trasată dinainte. Este amuzant totuşi să constatăm că cifrele avansate de astrologi sînt foarte apropiate de cazurile extreme omologate în epoca noastră: o sută douăzeci de ani — chiar mai apropiate decît anumite recorduri trecute prin filtrul raţionalist al lui Pliniu!

Controversa cu privire la vîrsta primilor oameni: Sfîntul Augustin
ŢN PROBLEMA LONGEVITĂŢII, Biblia reprezintă o sursă de JL neignorat. Ea oferă o perspectivă completă şi exactă asupra evoluţiei speranţei de viaţă de la primul om pînă în epoca în care s-a stabilizat la cel mai de jos nivel. Totul a fost spus, generaţie după generaţie.
în primul rînd, fireşte, trebuia să crezi. Dar pentru a se impune, cel puţin în ochii unei elite, Biblia trebuia să fie în acord şi cu acel tip de gîndire raţionalistă pe care am avut ocazia să o remarcăm la Pliniu. Oare adevărurile Bibliei trebuiau luate ad litteram sau trebuia să se recurgă la o exegeză, sau chiar la o lectură simbolică ? Este o controversă lungă şi spinoasă care, începînd dm Antichitate, continuă şi astăzi.
Vîrsta patriarhilor era una dintre problemele de rezolvat. Ea s-ar fi putut dedramatiza potrivit metodei „diviziunii" aplicate de Pliniu. Dar aceasta ar fi sărăcit sensul demonstraţiei, care punea în evidenţă însăşi perfecţiunea originilor; patriarhii trăiau mai mult decît oamenii de astăzi fiindcă erau mai aproape de momentul Creaţiei.
Iată miza acestei controverse care îl opune indirect, peste secole, pe Sfîntul Augustin (354-430) lui Pliniu cel Bătrîn!
Despre Cetatea lui Dumnezeu*, operă de prim rang a marelui „doctor" al Bisericii Latine, text de referinţă, timp de secole, pentru creştinătatea apuseană, propune o analiză riguroasă a problemei longevităţii. Aflăm că vîrsta primelor generaţii era

departe de a întruni o adeziune unanimă. Unii priveau Biblia cu ochii lui Pliniu. „Nu trebuie să dăm ascultare — scrie Sfîntul Augustin — celor care pretind că pe atunci anii se socoteau altminteri decît în zilele noastre, că anii erau atît de scurţi, încît zece de-ai lor făceau «cît unul de-ai noştri. Din acest motiv, zic ei, cînd Scriptura spune că cineva a trăit nouă sute de ani, noi trebuie să înţelegem nouăzeci de ani."
Raţionalişti de felul acesta se găseau chiar printre credincioşii „al căror scop nu era acela de a zdruncina autoritatea Scripturii, ci mai degrabă de a o întări, astfel încît cele relatate de ea despre lungimea vieţii primilor oameni să nu parade necrezut".
Astfel, împărţindu-i vîrsta Ia zece, Adam nu ar fi avut decît douăzeci şi trei de ani, în loc de două sute treizeci, în momentul în care l-a zămislit pe Set.

## Note:

* Voi. I, trad., notiţă introductivă, note şi tabel cronologic de Paul Găleşanu; studiu introductiv de Gheorghe Vlăduţescu. Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1998 (n.ed).

De acord, replică Sfîntul Augustin, dar cum rămîne cu versiunea ebraică a Vechiului Testament care afirmă că Set s-ar fi născut cînd strămoşul nostru avea o sută treizeci, nu două sute treizeci de ani ? Şi cei doi fii precedenţi ? „Or, dacă aceşti o sută treizeci de ani înseamnă treisprezece de-ai noştri, este limpede că Adam nu ar fi avut decît unsprezece ani sau puţin mai mult cînd l-a zămislit pe primul." Cainan, personaj biblic mai puţin cunoscut, oferă un exemplu şi mai decisiv: el a zămislit la şaptezeci de ani. „Cum să zămisleşti la şapte ani ?", întreabă pe drept cuvînt Augustin. Impecabilă demonstraţie prin reducere la absurd.
De altfel, e suficient să citeşti cu atenţie textul sacru pentru a-ţi da seama că înaintea Potopului anii se scurgeau în acelaşi ritm cu anii noştri. Nu am putea da alte interpretări unor precizări cronologice de tipul:
în anul şase sute al vieţii lui Noe, în luna a doua, în ziua a douăzeci şi şaptea a lunii acesteia, chiar în acea zi, s-au desfăcut toate izvoarele adîncului celui mare şi s-au deschis jgheaburile cerului."
Cum s-ar fi exprimat Biblia astfel — argumentează Sfintul Augustin — dacă anii n-ar fi avut decît treizeci şi şase de zile ? în acest caz, sau n-ar fi fost împărţiţi în luni, sau fiecare lună n-ar fi durat mai mult de trei zile...
Nici o îndoială aşadar că strămoşii noştri trăiau foarte mult. Dar

speranţa lor de viaţă stîrneşte alte întrebări. Oare cum procedau pentru a-şi păstra celibatul sau, mai clar, cum reuşeau să se stăpînească din punct de vedere sexual pînă la o sută şi mai bine de ani ? Sfîntul Augustin propune două răspunsuri posibile. Poate că în acele vremuri exista altă distribuţie a vîrstelor: poate că la o sută de ani oamenii abia ieşeau din adolescenţă. Dar mai plauzibilă pare a doua ipoteză. Biblia nu este un registru de stare civilă, nu reprezintă un recensămînt complet al naşterilor. „Scriptura nu i-a menţionat pe primii născuţi, ci doar pe cei despre care trebuia să vorbească, respectînd ordinea generaţiilor, pentru a ajunge la Noe şi apoi la Avraam." Este genealogia unei singure spiţe. în rest, patriarhii puteau deveni taţi la vîrsta de douăzeci de ani; nimic nu o dovedeşte, dar nimic nu o contrazice.
Un ultim subiect al discuţiei se referă la prezenţa uriaşilor în vremurile de început ale istoriei. Credinţă destul de larg răspîndită, evocată şi într-un pasaj biblic. Augustin nu se mulţumeşte să invoce autoritatea textului sacru, ci, paleontolog avânt la lettre, el face apel la existenţa fosilelor. El văzuse cu ochii lui, lîngă Utica — şi fuseseră mulţi oameni de faţă —, „o măsea de om atît de mare, încît se puteau face din ea o sută de-ale noastre". De data aceasta, părerea lui concordă cu cea a lui Pliniu, care considera că „trupurile îşi reduc dimensiunile cu trecerea timpului".
Pămîntul fusese populat odinioară de uriaşi, şi chiar dacă rasa lor nu trebuie confundată cu cea a oamenilor obişnuiţi, şi aceştia din urmă erau mai mari decît omul actual. Manifestată prin statură, excelenţa biologică nu se manifesta mai puţin prin longevitate. Dacă existenţa uriaşilor este dovedită, dovada este valabilă indirect şi pentru speranţa de viaţă.

## Note:

""' Facerea 7:11, Biblia sau Sfînta Scriptură, Editura Institutului Biblic ?i de Misiune al B.O.R., Bucureşti, 1997, p. 17 (n.ed).
Pe scurt, oamenii de dinainte de Potop erau mai dezvoltaţi din punct de vedere fizic şi trăiau mai mult decît urmaşii lor.
Sfîntul Augustin apelează la Raţiune cu tot atîta convingere ca Pliniu. El îşi întemeiază convingerile religioase pe Raţiune şi pe cunoştinţele ştiinţifice ale timpului. Raţiunea deschide toate porţile — vom avea ocazia să revenim asupra acestui subiect. Confruntată cu tradiţia, Raţiunea o poate reelabora, confirma sau repudia. Pliniu adoptă prima atitudine, Sfîntul Augustin pe cea de-a doua; cît despre a treia atitudine, destul de puţin practicată în Antichitate, ea se va extinde — fără să le înlăture pe celelalte —

graţie raţionalismului modern.

## Zîne, regi şi sfinţi

CONDIŢIILE OFERITE de Evul Mediu longevităţii au fost limitate şi constrîngătoare. Viaţa veşnică promisă de Biserică trecea evident prin moarte. Timpul se „contracta": viaţa individuală era fragilă şi scurtă, la fel şi viaţa lumii. Totul se îndrepta cu paşi rapizi spre o limită aparent apropiată: sfîrşitul veacurilor şi Judecata de Apoi. Şederea pe pămînt era devalorizată, iar durata ei, atît de limitată, era acceptată ca o consecinţă fatală a păcatului originar.

Din fericire pentru longevitate şi pentru un număr considerabil de alte tendinţe ale imaginarului, în afara ideologiei dominante exista un filon folcloric deosebit de tenace căruia i-a revenit rolul de a asigura perpetuarea unui fond necreştin al miraculosului. Zînele îl concurau pe Dumnezeu. Ele ofereau uneori muritorilor ceea ce le refuza religia: o nemurire corporală, o nemurire fără de moarte. De altminteri, cele două registre puteau fuziona, „păgîna" lume de dincolo, spaţiu al nemuririi, adaptîndu-se încetul cu încetul exigenţelor paradisului creştin.

Omul trăieşte într-o lume dominată de timp şi, în consecinţă, pîndită de moarte. Aici nimic nu se schimbă, dar putem încerca să părăsim aceste locuri pentru a ne instala aiurea, într-un loc în care timpul nu-şi mai exercită influenţa. Celţii, îndeosebi irlandezii, au atins supremaţia absolută în acest gen de călătorie. Ei au izbutit să identifice o mulţime de căi de acces către lumi paralele, teritorii uitate de moarte. Acolo puteau trăi o eternitate, înconjuraţi de femei superbe, zîne desigur, ceea ce nu era cel mai mic dintre avantajele unei asemenea deplasări. Călătorii care stră-bat nenumăratele insule ale arhipelagului celtic descoperă posibilităţi neaşteptate; de exemplu, stăpîna locurilor le oferă o viaţă veşnică agrementată de compania tinerelor sale fiice.

în categoria povestirilor parţial „creştinate", una dintre cele mai semnificative (consemnată în secolul al XIII-lea în nordul Italiei) relatează călătoria unui tînăr senior, călăuzit de un bătrîn, de fapt un înger, către o ţară fermecată, asimilabilă Paradisului. El rămîne acolo trei sute de ani în stare de beatitudine, nemarcat în vreun fel de trecerea timpului. La întoarcere, meleagurile îi par de nerecunoscut. O mî-năstire se înalţă în locul vechiului castel. Familia nu mai trăieşte de multă vreme. întors în lumea în care timpul ucide, tînărul senior îmbătrîneşte imediat şi este răpus de moarte.

Regăsim esenţa acestei povestiri într-un basm românesc {Tinereţe fără bătrîneţe şi viaţă fără de moarte, colecţia Petre

Ispirescu), cu singura deosebire că, de data aceasta, elementul creştin este absent. Un fiu de împărat străbate lumea în căutarea unei ţări care nu cunoaşte bătrîneţea şi moartea. El reuşeşte să-şi atingă scopul. Căsătorit cu o zînă, tînărul petrece un şir lung de zile fericite, lipsite de griji. într-o zi îşi aduce aminte de ai săi şi, cedînd dorinţei irezistibile de a-i revedea, se întoarce în ţara lui. Timpul reîncepe să curgă; cu fiecare etapă, eroul nostru devine mai bătrîn, pentru a cădea în cele din urmă în braţele morţii printre ruinele palatului regăsit.
Către sfîrşitul Evului Mediu, „fîntîna tinereţii" figura printre obiectivele călătoriilor la capătul lumii. Popularizarea legendei — creştinată prin referirea la izvorul Paradisului terestru — datorează mult Romanului lui Alexandru*, text foarte citit în Europa medievală. Se povesteşte că tînărul cuceritor ar fi ajuns în preajma fîntînii vieţii; dar din nefericire, nu el, ci bucătarul a fost cel care a profitat de proprietăţile ei miraculoase!
Jean de Mandeville, călător (mai degrabă imaginar!) din secolul al XlV-lea, s-a aflat printre muritorii care au avut ocazia să guste din izvor. Se afla pe meleagurile Indiei, la poalele unui munte:
... un izvor frumos şi bogat avînd mireasma şi savoarea a tot soiul de mirodenii, izvor care îşi schimbă gustul la fiecare ceas. Cine bea pe nemîncate de trei ori din izvor se vindecă de boală, oricare ar fi ea. Iar cei care locuiesc în preajmă şi beau deseori din el nu suferă de boli şi par mereu tineri. Am băut de trei sau de patru ori şi cred că îmi merge mai bine. Unii îl numesc Fîntîna Tinereţii, fiindcă cel ce bea des arată mereu tînăr şi nu cunoaşte boala. Se spune că izvorul vine din Paradisul terestru, atît de multe îi sînt virtuţile.
Exceptînd aceste procedee de evadare într-un spaţiu fabulos, cazurile medievale de longevitate îi privesc în primul rînd pe oamenii Bisericii, cu deosebire pe sfinţi, confor-mîndu-se astfel exigenţelor arhetipului. Viaţa lungă era o recompensă divină acordată celor virtuoşi şi merituoşi.
Prototipul de sfînt bătrîn era Sfîntul Anton, care ar fi trăit o sută cinci ani (251-356). Erau evocate cazuri şi mai impresionante, numele şi performanţele lor diferind în funcţie de izvoare şi tradiţii. Cităm oarecum la întîmplare şi fără să acordăm mare atenţie rigorii, fiind vorba de cifre deosebit de elastice. Astfel, Sfîntul Simion, cel de-al doilea episcop al Ierusalimului şi succesorul Sfîntului Iacov, a fost crucificat în 107 d.Cr. la vîrsta de o sută douăzeci de ani. Sfîntul
Patrick, apostolul irlandezilor, ar fi murit tot la o sută douăzeci de ani. Sfîntului David, episcopul Angliei în epoca regelui Arthur, i se

atribuie nu mai puţin de o sută şaptezeci de ani. Dar în Insulele Britanice, bogate în centenari, recordul îl deţine Sfîntul Mungo, cunoscut şi sub numele de Sfîntul Kentigern, mort în anul 600 la presupusa vîrstă de o sută optzeci şi cinci de ani; exemplul lui a fost deseori invocat pînă în epoca noastră drept o dovadă de „fezabilitate".

## Note:

* O variantă este Alexandria, roman popular transpus în româneşte la sfîrşitul secolului al XVI-lea (n. ed.).

Anumiţi clerici depăşesc toate limitele: de pildă, un anume episcop de Ebur, menţionat de Nennius, care ar fi murit la trei sute cincizeci de ani, sau Severin, episcop de Tongeren, în Flandra, hirotonit la două sute nouăzeci şi şapte de ani şi mort la trei sute şaptezeci şi cinci!

Pentru a evada din timp, exista o soluţie imediată, infinit mai pioasă decît insulele irlandeze, o soluţie la îndemîna oricui. Era vastul arhipelag de mînăstiri, un spaţiu oricum diferit, un fel de releu între pămînt şi cer. A îmbrăca veşmîn-tul monahal corespundea, cum observa George Minoîs, unei „intrări în eternitate"; era cel mai bun mijloc „de a te sustrage bătrîneţii, de a-ţi prelungi viaţa, de a te perpetua".

Dar existau şi regii, îndeosebi strămoşii mitici. Istoricii din epocă atribuiau trei sute de ani lui Pharamond şi o sută patruzeci şi şase de ani lui Meroveu. Cît despre Carol cel Mare, Cîntarea lui Roland îl transfigurează pe tînărul din anul 778 — căci în momentul bătăliei de la Roncevaux viitorul împărat nu avea decît treizeci şi şase de ani — într-un bătrîn „cărunt". Dar ce bătrîn!

Şi zice iar păgînul: „E lucru de mirare
Ce spui. Bătrîn, cărunt e doar Carol cel Mare;
El două sute de-ani, pe cît ştiu, a-mplinit..."*

La peste două sute de ani, Carol cel Mare se comportă admirabil. El se impune în faţa tuturor prin înţelepciune, dar şi prin forţă fizică. Pe cîmpul de luptă, braţul îi este mereu tînăr. Din nou, longevitatea merge mînă-n mînă cu sacrul. Regele se află în comuniune cu Dumnezeu, care consimte să săvîrşească minuni pentru a-i împlini rugăminţile; îngerul Gabriel este mijlocitorul. Legendă vie, interlocutor privilegiat al cerului, Carol cel Mare nu putea fi lipsit de apoteoza longevităţii.

Mai neobişnuit este cazul lui Attila, regele hunilor. Considerat „biciul lui Dumnezeu" în Occident, Attila a devenit în schimb strămoşul mitic al ungurilor; lor trebuie să ne adresăm pentru a-i

înscrie numele în registrul longevităţii. In Evul Mediu hunii erau consideraţi personaje aproape fantastice, situate într-un context magic aflat la limita omenescului. In orice caz, vechile cronici maghiare îi atribuie lui Attila o vîrstă foarte înaintată şi un apetit pentru femei ce corespunde perfect unei anumite versiuni a arhetipului (funcţie regală-virilitate-longevitate).
în Histoire d'Attila / Istoria lui Attila (1856), Amedee Thierry a adunat datele esenţiale referitoare la această temă. Iată ce relatează tradiţia:
Attila avea pe-atunci o sută douăzeci şi patru de ani, ceea ce la huni nu era o vîrstă foarte înaintată, căci Bendekuz, tatăl său, mai trăia şi conducea în Asia tribul copiilor lui Nimrod. La vîrstă aceea, el nu îşi pierduse înflăcărarea şi pasiunile tinereţii. O sumedenie de femei, al căror număr îl sporea necontenit prin noi căsătorii, îi umpleau palatul.
Ardoarea-i amoroasă se va dovedi fatală. Şi-a ales o nouă soţie — ultima. A doua zi după noaptea nunţii a fost găsit mort alături de tînăra mireasă. La o sută douăzeci şi patru de am trebuie să fii totuşi prudent!

## Note:

De la Sfîntul Simion la Attila, galeria pare cam incoerentă. Ce aduc laolaltă aceste personaje, dacă nu pecetea evidentă a supranaturalului ? în primul rînd, rolul pe care îl joacă în anumite mituri fondatoare, religioase sau politice Biserica de la Ierusalim, cea din Irlanda, Scoţia sau Anglia, regatul francilor, regatul ungar, Imperiul Occidentului... Semn al perenităţii, semn al unui raport special cu Creatorul, longevitatea marca printr-o trăsătură suplimentară perfecţiunea originilor.

Roger Bacon: longevitatea devine o „ştiinţă"

ETAPA FINALĂ A EVULUI MEDIU — începînd din secolele XII-XIII — se află într-o oarecare discordanţă cu secolele precedente, avînd o largă deschidere spre Renaştere şi epoca modernă. Creştere demografică, progres tehnic şi dezvoltare culturală: societatea occidentală se pune în mişcare; este momentul în care începe expansiunea Occidentului, fenomen ce avea să marcheze decisiv destinul lumii pînă în epoca noastră. Teologia continuă să deţină supremaţia, dar se fac simţite eforturi de a o asocia cu investigaţia de factură ştiinţifică. Sînt repuse în circulaţie texte vechi greceşti şi romane; ştiinţa arabă, care a cunoscut o dezvoltare precoce în raport cu mişcarea ştiinţifică europeană, este la rîndu-i luată în considerare. Credinţa în Adevărul revelat se

desfăşoară . în paralel cu cercetarea întru totul omenească a adevărurilor ascunse, cercetare efectuată pe bază de observaţie şi experiment, în domeniul care ne interesează, cel al longevităţii, Biblia rămîne sursa esenţială, dar este completată cu unele consideraţii pur medicale preluate din lucrările lui Hipocrat, Galen şi Avicenna (numele europenizat al marelui medic arab Ibn Sînă, 980-1037, discipolul lui Hipocrat şi al lui Galen, al cărui Canon al medianei urma să domine cîteva secole de practică şi de învăţămînt medical european).
în acest context apare o operă excepţională, de o originalitate incontestabilă, dar nu mai puţin adaptată spiritului epocii. Ea aparţine lui Roger Bacon (c. 1220-1292), călugăr franciscan englez supranumit Doctor mirabilis („învăţătorul minunat"). Acest monah nonconformist a fost adeptul unei ştiinţe deschise, fondată pe metoda experimentală. Textele sale — cele mai importante fiind regrupate în Opus maius (Opera majoră) — fac dovada unui demers deopotrivă teologic şi ştiinţific în care, alături de un filon magic tradiţional şi de speculaţii alchimice, se poate identifica germenele modernităţii. în fond, Bacon a crezut în capacitatea omului de a dezvălui şi a-şi însuşi secretele naturii. El a crezut în perfecţionarea omului prin propriile forţe şi mijloace. O dată cu el începe să se afirme tendinţa individualistă şi voluntaristă, orientarea „faustică" a mentalităţii occidentale.
Bacon poate fi considerat părintele „ştiinţei longevităţii". El ne-a lăsat prima contribuţie individuală majoră în domeniu. Nu lipseau tradiţiile şi ipotezele, cum am putut constata. Bacon a fost cel care a încercat să disciplineze acest corpus de cunoştinţe, supunîndu-l unei abordări respectuoase de tradiţia biblică, dar nu mai puţin pragmatică şi experimentală. Bacon este cel care nu a văzut în longevitate doar aspectul nostalgic, întors spre originile îndepărtate, apropiate de perfecţiune, ci o metodă susceptibilă să reactualizeze desăvîrşirea timpurilor primordiale. Dacă religia dovedise că omul a început prin a trăi foarte mult, ştiinţa trebuia să poată reface această stare originară sau să genereze alta care să-i semene.
Omul a fost conceput ca fiinţă nemuritoare, afirmă Bacon într-un capitol din Epistola de secretis operibus na-turae et artis (Scrisoare cu privire la miracolele naturii şi ale artei). El a pierdut această condiţie ca urmare a păcatului originar. Dar chiar după păcat, o viaţă de om obişnuită dura aproape o mie de ani. înseamnă că starea actuală nu este decît o reducere accidentală, datorată unei stări deficitare a
sănătăţii. Prin imprudenţe de tot felul, omul şi-a erodat capitalul

biologic. Nimic mai legitim decît imaginarea unor soluţii apte să apropie speranţa de viaţă de limita naturală de o mie de ani (poate ceva mai puţin, căci avem de înfruntat o ereditate deosebit de încărcată).
De unde luăm remediul ? Dintr-un regim mai sănătos, care să ţină seama mai mult de echilibrul natural în ce priveşte hrana, odihna, ocupaţiile, pasiunile, raporturile cu mediul înconjurător...
Bacon a consacrat un studiu separat „tratamentului bătrîneţii" şi „păstrării tinereţii". în acest scop, el recomanda un regim alimentar bazat pe carne, gălbenuş de ou şi vin roşu. Fără a dispreţul anumite reţete mai exotice, precum cea, inspirată de Avicenna, care consta în a fierbe vipere în apă sărată şi a le servi cu vin roşu.
Dar metodologia sa nu se opreşte aici. Ambiţia acestui Doctor mirabilis era să descopere un remediu universal, faimoasa piatră filozofală sau elixirul vieţii. El nu s-a ferit să combine cîteva formule de acest gen. O serie de fapte dovedeau temeiul unei asemenea cercetări. Astfel, se credea că „cerbii, vulturii şi şerpii redevin tineri prin mijlocirea plantelor şi a pietrelor", dovadă că natura ascunde „secrete", secrete cunoscute şi aplicate de unii iniţiaţi. Cum altfel am putea oare interpreta uluitoarea întîmplare a unui umil ţăran sicilian ? Acesta,
pe cînd îşi lucra ogorul cu plugul, a găsit un vas de aur plin cu lichid. Crezînd că era rouă, s-a spălat pe faţă şi a băut din vas; brusc regenerat fizic şi psihic, devenit bun şi înţelept, ţăranul a ajuns din boar comisionarul regelui Siciliei.
La fel de edificator este cazul unui german care, „captiv la sarazini, a băut un elixir ce i-a prelungit viaţa la peste cinci sute de ani". în fond, arabii, cu reputaţia de medici şi alchimişti desăvîrşiţi pe care o aveau, ştiau multe lucruri. Unul
dintre alchimiştii lor de frunte, cunoscut sub numele latinizat de Artephius, descoperind tainele animalelor, ale ierburilor şi mineralelor, ar fi atins frumoasa vîrstă de o mie douăzeci şi cinci de ani.
Şi ce să mai spunem despre o anume doamnă care, „căutîndu-şi căprioara albă, a descoperit o alifie cu care pădurarul şi-a uns tot trupul, mai puţin tălpile picioarelor. Omul a trăit trei sute de ani fără să sufere vreo boală, cu excepţia durerilor de picioare" („infirmitate" sugerînd o versiune revăzută şi dedramatizată a călcîiului lui Ahile). Aşadar, remediile există! Proiectul de a creşte, ba chiar de a „multiplica" speranţa de viaţă nu are nimic utopic.
Graţie lui Roger Bacon, longevitatea se înscrie într-o strategie a acţiunii. Tot ce este posibil, tot ce este imaginabil trebuie tradus în

fapte. Religia arată calea, datoria omului este să acţioneze. Acest călugăr original „declanşează" aventura ştiinţifică a timpurilor moderne.

## Renaşterea: tradiţie şi inovaţie

Cine spune Renaştere şi longevitate spune în mod obligatoriu Lodovico Cornaro. Născut în anul 1467, acest vlăstar al unei ilustre familii veneţiene a dus în tinereţe o viaţă desfrînată, în total dezacord cu constituţia-i fragilă. La nici patruzeci de ani era o ruină. Potenţialul muribund a luat o decizie eroică: să-şi schimbe complet modul de viaţă, să trăiască exact invers decît o făcuse în prima parte a existenţei.

Mesele copioase au fost înlocuite cu un regim alimentar draconic. Douăsprezece uncii de hrană solidă şi paisprezece uncii de lichide (c. 350 şi respectiv 400 de grame) — iată cantitatea maximă de alimente pe care „noul" Cornaro şi-o permite de dimineaţa pînă seara. O raţie de supravieţuire şi nimic mai mult. Miracolul n-a întîrziat să se producă: bărbatul îmbătrînit prematur a început să întinerească. El nu s-a abătut decît o singură dată — şi doar puţin — de la acest regim alimentar. Cedînd sfaturilor unor prieteni intrigaţi de severitatea dietei, Cornaro a sporit cantitatea de alimente cu două uncii: paisprezece uncii de hrană solidă şi şaisprezece uncii de lichide. A fost pe punctul de a se îmbolnăvi, drept care a revenit degrabă, de data asta definitiv, la raţia obişnuită.

Om al tuturor exceselor, Cornaro a reuşit să practice chiar sobrietatea în exces. Anii treceau şi pacientul se prezenta din ce în ce mai bine. Iată-i fişa de sănătate, întocmită de el la vîrsta de optzeci şi trei de ani:

Mă simt perfect sănătos, mă sui pe cal fără ajutor, urc singur nu numai scările, ci şi dealul, sînt vesel, bine dispus, mulţumit, ferit de frămîntări sufleteşti şi de griji.

Această experienţă trebuia împărtăşită întregii lumi. Cornaro s-a aşternut pe scris. La vîrsta de optzeci şi trei de ani a compus primul discurs în care lăuda meritele sobrietăţii. Au urmat alte trei discursuri pe aceeaşi temă. Cele patru scrieri au fost adunate în volumul Discorsi della vita sobra {Pledoarie pentru o viaţă cumpătată), publicat la Padova în anul 1558. Autorul avea de-acum nouăzeci şi unu de ani; ce alt argument putea fi mai bun pentru justeţea metodei sale! A încetat din viaţă la aproape o sută de ani. Fără îndoială, departe de unele recorduri mitice, dar pentru tînărul muribund de odinioară această „performanţă"

reprezenta o victorie remarcabilă asupra morţii.
Ne aflăm în faţa unei atitudini marcate de o doză sensibilă de realism; se punea problema consolidării fondului existent, mai degrabă decît a zborului către zonele înalte ale mitologiei. Trebuie să-ţi îngrijeşti sănătatea prelungindu-ţi pe cît posibil zilele, fără a te hrăni cu iluzia de a putea repeta performanţa lui Matusalem. Proiectul nu merge dincolo de limita ultimă a unei vieţi obişnuite. El vizează o bătrîneţe lungă şi verde, ferită de suferinţele curente.
Dar dimensiunea mistică nu este absentă. Cornaro propune o asceză, apropiată de cea practicată de călugări şi sfinţi. în maniera sa, el propune un fel de dematerializare: priveşte spre cer, dar în acelaşi timp şi spre pămînt. El caută mîntuirea sufletului concomitent cu mîntuirea trupului; nu există nici o contradicţie între cele două registre. Asceza îi permite — în mod paradoxal — să savureze mai bine viaţa, iar viaţa îi permite să-şi pregătească mai bine călătoria spre lumea cealaltă.

Mulţi se miră văzînd că duc o viaţă dublă, una pămîntească, ca să spun aşa, prin faptele ei, şi alta cerească prin gîndunle mele. Aceasta din urmă mă umple de bucurie prin certitudinea că voi avea parte de veşnicie graţie bunătăţii şi milei lui Dumnezeu. Savurez viaţa pămîntească, răsplată a cumpătării mele, o viaţă plăcută lui Dumnezeu, plină de virtuţi şi ferită de vicii.
Cumpătarea se află la îndemîna tuturor. O dată generalizată, ea va schimba faţa lumii. Oamenii ar deveni asemeni Părinţilor Bisericii, care trăiau o sută douăzeci de ani, „ar face minuni, ar fi sănătoşi, mulţumiţi şi veseli la fel ca ei, pe cînd acum cea mai mare parte dintre ei sînt bolnavi, trişti şi plictisiţi... Ce frumoasă şi agreabilă ar fi lumea cu un asemenea mod de viaţă!"
Renaşterea a căutat un punct de echilibru între cer şi pămînt. Observăm la Cornaro un efort de a conjuga armonios cele două dimensiuni. Semnificativă este totuşi valorificarea şederii pe pămînt. Secularizarea şi individualizarea proiectului marchează puncte. Şederea pe pămînt începe să devină interesantă — nu mai puţin interesantă decît lumea de dincolo. Viaţa putea fi privită ca un bun în sine. Cornaro nu a făcut decît să exprime în felul său setea de viaţă a contemporanilor. De altfel, nu este singurul care meditează asupra ameliorării bătrîneţii şi prelungirii vieţii. Este epoca în care se înmulţesc „ghidurile longevităţii"; cităm, de exemplu, printre cele mai cunoscute, L'Entretenement de la vie {întreţinerea vieţii), carte publicată de Jean Gceurot, medicul regelui Francisc I. Acest gen de lucrări („inventat" într-un fel de secolul al XVI-lea) este semnul unui interes particular şi, de fapt,

al „democratizării" luptei împotriva timpului.
Dar cealaltă tendinţă, profund transformistă, schiţată de Roger Bacon, nu este mai puţin prezentă în Renaştere decît soluţia „la scară umană" predicată de Cornaro. Niciodată elixirele vieţii nu au fost mai preţuite. Alchimia s-a impus, fund una dintre ştiinţele privilegiate ale epocii. Eliberaţi de obstacolele teologice ale Evului Mediu (care i-au atras lui Bacon o lungă serie de persecuţii), adepţii alchimiei s-au lansat fără complexe în căutarea nemuririi trupeşti. Era scopul suprem al acestei ştiinţe misterioase: ceea ce se numea Ars magna („Marea Operă") şi trebuia să ducă la crearea unui „supraom" înzestrat cu o longevitate pe măsură.
Un caz fascinant este Paracelsus (1493-1541), medic şi alchimist, om de ştiinţă şi magician: un soi de amalgam tipic în Renaştere. Paracelsus a „spionat" neobosit secretele vieţii în speranţa de a readuce omul la perfecţiunea biologică originară. în privinţa longevităţii, opinia lui era nestrămutată, mergînd pînă la a ridiculiza suta de ani cucerită de Cornaro cu atîta trudă. în fond, argumentele erau foarte apropiate de cele exprimate de Bacon. O viaţă cu adevărat lungă, scrie el într-o disertaţie pe această temă — De vita longa (Despre longevitate) —, trebuia să fie de nouă sute sau de o mie de ani, sau cel puţin de şase secole, model sugerat evident de Biblie. Primii oameni ar fi cunoscut, se pare, principii tainice, uitate ulterior, care le-ar fi permis o existenţă aproape milenară: proprietăţile metalelor şi mineralelor, formule magice... Pentru a prelungi viaţa, acestea trebuiau pur şi simplu redescoperite: cercetare esenţial-mente pragmatică, inspirată, dar detaşată, de versiunea teologică a longevităţii. Mai puţin constrîngătoare şi mai performantă, metoda părea infinit superioară celei aparţi-nînd lui Cornaro.
Dar o soluţie şi mai bună era fîntîna tinereţii. Ea „revine în forţă" graţie Marilor Descoperiri Geografice. Unde să o găseşti dacă nu în America, locul privilegiat al tuturor fantasmelor, lumea nouă în care nu exista imposibilul şi în care imaginarul se materializa la fiecare pas. Juan Ponce de Leon, unul dintre însoţitorii lui Columb, devenit ulterior guvernator în Puerto Rico, a auzit vorbindu-se printre indigeni despre insula Bimini unde s-ar afla un izvor ale cărui ape ar putea reda tinereţea. Iată în sfîrşit fenomenul locali-zat cu precizie!
Cu acordul regelui, interesat în mod firesc de o atare perspectivă, Ponce de Leon a armat trei vase şi a pornit în căutarea insulei fabuloase. Se povesteşte că media de vîrstă a echipajului atinsese un record unic pe mare. Bătrînii şi infirmii, acceptaţi fără rezerve pe bord, erau indispensabili pentru succesul experimentului. Ei s-

au scăldat cu încredere în toate izvoarele întîlnite pe insulele care jalonau traseul expediţiei. Aşa a fost descoperită Florida în martie 1513, asimilată iniţial insulei Bimini. Spaniolii au debarcat în mai multe locuri şi au încercat pretutindeni calitatea apelor. Nu s-a produs nimic spectaculos. Optimist şi tenace, Ponce de Leon revine în Puerto Rico în anul 1521, dar în locul noii tinereţi îşi găseşte moartea într-o ciocnire cu indienii.
Cu sau fără fîntîna tinereţii, americanii trăiau foarte mult. Indienii din Lumea Nouă jucau, în raport cu europenii, un rol similar celui deţinut de vechii indieni (şi de alte popoare aflate la capătul lumii) faţă de spaţiul greco-roman. Amerigo Vespucci le atribuia cu generozitate o speranţă de viaţă de o sută cincizeci de ani; alţii avansau cifre şi mai mari. Natura îi privilegia şi le oferea probabil remedii necunoscute în Lumea Veche.
Europenii au ratat şansa de a-şi însuşi, graţie Americii, secretul longevităţii. Fîntîna tinereţii a rămas un vis frumos, a cărui intensitate este dovedită de nenumărate imagini artistice. între acestea, remarcăm tabloul* lui Lucas Cranach celTînăr (1515-1586). Spre deosebire de izvoarele americane, „instalaţia" lui pare să funcţioneze impecabil, în avantajul unui grup de femei bătrîne, preschimbate sub ochii noştri în fete tinere.
în domeniul longevităţii, la fel ca în toate celelalte, Renaşterea reia o colecţie considerabilă de clişee vechi: asceza, vîrsta fabuloasă a primilor oameni şi a celor trăind la capătul lumii, fîntîna tinereţii... Dar semnificaţia lor este pe punctul de a se schimba, de a ieşi din perimetrul sacru şi simbolic la care se limita în esenţă longevitatea tradiţională, încetul cu încetul, natura fabuloasă devine pur şi simplu natură. De-acum înainte, oricine putea să-şi încerce norocul. Aerul curat de la ţară devenise mai favorabil decît zidurile reci ale mînăstirilor şi mai accesibil decît condiţiile oferite de ţările exotice. Puteai trăi mult fără să fii sfînt sau primitiv. Modelele erau oferite de cei care duceau o viaţă sănătoasă în mijlocul naturii şi în armonie cu ea.

Note:
* Este vorba despre Jungbrunnen {Fîntîna tinereţii), pictat în anul 1546, expus în prezent la Staatliche Museen, Berlin (n.ed.).
Al doilea Bacon: închiderea porilor şi purgaţiile
BACON ESTE UN NUME ce revine în istoria longevităţii. Trei secole şi jumătate după turbulentul franciscan, al doilea personaj purtînd acest nume urma să-şi lase la rîndu-i amprenta. Filozof şi om politic, cancelar al Angliei sub Iacob I, Francis Bacon (1561-1626)

a publicat pe tema de care ne ocupăm o carte care nu a trecut neobservată. Tipărită în latină în anul 1623 sub titlul Historia vitae et morţii {Istoria vieţii şi morţii), reeditată de cinci ori pînă în 1712, lucrarea a fost tradusă în engleză în 1638 şi în franceză în 1647. Ne-am obişnuit să-l considerăm pe Bacon un inovator, îndeosebi în istoria şi filozofia ştiinţelor. Dar în materie de longevitate şi de medicină, el este un tradiţionalist. Autorităţile sale se numesc tot Hipocrat, Galen şi Avicenna — de la care reia, în beneficiul longevităţii, doctrina „umorală" conform căreia buna funcţionare a organismului ar depinde în principal de echilibrul stabilit între „umori". El mai crede — şi prin aceasta se apropie de Galen — în manifestarea unui „spirit vital", care pătrunde şi susţine toate structurile materiale.
Pe baza acestor principii, Bacon a construit o teorie simplă şi eficace. Spiritul, spune el, „este reţinut cu forţa într-un corp a cărui compoziţie este solidă". Aşadar, corpul trebuie să fie dur, iar lichidele, suficient de „dense" pentru a putea servi drept „bariere, împiedicînd spiritul să iasă". Trebuie făcut totul pentru „a întări" organismul şi „a-i astupa" căile de acces. Porii trebuie închişi prin practicarea băilor reci şi prin frecare cu ul^i. Irlandezii ştiau asta foarte bine, ei „se frecau în mod obişnuit cu ulei sau cu unt vechi în faţa focului". Un asemenea tratament ar fi permis contesei d'Esmond să trăiască o sută patruzeci de ani. Dar atenţie, „trebuie evitată o frecare prea violentă, pentru a nu se obţine un efect contrar ceha urmărit: altfel spus, pentru a nu face ca spiritele să iasă în loc să rămînă".
Dar se mai iveşte un inconvenient: „astuparea porilor, împiedicând spiritele să iasă, blochează transpiraţia; ca atare, excrementele rămîn în corp, căci nu mai există mijloace de a le evacua". Pentru eliminarea surplusului umoral dăunător, soluţia de bază ar consta în „purgaţii blînde şi clisme". Nimic mai bun pentru sănătate decît o purgaţie efectuată „cu puţin timp înaintea .mesei". Cel mai bine ar fi să se recurgă M „purgaţii frecvente care să devină o obişnuinţă". Cu un astfel de regim, o sobrietate excesivă a la Cornaro devine inutilă. O evacuare atît de frecventă conferă şi dreptul de a consuma, ba chiar de a-ţi permite din cînd în cînd „mese copioase". Opiumul şi pulberea de aur sînt la rîndul lor recomandabile — şi nu trebuie dispreţuite perlele, coralul sau anumite esenţe de lemn: totul pentru a spori consistenţa sîngelui şi a celorlalte lichide din organism.
Spiritul sistematic este bine dezvoltat Ia Bacon, prefi-gurînd prin aceasta epoca clasică. La el, totul se prezintă bine încadrat într-o tipologie riguroasă. El ştie că oamenii din Nord trăiesc mai

mult<lecît ceilalţi, la fel şi insularii. Mai ştie că cei care „au părţile superioare ale corpului acoperite de păr trăiesc mai puţin"; că, dimpotrivă, cei care „au părţile inferioare — coapse şi gambe — acoperite de păr" au mai multe safise să ajungă la o vîrstă înaintată. Curios, cei chei nu sînt lu*ţim discuţie: nu pare să existe vreun raport între calvitie si longevitate. Proporţiile corpului merită o analiză specială. Astfel, este încurajator să ai trunchiul puţin mai scurt şi picioarele lungi. Nici fesele nu sînt ignorate. Candidaţii la longevitate trebuie să „respecte" o anumită modestie în această privinţă: „o parte dinapoi mică, cam atît cît îţi trebuie pentru a te aşeza", este un argument deosebit în favoarea speranţei de viaţă.
Iată cum se ajunge la construirea unei „ştiinţe perfecte" pe baza unor cunoştinţe perimate, demers destul de frecvent în această epocă de tinereţe a spiritului ştiinţific. La începuturile sale, perioada modernă este cu siguranţă mai puţin „modernă" decît am fi tentaţi să credem. în anul 1683 apărea la Londra tratatul „primului" Bacon, tradus din latină sub titlul The Cure of Old Age and Preservation of Youth (Vindecarea bătrîneţii şi păstrarea tinereţii). Editorul, doctorul Richard Brown, membru în Colegiul Medicilor, a însoţit textul vechi de patru secole cu o sumedenie de note, menite să facă mai explicite reţetele autorului, inclusiv diversele elixire ale vieţii. Părea o lucrare actuală. De la o epocă la alta se vorbea aceeaşi limbă, dialogul între generaţii nu punea probleme. în aşteptarea iconoclasmului Epocii Luminilor, mentalităţile ştiinţifice evoluau fără vreo ruptură majoră. Ceea ce progresa constant era spiritul sistematic şi încrederea în virtuţile ştiinţei. în cele din urmă, cunoaşterea se va înnoi din temelii, dar ideea unei ştiinţe infailibile se va fixa pentru multă vreme în spirite, dublînd religia sau insta-lîndu-se în locul ei.

## Ţărani si filozofi

CINE CAUTĂ GĂSEŞTE fără doar şi poate... Solicitaţi din toate părţile, centenarii au sfîrşit prin a răspunde la apel; printre ei, în primul rînd doi englezi cu totul remarcabili.
Deţinătorul recordului absolut a fost un oarecare Henry Jenkins, decedat în comitatul York în anul 1670. La vîrsta de doisprezece ani a luat parte la bătălia de la Flodden Field, datată 1513. Mai multe documente certifică momentele următoare ale vieţii. Născut în 1501, a trăit efectiv o sută şaizeci şi nouă de ani! Ultima ocupaţie a fost cea de pescar; la peste o sută de ani, înota în forţă în mare.
Thomas Parr, compatriotul lui, a părăsit această lume puţin mai

tînăr, dar cazul său i-a impresionat pe savanţi şi a sfîrşit prin a deveni un simbol autentic al longevităţii şi o garanţie a „fezabilităţii". Iată o notă biografică extrasă din lucrarea lui Hufeland:

Era un biet ţăran, obligat să trăiască din munca braţelor. La o sută douăzeci de ani s-a căsătorit a doua oară cu o văduvă; femeia a trăit cu el doisprezece ani şi a mărturisit că nu şi-a dat seama niciodată de vîrsta lui. Pînă la o sută treizeci de ani, nimeni nu l-a ajutat în gospodărie, nici măcar la vînturatul grîu-lui. Abia cu cîţiva ani înainte de moarte au început să-i slăbească memoria şi vederea; dar şi-a păstrat pînă la sfîrşit capacitatea de a înţelege şi uzul raţiunii. Avea o sută cincizeci şi doi de ani cînd regele, auzind vorbindu-se despre el, a dorit să-l vadă şi l-a invitat la Londra. Probabil că această călătorie i-a scurtat viaţa; fiind tratat cu multă pompă şi smuls brusc dintr-un mediu cu un mod de viaţă atît de diferit, Parr a murit la scurt timp după sosirea în capitală, în anul 1635. Trăise o sută cincizeci şi doi de ani şi nouă luni, văzuse nouă regi suc-cedîndu-se pe tronul Angliei.

Ce a urmat nu a fost mai puţin remarcabil. William Harvey, cel mai celebru medic în epocă, i-a făcut autopsia. Totul era în perfectă stare; nici o leziune, nici un semn de îmbătrînire. Thomas Parr murise perfect sănătos.

într-un fel, el s-a „sinucis", acceptînd un tratament complet contrar preceptelor lui Cornaro şi care, în orice caz, nu se potrivea cu regimul lui obişnuit. Hufeland este categoric în această privinţă: „Moartea i s-a tras de la belşugul de hrană oferit dintr-o dată."

Evident, practica funcţiona mai bine decît teoria. Jenkins şi Parr au fost contemporani cu doi mari filozofi: Francis Bacon şi Rene Descartes, preocupaţi şi ei de prelungirea vieţii. Cunoaştem reţetele lui Bacon. Le va fi aplicat oare asupră-şi cu destulă rigoare ? Fapt este că filozoful a murit în 1626, la vîrsta de şaizeci şi cinci de ani. Cît despre Descartes, el a făcut tot ce a putut pentru a trăi mult. Cercetările sale medicale urmăreau chiar acest obiectiv. „Păstrarea sănătăţii a fost dintotdeauna scopul principal al studiilor mele", scria într-o scrisoare din octombrie 1645. Cinci ani mai tîrziu, clima din Stockholm a pus capăt frumoaselor teorii. Descartes a murit la vîrsta de cincizeci şi patru de ani.

Iată cîteva scoruri impresionante: o sută şaizeci şi nouă şi o sută cincizeci şi doi versus şaizeci şi cinci şi cincizeci şi patru. Cine îşi mai aduce aminte astăzi de Jenkins şi de Parr ? Ignoranţi într-ale filozofiei, ei erau în schimb doctori în longevitate, i-ar fi putut învăţa această artă chiar pe filozofi. „Lecţia" lor nu s-a pierdut; ea

va fi integrată în discursul modern asupra longevităţii.

## De la vampirism la transfuzie

SAVANŢII au crezut că marchează un punct — chiar unul decisiv — graţie noii tehnici a transfuziei sanguine. Procedeul era revoluţionar, dar cum se întîmplă adesea, era grefat pe vechi fantasme. Sîngele ca principiu al vieţii şi sîngele tînăr ca mijloc de întinerire se înscriau pe un fond arhetipal de credinţe şi simboluri. Zvonuri şi legende vorbeau despre răpirea copiilor şi despre bătrînii siniştri care sperau să întinerească însuşindu-şi sîngele lor. Manifestarea extremă a acestei pulsiuni mitice este vampirismul; vampirul reuşeşte să supravieţuiască propriei morţi adăpîn-du-se cu sîngele victimelor sale.

Transfuziile au fost iniţial practicate pe animale (după anul 1650). Prima încercare pe om a fost făcută de Jean Denis la Montpellier în anul 1667. El a apelat la sîngele de miel. Pînă în secolul al XIX-lea s-a folosit în transfuzii numai sînge de animal, fără a se pune problema unei eventuale incompatibilităţi. Principiul părea elementar: infuzia de sînge sănătos şi tînăr trebuia să vindece şi să întinerească organismul. Vă puteţi închipui care au fost consecinţele: cu siguranţă, victimele au fost mai numeroase decît centenarii!

Medicii au trebuit să abandoneze pista. Dar speranţa continua să existe. Către sfîrşitul secolului al XVIII-lea, Hufeland considera oportună reluarea experimentelor, avansînd următoarele argumente:

Nimeni nu a mai îndrăznit să practice transfuzia; cu toate acestea, ea a reuşit perfect [...] pe animale. Prin urmare, nu trebuie să o proscriem fără rezerve; [...] sîngele străin care ni s-ar introduce în vene s-ar transforma fără întîrziere în sîngele nostru; [...] în felul acesta, [transfuzia] ar putea contribui la întinerire şi la prelungirea vieţii.

## Epoca Luminilor: raţiune si sensibilitate mitică

RAŢIUNII SUVERANE I-A REVENIT misiunea de a duce mitul la zenit. înverşunarea antimitologică a filozofiei Luminilor este evidentă. Dar rezultatul concret al luptei sale împotriva fantasmelor a fost foarte diferit de proiectul teoretic. Cum să inventezi o Raţiune abstractă, detaşată de arhetipuri, insensibilă la imaginar ? Materia mitică nu a fost anihilată, ci doar retopită. Totul s-a transformat, nimic nu s-a pierdut. Raţiunea şi-a dezvăluit cu acest prilej capacitatea de a recupera vechile mituri, de a le transfigura şi de a le împrumuta alibiul raţionamentului corect.

Acesta a fost chiar cazul longevităţii. Desprinsă din registrul religios, ea a fost susţinută de ştiinţă... pentru a-şi putea păstra în cele din urmă atributele tradiţionale.
Balanţa înclina din ce în ce mai mult de partea vieţii terestre şi corporale. Cariera postumă a lui Cornaro stă mărturie. Puţini scriitori au şansa să cunoască o recrudescenţă a popularităţii la două secole după încetarea lor din viaţă. Acest lucru s-a întîmplat cu venetianul nostru. Prima ediţie franceză a cărţii sale datează din anul 1647: coincidenţă semnificativă cu preocupările similare ale lui Descartes, manifestate în aceeaşi epocă, dar receptare în fond tardivă, la aproape un secol după apariţia originalului italian. Adevărata carieră franceză a lui Cornaro începe în anul 1701 cu două ediţii distincte. Au urmat ediţiile din anii 1704
şi 1707 şi, după o pauză, cele din anii 1772, 1782, 1783 şi 1785. Aşadar, potrivit catalogului Bibliotecii Naţionale, opt ediţii în cursul secolului al XVIII-lea! O popularitate similară se poate constata în Anglia şi Germania.
Nu au existat numai entuziaşti. Un Anti-Cornaro a apărut în anul 1702, exprimînd critici la adresa rigorii regimului alimentar preconizat. Tendinţa era de a recomanda o moderaţie... mai puţin excesivă. Dar partizani, critici sau adversari, toţi erau de acord în privinţa scopului, şi anume cel de a te putea bucura cît mai mult de binefacerile vieţii.
In fapt, dintre soluţiile longevităţii, varianta Cornaro era cea mai puţin ambiţioasă; ea nu avea nimic comun cu recordurile mitologice. La cealaltă extremă îşi fac apariţia nemuritorii. Contele de Saint-Germain povestea cui voia să-l asculte amintiri din vremea lui Carol Quintul şi a lui Francisc I. Uneori, depăşind măsura, devenea contemporan cu Isus Cristos, era unul dintre convivii nunţii din Cana. Acest om „care nu moare şi care ştie totul", cum îl caracteriza Voltaire, a făcut o impresie puternică în înalta societate, inclusiv asupra lui Ludovic al XV-lea şi a doamnei de Pompadour.
La un moment dat, nemuritorul conte a dispărut (nimeni nu cutează a spune că a încetat din viaţă). Locul nu a rămas mult timp vacant. Istoriilor sale fabuloase le-au urmat cure nu mai puţin fabuloase. Franz Mesmer a recurs la „magnetismul animal", fluid miraculos apt să vindece bolile. Mai tradiţionalist, Alessandro Cagliostro, pe numele lui adevărat Giuseppe Balsamo, lăuda, potrivit exemplului contelui de Saint-Germain, virtuţile unui elixir al vieţii.
Merită să reflectăm asupra succesului deosebit înregistrat de cele trei personaje. Ne aflăm în centrul unei mici lumi sceptice şi

libertine, în principiu debarasată de orice prejudecată. Aceşti oameni ce par a nu crede în nimic, poate doar,
într-o mică măsură, în filozofie şi ştiinţă, erau taman buni să cadă în prima cursă întinsă de o inteligenţă speculativă. Necrezînd în nimic, erau gata să creadă orice.
In mod vădit, raţiunea nu te face mai înţelept. In secolul al XVTIl-lea, oamenii cultivaţi nu s-au arătat mai puţin pre-dispuşi la mitologie decît „ignoranţii" lumii preştiinţifice. Pentru Raţiune şi Ştiinţă nu există imposibilul. Ca şi pentru Religie.
Fireşte, iluminaţii şi savanţii autentici nu mergeau pe acelaşi drum. Dar cazurile extreme evocate demonstrează supravieţuirea unei „sensibilităţi mitice" pe care o regăsim, fie şi sub forme atenuate, la toate nivelurile. Naturaliştii şi medicii căutau să definească cu argumentele ştiinţei durata naturală a vieţii omului şi, pornind de aici, să propună mijloacele care să-l ajute să parcurgă intervalul pînă la capăt. Iar pentru ei intervalul acesta era sensibil mai lung decît speranţa de viaţă obişnuită. Cei mai optimişti mergeau pînă aproape de limitele „fixate" de contele Saint-Germain: aveau impresia că au ajuns la concluzii inedite—în realitate nu făceau decît să reformuleze arhetipul, reiterînd, cu ajutorul unor argumente mai mult sau mai puţin noi, tot ce se credea că se cunoaşte de multă vreme despre longevitate.

Legile mecanicii şi durata de viaţă: formula lui Buffon
BUFFON A FOST cel mai moderat dintre toţi; ideile lui pe această temă apar în lucrarea Istoria naturală*, publicată începînd din anul 1749. Marele naturalist francez nu credea că performanţele biblice în materie de longevitate sînt repetabile. Admitea bucuros că omul ar fi putut trăi odinioară peste nouă sute de ani (dacă nu din pură convingere, cel puţin pentru a evita neplăcerile), dar această speranţă de viaţă ieşită din comun se explica prin condiţii fizice nu mai puţin excepţionale.
Lumea se găsea pe atunci la începuturi şi era lipsită de consistenţă. „Suprafaţa pămîntului trebuie să fi fost mult mai puţin solidă şi mai puţin compactă imediat după creaţie." Materia era rarefiată şi suplă, la fel şi organismul uman, mai cu seamă oasele şi muşchii, la fel şi hrana. Iată cum se explică gigantismul primilor oameni şi mai ales speranţa lor de viaţă. Organismul se maturiza şi îmbătrînea mai lent. Treptat, materia s-a întărit. Buffon riscă ipoteza „că durata vieţii omului s-a diminuat puţin cîte puţin pe măsură ce suprafaţa pămîntului s-a solidificat prin acţiunea continuă a gravitaţiei". în timpul regelui David, procesul era încheiat: materia şi omul îşi dobîndiseră echilibrul actual.

Note:
* Trad., selecţie şi note de Mioara şi Pan Izverna; prefaţă de Irina Mavrodin. Editura Univers, Bucureşti, 1984 (n.ed.).

Avem impresia ca-l ascultăm pe Sfîntul Augusun, un Sfînt Augustin transpus în limbaj ştiinţific modern. Matu-salem continua să rămînă Matusalem, dar explicat ştimtitic o mică capodoperă de recuperare raţionalista a figurilor imaginarului tradiţional. ... ^ t-:nt*
Dacă longevitatea biblică găsea un sprijin in ştiinţa aceeaşi demonstraţie menţinea longevitatea actuala intre limite mult mai modeste: o sută de ani sau cel puţin nouăzeci, cu anumite excepţii asupra cărora Buffon nu insist*De altfel, o sută de ani nici nu era prea rău, data fund speranţa de viată reală, apreciată în epocă la sub treizeci de am. Printre personajele de oarecare notorietate singuru care a respectat ad Htteram consemnul lui Buff on a *>**£«»* mort în 1757 la fix o sută de ani. Cît despre Buffon el a murit în 1788 la optzeci şi unu de ani, o vîrsta frumoasa, dar aflată puţin sub limita „naturală".
în principiu si în mod democratic, toata lumea avea dreptul la această sută de ani. Cifra era uţscnsjm^e naturii. în acest caz, la ce bun să te chinuieşti plul lui Cornaro? Fiecare constituţie ^ ment îsi au un anumit mod de viaţă. Debilii îngrijească, dar cu ce i-ar ajuta asta pe ce! phm de vitalitate „Este probabil necesar ca un corp sâ-şi utilizeze toate energiile.. Ce am cîstiga oare prin dietă si P^uni? Cel puţin, putem trăi după placul inimii, bucurmdu-ne cu adevărat de viaţă. Dimpotrivă, nu există ma o şansa^d=^a sparge norma". Speranţa de a-ţi prelung^ cu leacune^ pură imaginaţie. „Panaceul, oricare i-ar n compozit*,^trans fuzia de sînge si celelalte mijloace propuse pentru a intme sau imortaliza corpul sînt cel puţin la fel de himerice Pe cit de fabuloasă este fîntîna tinereţii."
Mediul geografic, mediul social şi hrana par la tel de puţin importante:
Dacă ne gîndim că europeanul, negrul, chinezul, americanul, omul civilizat, sălbaticul, bogatul, săracul, orăşeanul, săteanul, atît de diferiţi între ei în rest, seamănă în această privinţă şi au aceeaşi măsură, acelaşi interval de parcurs de la naştere pînă la moarte;

că diferenţele de rasă, climă, hrană, confort nu influenţează în vreun fel durata vieţii [...]> recunoaştem că durata vieţii nu depinde nici de obiceiuri, nici de moravuri, nici de calitatea alimentelor; că nimic nu poate schimba legile mecanicii care ne reglează numărul anilor...

Frumoasă expresie: „legile mecanicii care ne reglează numărul anilor..." Omul este o maşină construită după un brevet unic, multiplicat în sute de milioane de exemplare, încurajată de Raţiune, fizica începea să pună lucrurile în ordine; ea nu mai putea tolera anarhia ce caracterizase pîna atunci piramida vîrstelor.

Evident, dat fiind că nu toţi oamenii mor la nouăzeci sau la o sută de ani, Buffon a acceptat o anumită fluctuaţie, datorată eventual „excesului de hrană" sau „regimurilor alimentare prea severe" (aviz adepţilor lui Cornaro), poate şi calităţii aerului (era recomandat aerul de munte). Dar impactul acestor factori este considerat cu totul secundar. Se impune o concluzie: „Omul care nu moare de boli accidentale poate trăi pretutindeni nouăzeci sau o sută de ani."

Cum mecanica este cea care comandă, această durată se exprimă printr-o formulă elementară. Reluînd o idee a lui Aristotel — nimic nu este nou sub soare! —, Buffon constată existenţa unui raport exact între creşterea organismului şi speranţa sa de viaţă: „într-un anume fel, durata totală a vieţii se poate măsura prin timpul de creştere."

în ultimele două secole, această „găselniţă" nu a încetat să joace un rol major în dezbaterea problemei longevităţii. Ce poate fi de fapt mai seducător: trebuie doar să înmulţim numărul anilor necesari creşterii cu cifra care exprimă raportul constant dintre aceasta şi speranţa de viaţă.

în epoca patriarhilor, pubertatea se prelungea pînă la o sută treizeci de ani — iată un aspect în privinţa căruia Buffon pare bine informat. înmulţiţi acest număr cu şapte şi veţi obţine nouă sute zece ani, rezultat care exprimă speranţa de viaţă în epocă. în zilele noastre, pubertatea apare în jurul vîrstei de paisprezece ani. înmulţiţi tot cu şapte: cei nouăzeci şi opt de ani care rezultă, aproape o sută, exprimă speranţa de viaţă a omului actual.

Calculul nu prezintă în sine nici o dificultate; în schimb, ceea ce ştim mai puţin sînt cele două cifre care trebuie înmulţite. Buffon pare să ezite între mai multe vîrste distincte ce ar marca limitele creşterii: „Omul creşte în înălţime pînă la şaisprezece sau optsprezece ani, dar toate părţile corpului ajung la maturitate (la dimensiunea maximă) abia la treizeci de ani." Iată aşadar altă

constantă: „omul, căruia îi trebui-e treizeci de ani pentru a creşte, trăieşte nouăzeci şi opt sau o sută de ani". Atunci ce luăm ca bază: paisprezece, şaisprezece, optsprezece sau treizeci ? înmulţim paisprezece cu şapte sau treizeci cu trei? De ce nu treizeci cu şapte, cîştigînd astfel încă o sută de ani ?
Puţin satisfăcuţi de această barieră implacabilă care bloca drumul în apropierea „bornei" cu numărul o sută, succesorii lui Buffon au reluat calculul pentru a-l face mai eficient.

Hufeland si macrobiotica

UN PAS DECISIV a fost făcut de Albrecht von Haller (1708-1777), naturalist, fiziolog şi poet elveţian. Lucrarea Elementa physiologiae corporis humani {Elemente de fiziologie ale corpului omenesc), publicată în opt volume între anii 1757 şi 1766, a exercitat o influenţă notabilă asupra teoriei şi practicii medicale în Epoca Luminilor. Dacă Buffon a trecut repede peste marii centenari, considerîn-du-i excepţii puţin semnificative, Haller s-a oprit mai ales asupra acestui subiect. El a recenzat o mie de cazuri de persoane care au trăit între o sută şi o sută zece ani, şaizeci de cazuri între o sută zece şi o sută douăzeci, douăzeci şi nouă de cazuri între o sută douăzeci şi o sută treizeci, cinci-sprezece cazuri între o sută treizeci şi o sută patruzeci, şase cazuri între o sută patruzeci şi o sută cincizeci şi un caz — cel al lui Jenkins, vechea noastră cunoştinţă — de deces survenit la o sută şaizeci şi nouă de ani. Evident, Buffon subestimase importanţa acestei categorii. Erau excepţii ? Poate, dar excepţii semnificative, dovedind capacitatea naturii umane de a depăşi chiar cu mult limita celor o sută de ani.
Haller a tras o concluzie ciudată din această statistică, şi anume, faptul că „omul este fiinţa care trăieşte cel mai mult", mai mult decît orice animal. El a adăugat chiar că „limita extremă a vieţii omului nu este cîtuşi de puţin mai mică de două secole". Era exact dublul vîrstei admise de Buff on. Totul se justifica printr-un tabel în care figura doar un singur mdivid ce depăşise o sută cincizeci de ani!
Din aceste cazuri şi statistici, spiritul sistematic caracteristic Epocii Luminilor nu putea decît să fabrice o ştiinţă. Aceasta s-a numit macrobiotică. Actul ei de naştere datează din 1796, an în care medicul german Christoph Wilhelm Hufeland (1762-1836) a publicat lucrarea Makrobiotik, oder die Kunst das menschliche Leben zu verldngern {Macrobiotică sau arta de a prelungi viaţa omului). Am citat mai sus din lucrare. Hufeland a avut o carieră remarcabilă: a fost profesor la universităţile din Jena şi Berlin şi

medicul regelui Prusiei; dar şi mai remarcabilă a fost cariera cărţu şi teoriilor sale.
Fără a fi conştient, Hufeland a procedat de fapt la o recuperare a mitului vîrstei de aur. El nu aspira să inventeze un om diferit, ci pur şi simplu să-l facă pe omul modern să beneficieze de avantajele de care se bucura strămoşul lui la începuturile lumii:
Pe cînd oamenii primitivi, simpli şi harnici, adevăraţi copii ai naturii, nu erau decît păstori, vînători sau agricultori, ei atingeau de regulă vîrste foarte înaintate; dar de îndată ce au încetat să fie fideli naturii şi s-au dedat exceselor civilizaţiei, plăcerilor şi luxului, viaţa lor s-a scurtat considerabil. O revoluţie care ar face ca un popor cu o civilizaţie.avansată să revină la o stare mai apropiată de natură i-ar permite să atingă limita naturală a vieţii, la fel ca în trecut.
Să reţinem cuvîntul „revoluţie". Ne aflăm în anul 1796; oare ce propunea Revoluţia Franceză dacă nu restabilirea echilibrului natural al vieţii sociale şi individuale ?
Dar oare care ar fi acea faimoasă limită naturală a vieţii ? Reluînd ipoteza lui Haller, Hufeland apreciază limita extremă, limita ideală sau potenţială, la nu mai puţin de două sute de ani. Fără îndoială, o limită distinctă de durata relativă, determinată de o anumită stare biologică şi de civilizaţie, socotită pentru moment puţin satisfăcătoare.
Nu trebuie să credem că în zilele noastre omul se naşte cu un potenţial de viaţă suficient pentru a acoperi o existenţă de o sută cincizeci sau două sute de ani. Din nefericire, aceasta este soarta generaţiei actuale: deseori, greşelile părinţilor se răs-frîng asupra copiilor, care le ispăşesc printr-o moarte prematură. Să ne gîndim şi la numărul incalculabil de boli ori de alte accidente care „rod", pe faţă sau pe ascuns, firul vieţii noastre şi ne vom convinge că astăzi este mai greu ca oricînd să ajungem la limita pe care natura umană ar putea-o realmente atinge.
Nu trebuie să disperăm. Dacă omul este programat să trăiască două sute de ani, obstacolele vor fi pînă la urmă învinse şi această tranşă normală de viaţă îi va fi asigurată.
Argumentele ştiinţifice care î-au permis lui Hufeland să avanseze o atare certitudine nu erau foarte numeroase, dar păreau să aibă greutate. In primul rînd, evident, statistica lui Haller. Dacă există oameni capabili să trăiască o sută cincizeci şi chiar o sută şaizeci şi nouă de ani într-un mediu biologic şi social degradat, sîntem îndreptăţiţi să riscăm afirmaţia că o limită naturală de două secole nu prezintă nimic exagerat, ci dimpotrivă.
în plus, era vorba despre faimoasa autopsie efectuată de Harvey

pe cadavrul lui Thomas Parr. Acest om, ale cărui organe interne se găseau într-o stare perfectă, ar fi putut să mai trăiască o jumătate de secol.
Trebuiau de asemenea reluate şi analizate datele genealogice ale Bibliei. în această privinţă, Hufeland nu era de acord cu Buffon: el refuza să creadă că omul fusese diferit la începutul lumii. Pe de altă parte, el nu-şi propunea să conteste textul sacru. Problema de rezolvat privea exclusiv calendarul. Se făcuse o descoperire remarcabilă: înainte de Potop, anul nu dura probabil decît trei luni, apoi a crescut la opt, pentru a se stabiliza în cele din urmă la douăsprezece. Tot ce spune Biblia este riguros exact, cu precizarea că numărătoarea trebuie făcută după trei sisteme de calcul diferite.
Asta înseamnă că Matusalem trăise de fapt două sute patruzeci şi doi de ani, durată puţin superioară limitei de două secole, de altminteri o limită convenţională şi flexibilă. La drept vorbind, sursa reală, deşi nemărturisită, a specialiştilor în longevitate din epoca Raţiunii pare să fi rămas tot Biblia. în fond, nu era vorba decît de a adapta tradiţia biblică la exigenţele ştiinţifice moderne. Cît despre metoda raţionalistă pusă în aplicare, ea provoacă zîmbete, căci pentru a împărţi anul în patru, oamenii nu au aşteptat secolul al XVIII-lea şi Epoca Luminilor. Raţionalişti fără să o ştie, Pli-niu şi contemporanii Sfîntului Augustin recurseseră la aceeaşi stratagemă.
Noul orizont de două sute de ani presupunea şi refacerea calculului lui Buffon. Nu se punea problema contestării formulei, trebuiau schimbate doar cifrele.
Putem stabili drept principiu — decide Hufeland — faptul că un animal trăieşte de opt ori mai mult decît timpul care îi este necesar pentru a creşte. Or, în starea obişnuită [...], omul are nevoie de douăzeci şi cinci de ani pentru a atinge limita ultimă a perfecţiunii fizice, ceea ce îi conferă o durată absolută de două sute de ani.
De opt ori douăzeci şi cinci: într-adevăr, rezultatul este două secole.
în felul acesta, combinînd statistica, autopsia, Biblia şi tabla înmulţirii, demonstraţia era făcută: omul părea destinat să trăiască două sute de ani!

## Clima, alimentaţia şi dragostea

SĂ MAI RĂMÎNEM PUŢIN în compania lui Hufeland pentru a fixa cîteva aspecte particulare ale noii ştiinţe.
în primul rînd, amplasarea geografică a fenomenului. Oare există

regiuni privilegiate ? Am fi tentaţi să spunem că sînt cele în care starea civilă se află într-o situaţie precară. Dar această eventualitate nu pare să-i deranjeze din cale-afa-ră pe specialiştii în longevitate. Ne amintim că, practic, Buffon a anulat influenţa mediului; pentru el, doar maşina umană conta. O astfel de interpretare era în spiritul secolului, dar la fel era şi versiunea contrară, care miza pe influenţa decisivă a mediului. în ambele cazuri, sistemul funcţiona fără greş, sub înalta supraveghere a legilor ştiinţifice; pentru spiritul Epocii Luminilor, acesta era lucrul esenţial.
în problema influenţei mediului, tonul în epocă îl dădea Montesquieu; potrivit teoriei expuse în Despre spiritul legilor*, configuraţia naţiunilor şi a statelor, Note:
* Trad. şi note de Armând Roşu; studiu introductiv de Dan Bădărău. 3 voi., Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1964-1970 (n.ed.).
structurile sociale, moravurile şi mentalităţile, totul se explică prin geografie şi mai ales prin climă. De fapt, nu era decît o reelaborare. Hipocrat spusese esenţialul, inclusiv despre impactul mediului asupra longevităţii.
în această controversă, Hufeland se află mai aproape de Hipocrat şi de Montesquieu decît de Buffon. El dezvoltă sugestiile marelui medic grec cu un spirit sistematic înrudit cu determinismul geografic şi climatic al filozofului francez. Avem tot interesul — explică el —, dacă vrem să ajungem cu adevărat bătrîni, să trăim într-o ţară care prezintă o anumită uniformitate climatică, unde nu domină frigul ori căldura extreme, umiditatea ori seceta. De altminteri, trebuie să distingem longevitatea normală de „superlongevitate". Longevitatea normală se poate acomoda cu variaţiile de climă: este cazul Germaniei, unde oamenii trăiesc destul de mult. Dar rar se întîmplă ca un german să ajungă la o vîrstă foarte înaintată din cauza acelor blestemate capricii atmo-sferice care îi uzează forţele şi îi solicită excesiv organele.
Clima rece este cea mai favorabilă. „Locurile situate la înălţime îi întreţin mai bine pe bătrîni, mai ales pe cei foarte în vîrstă, decît cele de la şes." Dar, atenţie, nu trebuie depăşită o anumită altitudine. Gheţarii nu sînt favorabili sănătăţii. Munţii Scoţiei sînt preferabili celor din Elveţia. Aceeaşi regulă se aplică ţărilor nordice, unde durata de viaţă este sensibil mai ridicată decît în ţările calde; dar nu trebuie să perseverăm în această logică pînă la a ne instala în Groenlanda. Frigul excesiv scurtează durata de viaţă.
Dacă sînteţi în situaţia de a putea alege, optaţi pentru o insulă. Mitul insulei, persistent de-a lungul secolelor, a cărui remarcabilă

materializare în Epoca Luminilor a fost paradisul polinezian, nu putea lipsi dintr-o discuţie asupra longevităţii. Insulele „au fost dintotdeauna şi continuă sa fie, la fel ca peninsulele, leagănul bătrîneţii. Oamenii trăiesc acolo mai mult decît pe continentele situate la aceeaşi latitudine." Astfel se explică simplu speranţa de viaţă superioară a englezilor şi chiar a danezilor faţă de germani. Apa de mare îşi aduce la rîndu-i contribuţia; pentru a fabrica centenari, este preferabilă apei dulci, ca să nu mai vorbim despre apele stătătoare, care sînt extrem de nocive. „Iată de ce întîlnim atît de des marinari ajunşi la vîrste foarte înaintate." în concluzie: Anglia, Danemarca, Suedia şi Norvegia sînt campioanele longevităţii!
Nu se trăieşte mult nici în opulenţă, nici în mizerie. Un regim alimentar echilibrat este tot ce poate fi mai convenabil (revizuire „prin adaos" în raport cu dieta lui Cornaro). Trebuie să rămînem fideli naturii şi legilor ei, să ducem viaţa simplă a locuitorilor de la ţară, a agricultorilor şi a marinarilor. Hufeland recomandă şi vegetarianismul. El constată că un număr mare de centenari nu au consumat niciodată carne. Şi exerciţiul fizic este prielnic. Şi, nu mai puţin, o oarecare atracţie pentru celălalt sex.
Toţi bărbaţii care au ajuns la o vîrstă înaintată au fost mai degrabă căsătoriţi de mai multe ori decît o singură dată, ultima căsătorie contractînd-o la adînci bătrîneţi. Nu este citat nici un celibatar care să fi depăşit o sută de ani. Regula se aplică atît femeilor, cît şi bărbaţilor.
în orice caz, femeile rămîneau în umbră la capitolul longevităţii maxime, ca şi în toate celelalte. Aici exista un paradox: la vîrste înaintate ajungeau mai multe femei decît bărbaţi, dar dm grupul privilegiat numai bărbaţii „reuşeau să atingă limita maximă de viaţă".
Echilibrul şi moliciunea corpului femeii par să-i confere pentru o perioadă un cîştig de timp, ba chiar să-l protejeze de factorii distructivi, dar pentru asigurarea unei existenţe cu adevărat îndelungate este imperios necesară vigoarea bărbatului.
Bărbatul pornea singur la cucerirea longevităţii. De fapt, nu era complet singur. Femeile îl însoţeau, dar, fără îndoială, nu femei de vîrsta lui!
în fine, am reuşit! Să trăieşti două sute de ani într-o stare de decrepitudine avansată ar fi fost un proiect puţin atrăgător. Noii magicieni ai longevităţii promiteau o bă-trîneţe verde, dinţi noi şi un apetit de viaţă înnoit, în care sexualitatea — potrivit arhetipului — reprezenta una dintre atracţiile majore.
Fără să revenim la Longueville, ale cărui performanţe le-am

menţionat, prezentăm două exemple în acelaşi spirit:
Un anume baron Baravicino de Capellis a murit în 1770 la Mezan, în Tirol, la vîrsta de o sută patru ani. Se căsătorise de patru ori, prima oară la paisprezece ani şi a patra oară la optzeci şi patru. Ultima soţie i-a dăruit şapte copii, iar la moartea lui era însărcinată cu al optulea.
Un anume Drakenberg, născut în anul 1626, a servit pînă la nouăzeci şi unu de ani în flota regală ca marinar şi a stat în sclavie la turci cincisprezece ani, timp în care a avut parte de cea mai neagră mizerie. La vîrsta de o sută unsprezece ani, dorind în sfîrşit să se bucure de odihnă, a hotărît să se căsătorească şi a luat de nevastă o femeie de şaizeci de ani, căreia i-a supravieţuit. La o sută treizeci de ani s-a îndrăgostit de o ţărancă tînără care, cum ne putem închipui, i-a întors spatele. Pentru a se consola, a făcut propuneri mai multor femei; în cele din urmă, văzîndu-se respins din toate părţile, s-a resemnat cu condiţia de văduv, în care a mai trăit şaisprezece ani. A murit" în 1772, în cel de-al o sută patruzeci şi şaselea an al vieţii.
Tristă poveste de dragoste, dar foarte edificatoare pentru noua tinereţe care va marca al doilea secol al existenţei noastre!

Rousseau şi Condorcet: de la vîrsta de aur la un viitor luminos
DACĂ SE DĂ LA O PARTE LUSTRUL RAŢIUNII, din secolul al XVIII-lea rămîne un imens elan mitic, situat sub semnul vîrstei de aur. Din această perspectivă trebuie să-l înţelegem pe Hufeland, raportîndu-l îndeosebi la Jean-Jacques Rousseau şi la marchizul de Condorcet.
Filozofia luministă şi-a criticat acerb societatea, con-fruntînd-o cu perfecţiunea timpurilor de la începutul lumii sau cu cea a timpurilor viitoare, sau cu amîndouă deodată. Ideea de progres făcea primii paşi, paşi care anunţau un marş triumfal. în definitiv, nu era decît metamorfoza vîrstei de aur în viitor luminos. Omenirea traversa o fază nefericită; dar toate se vor schimba în bine de îndată ce se va regăsi calea cea bună.
Longevitatea se supunea cu docilitate ideologiei. Omul originar nu putea fi decît sănătos şi viguros. Civilizaţia este cea care a corupt moravurile şi sănătatea. Idee exprimată apăsat de Jean-Jacques Rousseau în Discurs asupra inegalităţii dintre oameni* (1755). Potrivit lui Rousseau, fiinţa omenească a fost înzestrată cu un „temperament robust şi aproape inalterabil", prezentînd „toată vigoarea de care este capabilă specia". Omul trăia, la fel ca animalele, pînă la limita naturală a vieţii sale. Nu existau boli; ele sînt un subprodus al civilizaţiei, al inegalităţilor şi al exceselor

sale: exces de muncă, exces de lene, exces de bunăstare sau „exces" de sărăcie. Dintre suferinţe, „primitivii" nu cunosc decît rănile şi bătrîneţea: iată starea naturală a omului, stare în care trebuie să încercăm să ne reintegrăm — bineînţeles, fără a renunţa la anumite cuceriri ale civilizaţiei.

Remarcăm în acelaşi timp schimbarea perspectivei şi perpetuarea structurilor. Rolul patriarhilor biblici şi al oamenilor vîrstei de aur a fost preluat de primitivi, iar filozofia se instala în locul mitologiei.

Pentru Condorcet, vîrsta de aur figura la celălalt capăt al evoluţiei. Proiectul său era un semn al timpurilor şi, mai exact, era rodul Revoluţiei Franceze. Către sfîrşitul secolului al XVlII-lea, progresul s-a accelerat brusc. Revoluţia oferea lumii o cură de întinerire, îi deschidea perspectiva unui salt uriaş spre viitor. Nu trebuiau pierdute valorile vîrstei de aur, coerenţa şi armonia primordiale. Dar se putea spera mai mult. Reintegrarea omului originar nu părea suficientă. El trebuia transformat, trebuia inventată o fiinţă omenească nouă.

Lucrarea Esquisse d'un tableau historique des progres de l'esprit humain (Schiţa tabloului istoric al progreselor spiritului uman) a fost redactată de Condorcet în anul 1793; a apărut doi ani mai tîrziu, după moartea tragică a filozofului, victimă a timpurilor noi pe care le slăvise. Ultimul capitol, „Despre progresele viitoare" ale spiritului uman", are legătură cu subiectul nostru; el anunţă o veritabilă revoluţie în domeniul longevităţii. Nimic mai logic: dacă era revoluţie, totul trebuia revoluţionat. într-o lume restructurată în care domneau egalitatea dintre clase şi naţiuni şi fraternitatea universală, şi natura umană trebuia să se schimbe.

Progresul se va manifesta deopotrivă în ordinea socială şi în ordinea biologică. Naturalistii constataseră o anumită variabilitate în interiorul speciilor, prolog al evoluţionis-mului secolului viitor. Totul se înlănţuia perfect: egalitatea socială va pune capăt abuzurilor, mizeriei şi opulenţei; ştiinţa, medicina şi igiena vor învinge bolile, iar speranţa de viată va creşte în mod corespunzător.

în acest punct apare o ipoteză extraordinară. Condorcet nu spune nimic despre limita naturală a vieţii. El nu promite „omului nou" nici o sută, nici o sută cincizeci, nici două sute de ani. Părerea lui este că durata vieţii nu ar trebui să se supună vreunei limite fatale. Ea va creşte neîncetat o dată cu ritmul general al progresului. Tot ce se poate afirma este că „omul nu va fi nemuritor", dar victoria Revoluţiei şi perfecţiunea timpurilor noi par să ofere fiecărui individ o şansă reală de a traversa secolele.

Note:
" Trad. S. Antoniu, Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1958 (n.trad.).

Să reţinem faptul că omul nu va fi nemuritor; moartea pare să fie ultimul obstacol tradiţional pe care Condorcet continuă să-l respecte. Dar să reţinem şi faptul că longevitatea nu mai este limitată nici la cei două sute de ani prevăzuţi de Haller şi Hufeland.

Un mit laicizat, burghez, progresist şi masculin

ŞINELE FIIND BINE AŞEZATE, locomotiva longevităţii a putut traversa imperturbabil şi în viteză secolul al XIX-lea. Progresul, Ştiinţa, Evoluţia, totul crea un climat favorabil. Este adevărat, pentru moment, calea indicată de Condor-cet părea puţin practicabilă. Fără îndoială, se avansa spre viitor, dar drumul se dovedea mai lung decît se prevăzuse. Deocamdată, armonia promisă de Revoluţie era puţin sesizabilă. Fuseseră reţinute doar proiectele mai realiste. Conform metodei ştiinţifice, trebuiau separate posibilităţile prezente de perspectivele mai mult sau mai puţin îndepărtate.

Macrobiotica lui Hufeland continua să se bucure de un prestigiu incontestabil. Cartea a preluat ştafeta vechiului best-seller al lui Cornaro, ce risca să pară cam masochist elitei burgheze din epocă; a fost tipărită în franceză în anul 1809 şi reeditată în 1824,1838,1871 şi 1896. A fost tradusă în majoritatea limbilor europene, şi chiar în chineză; chinezii, aceşti virtuozi ai longevităţii, aveau astfel posibilitatea să compare vechile lor precepte cu noile cuceriri ale medicinei europene.

înainte de a trece la un inventar amănunţit, să facem bilanţul trăsăturilor distinctive ale longevităţii moderne, schiţate încă din Epoca Luminilor şi cristalizate complet în cursul secolului al XIX-lea.

Putem caracteriza această versiune modernă drept un mit laicizat, burghez, progresist şi masculin, adjective ce exprimă valorile dominante ale unei societăţi şi ale unei epoci.

Mit laicizat, căci punea în discuţie exclusiv omul biologic şi corpul său. Mult timp suport al longevităţii, sfinţenia devine pur şi simplu înţelepciune, înscrisă într-un corpus de reguli practice, adaptate la rîndul lor gusturilor vremii şi prejudecăţilor sociale. în fapt, mitul nu a fost doar secularizat, ci a devenit divergent în raport cu căutarea nemuririi spirituale. Pe măsură ce se diminua speranţa nemuririi, se afirma ca o soluţie compensatorie. Avatarurile

longevităţii ilustrează astfel procesul de desacralizare a lumii. Se învestea în viaţa corporală ceea ce se pierduse în lumea de dincolo.
Mit burghez, căci Valorile invocate se potriveau perfect cu mentalitatea burgheză, delimitîndu-se simultan de risipa aristocratică şi de lipsurile claselor sărace. într-un articol lung consacrat longevităţii, Grand Dictionnaire universel du XIX" siecle {Marele Dicţionar universal al secolului al xix-lea), editat de Pierre Larousse în perioada 1866-1876, recomanda pentru a trăi mult „un regim de viaţă foarte regulat, lipsit de orice exces, scutit de eforturile exagerate ale corpului sau spiritului"; muncitorul manual şi savantul se găseau deopotrivă departe de norme! Şi viaţa sexuală trebuia reglată perfect; abstinenţa nu era bună, dar nici relaţiile extraconjugale (pentru a nu mai vorbi de vicii mai grave). Arta de a trăi mult se confunda cu arta de a trăi pur şi simplu, cu arta de a trăi recomandată (chiar dacă nu întotdeauna practicată) de morala burgheză în vigoare.
Mit progresist, căci ştiinţa, progresul, viitorul trebuiau să asigure împlinirea fiinţei omeneşti. Religia ştiinţei, atît de caracteristică epocii, a sfîrşit prin a anula noţiunea de imposibil. Imaginarul ştiinţific a preluat funcţia imaginarului magic tradiţional. Ce îi era refuzat astăzi omenirii îi va fi fără îndoială permis mîine. Istoria se insera în durata lungă.
Omul venea de departe şi cariera lui se anunţa extrem de lungă. El va avea timpul şi mijloacele necesare pentru a-şi materializa toate dorinţele.
Vîrsta de aur părăsea complet epoca preistorică, instalîn-du-se exclusiv în viitor- în privinţa longevităţii, sălbaticii şi primitivii nu mai erau în măsură să dea lecţii; speranţa lor de viaţă se reducea rapid. Se sfîrşise cu iluziile Epocii Luminilor. Omul occidental, omul erei tehnologice, nu trebuia să mai privească în urmă. Dimensiunea esenţială a existenţei sale devenea viitorul, un viitor plin de promisiuni, inclusiv pe frontul luptei împotriva morţii.
Dar asta nu îl împiedica să arunce din cînd în cînd ocheade la patriarhii biblici şi la anumiţi campioni medievali şi moderni ai longevităţii- Ei nu puteau fi ignoraţi, căci erau singurele argumente „vii" ale posibilităţii de realizare a proiectului. In fapt, ştiinţa, progresul şi viitorul nu făceau decît să recupereze arhetipul şi să-i reformuleze manifestările tradiţionale.
Mit masculin, în sfîrşit, căci longevitatea rămînea în primul rînd apanajul bărbaţilor. Strategie admirabilă vizînd şi în acest domeniu deprecierea femeii. Larousse-xA relua argumentaţia lui Hufeland: „Femeile — afirmă articolul citat — ajung la o vîrstâ mai

înaintată decît bărbaţii; dar bărbaţii par să furnizeze limitele extreme ale longevităţii." Era foarte posibil ca femeile în vîrsta să fie mai numeroase decît bărbaţii; dar „superbătrînii" erau bărbaţi propulsaţi de o forţă vitală superioara- Inutil să precizăm că, în felul acesta, se comparau femei reale cu bărbaţi fictivi. în Larousse figura şi o listă de femei centenare, „copleşită" de numărul impresionant de recorduri masculine. Dicţionarul cita cunoscuta enumerare din Istoria naturală a lui Pliniu, aparent unicul document disponibil pe această temă în epocă. Cel puţin în această privinţă, matroanele romane se prezentau mai bine decît soţiile din secolul al XIX-lea.

Despre exploatarea politică a longevităţii

LONGEVITATEA a fost dintotdeauna sensibilă la valorile r şi la ierarhiile cetăţii, dar în această eră de răsturnări sociale şi instituţionale, ea s-a politizat şi mai mult, mani-festîndu-se uneori ca mit politic.

în 23 octombrie 1789, Adunarea Naţională şi-a întrerupt lucrările pentru a omagia un personaj neobişnuit: un bătrîn în vîrstă de o sută douăzeci de ani, originar dm Jura, doreşte să vadă celebra instituţie „care i-a eliberat patria de lanţurile servitutii". Omul este introdus în sală. Deputaţii se ridică în picioare. I se votează o subvenţie. Intervenţii pasionate celebrează în el un simbol viu al istoriei: „un bătrîn pe care natura l-a conservat pentru a fi martor la regenerarea Franţei". El nu putea părăsi această lume fără să zărească Pămîntul Făgăduinţei — precum odinioară Moise, şi tot la o sută douăzeci de ani!

Au trecut cîteva decenii. Ne aflăm în plină Restauraţie. Valorile şi simbolurile invocate nu mai sînt aceleaşi. în anul 1822 se inaugurează statuia ecvestră a lui Ludovic al XlV-lea în Place des Victoires. Aşezat în fotoliu în faţa monumentului — alt martor privilegiat: Pierre Huet, o sută şaptesprezece ani, cel mai bătrîn militar francez. Prefectul de Paris îi înmînează crucea de onoare, gest însoţit de un discurs edificator:

„Contemporan al lui Ludovic al XlV-lea, primiţi acest însemn de onoare. Regele decorează. în dumneavoastră pe decanul soldaţilor francezi! Născut ca supus al marelui rege, aţi văzut succedîndu-se generaţiile; sînteţi martor că domnia şi gloria lui sînt nemuritoare!"

Longevitatea se adapta momentului politic. într-o lume divizată între idealizarea viitorului şi nostalgia trecutului, longevitatea oferea sprijin tendinţelor opuse fără nici o discriminare, în mod inevitabil, cvasinemurirea marilor centenari s-a transformat în

capital politic. în cele două cazuri menţionate, ei întrupează într-un fel Franţa eternă în succesiunea generaţiilor. Opţiunea lor politică trebuia să fie opţiunea Franţei, iar traiectoria vieţii lor, calea hotărîtă de destin.

Galeria centenarilor

SCENELE POLITICE" PRECEDENTE sînt preluate din Galerie des centenaires anciens et modernes (Galeria centenarilor vechi şi moderni), volum publicat în anul 1842 de statisticianul Charles Lejoncourt. Lucrarea marchează o dată interesantă în istoria longevităţii: momentul în care statistica, aflată la începutul frumoasei ei cariere, pune stăpînire pe subiect. Longevitatea cîştigă dintr-o dată în precizie şi credibilitate. Ce poate fi mai puţin îndoielnic de-cît o serie statistică ?

Inventarul stabilit de Lejoncourt este impresionant. Graţie lui, lumea centenarilor capătă o consistenţă neaşteptată. Miile de cazuri sînt grupate în trei serii distincte: prima conţine profesiile şi categoriile sociale, a doua — „marii centenari" cu vîrste cuprinse între o sută douăzeci şi două sute de ani, iar a treia — recensămintele grupate pe ţări.

Aflăm astfel, bazîndu-ne pe cifre, că clericii trăiesc mult, favorizaţi de o „existenţă asigurată şi liniştită, ii dolce far niente". La cealaltă extremă se află artiştii, în special pictorii, afectaţi probabil de „inspirarea frecventă a substanţelor emanate de culori".

Printre campionii longevităţii figurează un agricultor ungur, mort la o sută optzeci şi cinci de ani, care s-a hrănit „doar cu legume", şi un păstor polonez, dispărut la o sută optzeci şi opt de ani; păstorul nu pusese gura pe votcă, „lucru extraordinar la ruşi", afirmă statisticiamil nostru, care confundă puţin naţiile. Recordul absolut revenea evident unui englez, mort în 1696 la fix două sute de ani. Termenul de două sute de ani este astfel confirmat.

Contrazicîndu-l pe Buffon, cifrele confirmă şi dispari-tăţile geografice ale fenomenului. Reţinem concluziile lui Lejoncourt:

Cu excepţia părţilor Indiei în care domneşte o primăvară veşnică şi în care viaţa omului atinge uneori limite extreme, datele demonstrează că patria centenarilor se află în Europa, cu deosebire în regiunile nordice — Marea Britanie, Germania şi Rusia —, în timp ce, în general, existenţa are o durată scurtă în ţări cu climă caldă precum Spania sau Italia; cît priveşte Franţa, ea se menţine pe linia de mijloc. [...] Se trăieşte mai puţin în zona ecuatorială decît în cea polară, mai mult la deal decît la şes, mai mult la ţară decît la oraş.

Iată cum statistica este pusă în slujba unei combinaţii de mituri şi prejudecăţi vechi şi moderne. La fel ca în Antichitate, India rămîne o ţară cu o vitalitate exuberantă, în timp ce Anglia continuă să-şi etaleze recordurile tradiţionale. Deprecierea celorlalte părţi ale lumii în raport cu Europa şi a Sudului în raport cu Nordul se înscrie în mentalitatea specifică a secolului al XIX-lea. Europa, îndeosebi jumătatea septentrională, concentrează tot ce are omenirea mai bun şi dirijează calea progresului. Lejoncourt nu crede în longevitatea superioară a primelor generaţii de oameni. în acest sens, el are încredere în progres: longevitatea progresează şi va progresa în ritmul ameliorării condiţiilor de viaţă.
Tabelul impresionează prin numărul mare de centenari. Specia pare în plin avînt. Chiar Spania, ţară în care aparent oamenii mor tineri, raportează o listă lungă de persoane cu vîrste între o sută şi o sută douăzeci de ani. Anglia prezintă un centenar la trei mii o sută de indivizi. Dar marea surpriză este Rusia, care se instalează — şi pentru multă vreme — în fruntea plutonului. Timp de două secole, centenarii îi vor oferi un argument suplimentar de vitalitate şi putere. Conform unei statistici întocmite în anul 1814, raportul era de un centenar la două sute patruzeci şi cinci de ruşi. în 1838, în Rusia au decedat nu mai puţin de o mie două sute treizeci şi opt de persoane de vîrste cuprinse între o sută şi o sută şaizeci şi cinci de ani. Lejoncourt nu s-a îndoit o clipă de veridicitatea datelor — doar fuseseră furnizate de Ministerul de Interne al Rusiei!
Un personaj viu, uimitor de viu, evoluează printre enumerările seci şi statisticile abstracte citate în Galeria centenarilor. Este Noel des Quersonnieres, fost comisar general în armata franceză, în vîrstă de o sută paisprezece ani. Se pare că omul l-a fascinat pe Lejoncourt, căci i-a schiţat un portret memorabil :
Un bătrîn bine conservat; îi dai cu greu şaizeci de ani, are un fizic agreabil, este voinic, nu are riduri. Nu are nici infirmităţi, nici boli uşoare; nici urmă de surzenie; mînaîi este atît de sigură, încît continuă să se bărbierească singur, iar vederea îi este atît de bună, încît scrie şi citeşte fără ochelari.
La acest bătrîn uimitor, sucul gastric pare să fie la fel de abundent ca la cel mai viguros adult: consumă două kilograme de pîine pe zi. Mănîncă de trei sau de patru ori pe zi, natura şi calitatea alimentelor fiindu-i de altminteri indiferente. Seara, pe la ora opt, bea o ceaşcă de ceai cu mult zahăr, după care doarme adînc şi liniştit douăsprezece ore la rînd. Niciodată, nici măcar în iernile cele mai aspre, nu îi sînt încălzite camera de culcare şi patul, căldura naturală părîndu-i-se suficientă.

Domnul des Quersonnieres are voce sonoră şi vibrantă. El cîntă agreabil, fără să-i tremure glasul, ariete foarte spirituale compuse chiar de el. Are o statură mijlocie, iar constituţia-i este atît de viguroasă, încît la nouăzeci de ani s-a căsătorit cu o tînără englezoaică de şaisprezece ani, care a murit la naştere, lăsîndu-l cu un fiu.
Urmează detalii nu mai puţin impresionante despre memoria prodigioasă şi cultura enciclopedică a acestui personaj ieşit din comun.
Să fie oare domnul des Quersonnieres precursorul unei noi specii umane, al omului perfect sănătos şi al „tînărului centenar" de mîine ?

Un anti-Cornaro francez şi gastronom

MANIFESTĂRILE LONGEVITĂŢII se regrupează într-un tablou complex, uneori plin de contraste. Fiecare puseu ideologic, fiecare prejudecată de clasă, fiecare mişcare ştiinţifică şi-a lăsat amprenta asupră-i.
De exemplu, dacă vrei să ştii cum vedea problema un aristocrat francez, cea mai bună soluţie este să te adresezi vicontelui de Lapasse, autorul unei cărţi confidenţiale destinate prietenilor, intitulată Considerations sur la duree de la vie humaine et les moyens de la prolonger (Consideraţii asupra duratei vieţii umane şi mijloacele de a o prelungi), apărută la Toulouse în anul 1845.
Vicontele este un adversar înverşunat al lui Cornaro. Francez şi meridional, el preţuieşte bucătăria aleasă. Vrea să trăiască mult fără să renunţe la plăcerile oferite de o masă bună. Din fericire, cercetările cărora li s-a consacrat i-au dat dreptate," pentru prelungirea vieţii, trebuie să procedezi exact invers de cum predicase asceticul veneţian: „După părerea mea, nimic nu este mai prielnic sănătăţii decît o hrană suculentă; [...] cel mai bun medic este bucătarul priceput." Un bucătar francez, fireşte, căci „bucătăria franceză îmi pare, fără doar şi poate, cea mai bună dintre toate". Calea către nemurire trece prin bucătăria franceză!
Patriot, vicontele este şi elitist. Strategia sa de longevitate se aplică exclusiv celor bogaţi. în ce-i priveşte pe săraci, ei se pot mulţumi şi cu o hrană ordinară, lucru de altfel ştiinţific demonstrabil. Cei bogaţi au nevoie de o alimentaţie mai bogată, deoarece ei se consumă mai mult decît ceilalţi. Ei trebuie să compenseze efectele produse de pasiuni şi de necazuri asupra organismului lor sensibil şi nu mai puţin oboseala datorată studiilor — ca să nu mai vorbim de „atmosfera nocivă a saloanelor".

Sînt recomandate totuşi unele măsuri şi în beneficiul celor defavorizaţi: condiţii mai bune de muncă, o igienă convenabilă şi o hrană, dacă nu rafinată, în orice caz suficientă.
Fiecărei clase i se oferă o cale către longevitate. Dacă ne gîndim bine, a fi francez, bogat şi gastronom reprezenta cea mai bună soluţie de salvare.

Poate electricitatea ?
SPRE DEOSEBIRE DE VICONTELE DE LAPASSE, doctorul Leopold Turck era un om de stînga, un liberal şi un republican convins. A intrat în conflict cu Monarhia din Iulie* şi apoi, după paranteza republicană, cu regimul lui Napoleon al III-lea. Instalat ca medic la Plombieres, s-a ocupat intens de problemele sociale.

## Note:
* Monarhia din Iulie a urmat Revoluţiei din anul 1830; a Doua Republică (1848-1852) a precedat cel de-al Doilea Imperiu (1852-1870), condus de Napoleon al III-lea; în anul 1870, în Franţa se proclamă a Treia Republică (n.ed.).
Cartea De la vieillesse etudiee comme une maladie {Despre bătrîneţe studiată ca boală), apărută în anul 1854, îi reflectă fireşte preocupările de medicină socială.
Dacă dorim să ne prelungim viaţa, argumentează doctorul Turck, cel mai bun mijloc ar fi să „sporim munca şi să generalizăm belşugul". Trebuie eliminată mizeria, care rămîne principala cauză a mortalităţii. Autorul îşi însuşeşte viziunea generoasă a lui Condorcet, afirmînd, potrivit exemplului acestuia, că speranţa de viaţă ar trebui să progreseze semnificativ de la un secol la altul. Pentru viitorul apropiat, el prezice o medie de vîrstă de o sută douăzeci de ani, perspectivă evident îmbucurătoare, mai ales raportată la media de patruzeci de ani înregistrată în Franţa în timpul celui de-al Doilea Imperiu.
Cum trebuie acţionat ? în primul rînd, trebuie eradicată mizeria. Apoi, trebuie puse în aplicare cuceririle ştiinţei. în această privinţă, o pistă nouă şi promiţătoare părea să fie electricitatea.
Graţioasele evoluţii ale „zînei-electricitate" au marcat profund secolul al XIX-lea. Această doamnă nu putea refuza să-şi aducă o contribuţie la prelungirea vieţii; puţin mai tîrziu, ea îşi va da concursul la suprimarea vieţii prin intermediul scaunului electric. Leopold Turck a constatat o mare asemănare „între fluidul nervos şi fluidul electric". Astfel, devenea posibilă compensarea, cu ajutorul electricităţii, a slăbiciunilor sistemului nervos aflate la originea procesului de îmbătrînire.

Experienţele demonstraseră că „fluidul electric" sporea energia vitală. Această forţă se dovedise „destul de puternică pentru a deştepta în bulbi germenele adormit al părului şi a-i reda abundenţa şi culoarea din tinereţe". Regenerarea părului reprezenta probabil preludiul întineririi globale prin stimularea electrică a organismului.
Nefiind niciodată în criză de idei, doctorul Turck miza şi pe cloroform. El se gîndise, nici mai mult, nici mai puţin, să-şi cloroformizeze pacienţii, adică să-i cufunde într-un somn îndelungat — un fel de hibernare menită să le conserve şi să le refacă potenţialul biologic.
Este interesant de notat că acest om de ştiinţă de stînga respecta Biblia nu doar în spiritul, ci şi în litera ei, mai bine spus, în cifrele ei. împărţirea la patru a vîrstei patriarhilor îi părea o operaţie meschină; el continua să le atribuie o longevitate aproape milenară, deşi pe vremea lor electricitatea nu exista!
Biblia i-a folosit şi ca reper într-o scurtă disertaţie asupra virtuţilor căldurii umane transmise de la un corp la altul: faimoasa metodă a regelui David. Aflăm în acest sens — doctorul Turck reactualizînd sfaturile lui Galen — că nu trebuie să disperăm, chiar dacă sîntem în imposibilitatea de a atinge o fată tînără. Un copil sănătos pus pe abdomen poate produce un efect similar. Ori chiar un căţel gras... Fiecare cu posibilităţile sale!
Să mai menţionăm şi explicaţia doctorului Turck în legătură cu misterul statistic al centenarilor ruşi. După toate aparenţele, acesta ţinea mai mult de moravuri decît de biologie:
... în Rusia, pentru a-i scăpa pe cît mai mulţi supuşi de serviciul militar şi a profita astfel de mîna lor de lucru, nobilii botează fiul şi nepotul cu numele şi prenumele strămoşului, le anulează actul de naştere şi fac în aşa fel, încît pentru autoritatea superioară cei trei indivizi să fie una şi aceeaşi persoană.
Concluzie mai degrabă sceptică, mai ales din partea unui entuziast al longevităţii. Om al progresului, doctorul nu-şi căuta modele în Imperiul Rus, lăsînd acest privilegiu progresiştilor din secolul al XX-lea.

## Limbajul epifizelor

NE VOM ÎNTÎLNI ACUM cu unul dintre cei mai distinşi fizio-logi ai secolului al XK-lea. Pierre Flourens (1794-1867), profesor la College de France şi membru al Academiei Franceze, s-a remarcat prin lucrările sale asupra sistemului nervos. îl preocupau mult şi oasele, în special extremităţile lor, epifizele. Studiind epifizele, a ajuns la o concluzie — pe care a crezut-o definitivă — în legătură

cu longevitatea.
Trebuie să ne întoarcem cu un secol în urmă, la Buffon şi la faimoasa lui formulă. Am putut remarca faptul că formula era considerată excelentă, dar că exista o anumită neînţelegere în privinţa numerelor ce trebuiau înmulţite. Flourens a decis să rezolve această problemă; el i-a consacrat douăzeci de ani de cercetări. în anul 1854, rezultatele au fost publicate în cartea De la longevite humaine et de la quantite de vie sur le globe (Despre longevitatea omului şi cantitatea de viaţă de pe glob), contribuţie ştiinţifică, dar şi un succes de librărie; ediţia a cincea a apărut în anul 1873.
Totul se explica prin evoluţia epifizelor.
Cît timp oasele nu sînt legate prin epifize, corpul continuă să crească. De îndată ce oasele şi epifizele s-au împreunat, creşterea corpului încetează; această împreunare are loc în jurul vîrstei de douăzeci de ani.
Iată primul număr: douăzeci, sfîrşitul evoluţiei epifizelor, dată limită a creşterii.
Restul nu pune nici o problemă, căci Flourens crede, la fel ca Buffon — citat aproape în fiecare pagină —, că „în economia animală totul se supune unor legi stricte". Legi pe care influenţa mediului nu le poate afecta decît într-o mică măsură. Pentru ca legea să fie respectată, Flourens anunţă formula revăzută şi corectată: „douăzeci înmulţit cu cinci". Rezultatul: o sută, o sută de ani!
Magnifică coincidenţă: paisprezece ori şapte la Buffon şi douăzeci ori cinci la Flourens dau practic acelaşi rezultat. Douăzeci de ani de muncă pentru a-l confirma pe Buffon — oare merita cu adevărat osteneala ?
Dar asta nu este totul, căci, pornind de aici, Flourens continuă după cum urmează:
La fel cum durata de creştere înmulţită cu cinci dă durata obişnuită de viaţă, tot aşa, această durată obişnuită, înmulţită cu doi, dă durata maximă.
Este greu de înţeles de unde a ieşit acest indice nou, acest „doi".
Se ajunge în final la soluţia lui Hufeland, care înmulţise direct douăzeci şi cinci cu opt şi obţinuse acelaşi rezultat: două sute.
Iată concluzia:
Un prim secol de viaţă obişnuită şi aproape încă un secol — sau cel puţin jumătate — de viaţă extraordinară, aceasta este perspectiva pe care ştiinţa o oferă omului!
Aşa ajungi uneori să-ţi pierzi speranţa în ştiinţă! Căci în pofida celor douăzeci de ani de cercetări invocaţi, ştiinţa nu servea în

argumentaţie decît ca alibi. Prmtr-o scamatorie, ea valida vorbăria lui Buffon şi decizia arbitrară a lui Hufeland. Ea valida mai cu seamă arhetipul în toţi parametrii esenţiali: un prim palier de o sută de ani, promis întregii lumi, un al doilea palier de o sută cincizeci de ani şi, în fine, un al treilea, recordul absolut de două sute de ani, greu de atins, dar realizabil...

Atenţie la incontinentă!

L'ARTDE vivre LONGTEMPS (Arta de a trăi mult) a doctorului Louis Noirot (Paris-Dijon, 1868) ţinteşte către acelaşi orizont de două sute de ani. O vîrstă care nu ar avea nimic neverosimil, cum o dovedesc, o dată în plus, exemplele bătrî-nului Matusalem (bineînţeles prin împărţire cu patru), al Sfîntului Mungo şi al unui soldat rus, participant la Războiul de treizeci de ani şi mort în 1801 la fix două sute de ani.

Pentru a ajunge la o vîrstă înaintată este nevoie în primul rînd de o bună girare a sexului. Noirot îşi propune să facă puţină ordine în problemă, sfîşiat între practicile contradictorii ale centenarilor iubăreţi şi cele ale sihastrilor nu mai puţin performanţi. Ca orice burghez care se respectă, el optează în cele din urmă pentru calea de mijloc.

Contactul cu tinerii, în special cu fetele tinere, pare benefic. Prestigiul regelui David rămîneaîn aparenţă intact. Dar metoda trebuia adaptată împrejurărilor. Temperamentul nordic necesita uneori o doză sporită. Boerhaave, marele medic olandez, „a aplicat cu succes acest procedeu unui primar bătrîn din Amsterdam. Doar că, dată fiind natura flegmatică a pacientului, el a dublat doza, punîndu-l pe magistrat să se culce între două fete." Din păcate, lipsesc amănuntele referitoare la urmările experienţei.

Bătrînii pişicheri se bucurau cu nonşalanţă de sex în pofida vîrstei, uneori centenară. Iată-l pe Thomas Parr, vechea noastră cunoştinţă, pus într-o poziţie foarte delicată. Dacă ar fi să-l credem pe doctorul Noirot, acest simbol viu al longevităţii „a trebuit să îndure la o sută de ani o penitenţă la uşa bisericii pentru vina de a fi sedus o fată tînără care a şi rămas însărcinată". Sînt menţionate şi femei care ar fi născut la o vîrstă similară!

în numai trei propoziţii, doctorul Noirot risipeşte orice contradicţie şi face lumină asupra subiectului:

1. centenarii activi la nivel sexual vor fi fost căşti în tinereţe, ceea ce explică perpetuarea preţioaselor capacităţi;
2. sihastrii şi solitarii îşi datorează longevitatea castităţii;
3. există o categorie de desfrînaţi care depăşesc imperturbabili

limita de o sută de ani. Dar ei reprezintă mai degrabă excepţii şi nu fac decît să confirme regula.
Regula spune că „incontinenţa este una dintre cauzele care scurtează cel mai mult viaţa". Faptul că cea mai mare parte a centenarilor sînt oameni căsătoriţi vine în sprijinul tezei, căsătoria presupunînd — cel puţin potrivit concepţiilor epocii — „o continenţă relativă".
De aici pare să se desprindă o idee interesantă. Dacă renunţăm la sex în tinereţe, putem beneficia de el la bătrîneţe. Ar fi amuzant să ni-l imaginăm pe Thomas Parr începîndu-şi viaţa sexuală la optzeci de ani!
Dar tot acest frumos edificiu este ameninţat de o frază scurtă a doctorului. El afirmă că, de fapt, medicii se află pe „una dintre cele mai joase trepte pe scara longevităţii". Să fie oare sfaturile lor destinate exclusiv altora sau, pur şi simplu, lovite de nulitate ?
Longevitate şi statistică: filozofi, medici, servitori şi poeţi

LÎi!!
CU DOCTORUL PlERRE FoiSSAC şi cartea La longevite humaine {Longevitatea omului), publicată în anul 1873, revenim la statistică, pentru a constata progresele înregistrate în domeniu după lucrarea de pionierat a lui Lejoncourt.
De data aceasta, statistica se vrea completă, acoperind toate epocile şi un larg evantai de profesii. I se cere să clarifice mai puţin cazurile-limită, cît speranţa de viaţă reală, adică vîrsta medie atinsă în sectoarele cele mai diverse ale societăţii.
Cel mai mult trăiesc teologii, conchide medicul-statisti-cian, după ce a adunat un lung şir de vîrste de papi, cardinali, episcopi, preoţi catolici şi protestanţi, călugări şi călugăriţe. Urmează filozofii, dar în acest caz anticii au o situaţie aparte în raport cu modernii: primii au trăit în medie optzeci şi patru de ani şi cinci luni, în timp ce ultimii abia dacă ating şaizeci şi şapte de ani şi două luni. Superioritatea anticilor este lesne de înţeles: pentru ei, filozofia era „un fel de magistratură şi de religie". Iată-1, de exemplu, pe Pitagora, care „a recomandat soţilor nu doar să renunţe la concubinaj, dar şi să respecte legile pudorii în faţa soţiilor; femeilor le-a recomandat virtuţile sexului lor, în principal castitatea; el considera cumpătarea mama tuturor virtuţilor. A te supune unor astfel de precepte nu însemna oare să îndeplineşti cele mai importante reguli de igienă ?" Aceşti „filozofi practici", fideli propriilor precepte, îi depăşesc, la capitolul speranţei de viaţă, chiar pe teologii din Evul Mediu şi din epoca modernă. Din nefericire, media filozofică a longevităţii a fost afectată de

epigoni, care se mulţumeau să diser-teze asupra filozofiei, fără vreo grijă de a-i pune în practică învăţămintele.
Recensămîntul continuă cu savanţii: aflăm că ei trăiesc destul de mult, dovadă că studiul nu face rău nimănui; oboseala intelectuală, care îl îngrijora pe burghezul mediu, era astfel radiată dintre cauzele mortalităţii. Urmează poeţii, înscrişi pe o listă cu şaptezeci şi trei de nume, etalate din Antichitate pînă în secolul al XIX-lea. Ei trăiesc în medie şaizeci şi doi de ani şi patru luni. Trăind şaizeci şi trei de ani şi trei luni, muzicienii îi depăşesc cu aproape un an. O metodă similară se aplică oamenilor politici, pictorilor şi... medicilor. Medicilor li se face de astă dată dreptate după „calomniile" vehiculate de doctorul Noirot. In pofida ironiilor privind longevitatea modestă a celor chemaţi să prelungească zilele altora, autorul reuşeşte să dovedească, graţie statisticii, că speranţa lor de viaţă este întru totul convenabilă: şaizeci şi opt de ani şi două luni (pe un eşantion mergînd tot din Antichitate pînă în prezent), adică mai mult decît pictorii, poeţii, muzicienii şi filozofii moderni!
La rîndul lor, agricultorii sînt creditaţi cu o medie bună (imediat după clerici) şi, un lucru interesant, servitorii nu par mai puţin hărăziţi unei existenţe îndelungate. In definitiv, ei se găsesc într-o poziţie mai confortabilă decît stăpînii: „participînd într-un grad mai redus desigur, la bucuriile şi necazurile familiei, ei îi împărtăşesc bunăstarea, minus excesele pe care bogaţii nu ştiu să le evite întotdeauna". Cazuri de longevitate sînt semnalate şi printre cerşetori. Chiar anumiţi sclavi, bme trataţi, beneficiază de un avantaj similar. La vremea sa, Hufeîand denunţase sclavia, socound-o o cauză esenţială a mortalităţii. Doctorul Foissac pare înclinat să vadă partea bună a lucrurilor.
Din nefericire, toate aceste medii se găsesc mult sub ceea ce ar trebui să fie durata normală a vieţii. Lăsînd statistica deoparte, Foissac face apel la fantezie sau, cum spune el, la raţiune:
Nu ar fi defel contrar raţiunii on legilor organismului ca omul, aflat la adăpost de bolile care îi tulbură armonia sau de violenţele exterioare care îi distrug mecanismul, să trăiască mai multe secole. [...] Viaţa lungă a patriarhilor este un fapt mai raţional, mai în consens cu legile fiziologiei decît existenţa scurtă a oamenilor care populează astăzi Pămîntul.
Ne-am aştepta la revelaţii, cu atît mai mult cu cît Foissac, reluînd metoda de calcul a lui Buffon, se pronunţă pentru o prelungire sensibilă a perioadei de creştere. Cei douăzeci de ani hotărîţi de Flourens îi par total insuficienţi; potrivit lui, omul ar continua să crească pînă la treizeci, chiar pînă la treizeci şi cinci de ani. Oare

va înmulţi acest nou palier cu opt, ca Hufeland, cu şapte, ca Buffon, sau numai cu cinci, ca Flourens ? Nici vorbă, el se mulţumeşte să îl înmulţească cu trei, ceea ce dă, ca la Flourens, o speranţă de viaţă de o sută de ani. Atunci cum rămîne: o sută de ani sau mai multe secole? Prima limită pare să definească starea prezentă, cît despre viitor, vom mai vedea...
în orice caz, doctorul Foissac se desparte de Buffon şi de Flourens cînd afirmă că longevitatea, departe de a fi un dat implacabil, se adaptează necontenit condiţiilor de mediu şi condiţiilor societăţii. Omul civilizat trăieşte mai mult decît omul primitiv, europeanul mai mult decît asiaticul şi decît africanul. Longevitatea se acordă cu mersul progresului, lăsînd deschise toate perspectivele.

Faust, tînărul îndrăgostit
PE LÎNGĂ ŞTIINŢĂ, există şi alţi indicatori care confirmă la rîndul lor evoluţia favorabilă a longevităţii. Astfel, pentru a măsura intensitatea mitului, este instructiv să urmărim avatarurile faimoasei legende a doctorului Faust în cursul secolului al XlX-lea. Această poveste s-a conturat în timpul Renaşterii; primul text care i-a fost consacrat a fost publicat în limba germană, în anul 1587 (Historia von D.J. Fausten I Povestea doctorului]. Faust). Dar în primele două secole ale carierei, legenda nu spune nimic despre tema pusă în evidenţă mai tîrziu. Ce urmăreşte Faust cînd îşi vinde sufletul lui Mefisto ? El îşi doreşte cunoaştere, bogăţie şi putere. Pentru început, nimic despre tinereţe.
Goethe este cel care, în versiunea iniţială la Faust (redactată în perioada 1770-1775), amorsează subiectul. De data aceasta, Faust înghite o licoare magică, preparată de o vrăjitoare, licoare destinată să-l întinerească şi să-l facă să se îndrăgostească. Ediţia definitivă a dramei, încorporînd această primă parte, datează din anul 1832. Dar pentru Goethe, întinerirea eroului rămîne în fond un episod secundar în raport cu semnificaţia filozofică a ansamblului. Cu toate acestea, inovaţia lui marchează punctul de pornire a celei de-a doua vieţi a mitului faustic.
Transfigurarea este desăvîrşită în anul 1859, în momentul în care Charles Gounod compune muzica la Faust, operă inspirată din prima parte a dramei lui Goethe (pe un livret de Michel Carre şi Jules Bărbier). Miracolul întineririi se produce pe scenă; de fapt, este tot ce pretinde „noul" Faust: să-şi recapete tinereţea. El devine, aşa cum se cuvine într-o dramă lirică, un tînăr îndrăgostit. Mitul se degradează — cel puţin se poate spune că se simplifică şi îşi modifică sensul. Pentru marele public, Gounod îl eclipsează pe Goethe. Ce se ştie astăzi despre Faust trece mai degrabă prin

opera lirică decît prin textul original. Putem deplînge acest tip de vulgarizare, dar în privinţa longevităţii este un semn bun. Dintre toate temele imaginabile, secolul al xix-lea sfîrşeşte prin a privilegia soluţia întineririi (cu prelungiri notabile în secolul următor — de pildă, în cinematografie, Frumuseţea diavolului, film produs în anul 1949 de Rene Clair după scenariul lui Armând Salacrou). Fără îndoială, nostalgia tinereţii apare ca una dintre cele mai pronunţate trăsături psihologice ale lumii moderne, susceptibilă să acopere celelalte semnificaţii, cum se întîmplă în cazul lui Faust.

Fără să ne oprim asupra ficţiunii literare, menţionăm şi tentativa unui Faust feminin datorat lui Henry Rider Haggard (1856-1925). în romanul She (Ea), publicat în anul 1887, scriitorul englez „dă viaţă", într-un decor exotic african, unei regine albe care dobîndise tinereţea veşnică cufundîndu-se în „focul vieţii". La vîrsta de două mii de ani, „Ea" continua să fie o tînără femeie strălucitoare. Motivaţia ei este similară celei a lui Faust: dragostea ca scop şi seducţia ca mijloc. în literatura modernă, „Ea" reprezintă prototipul „femeii fatale". în fond, cum să redăm mai bine decît prin longevitate (în sensul tinereţii veşnice).latura misterioasă şi tulburătoare a eternului feminin ?

Tinereţe, dragoste, seducţie: acest secol burghez şi scientist lasă să se întrevadă uneori un suflet romantic!

Elixirul vieţii şi Wilhelm I

DACĂ ELITA OCCIDENTALĂ DIN SECOLUL AL XIX-LEA se complăcea în miraculosul ştiinţific, la un nivel mai puţin elevat continuau să se fabrice legende potrivit bunelor şi vechilor reţete. în decembrie 1887, La Revue des traditions populaires reproducea o curioasă interpretare de sorginte maghiară a domniei lui Wilhelm I, rege al Prusiei (1861-1888) şi împărat al Germaniei (1871-1888).

Secuii povestesc că împăratul Wilhelm al Germaniei îşi datorează viaţa aproape centenară unei licori magice al cărei secret îl cunoştea doar el. Această băutură magică, sursa inepuizabilă a robustei sănătăţi, este un fel de „apă a vieţii-fără-de-moarte" care îi asigură, dacă nu o viaţă nelimitată, cel puţin o longevitate fenomenală, precum şi suficiente forţe pentru a se menţine la conducerea vastului său imperiu şi pentru a-l îndepărta de la succesiune pe prinţul moştenitor. Ros de boală, prinţul, care nu mai este tînăr, nu reuşeşte să obţină de la tatăl său accesul la licoarea magică, cîteva picături putîndu-l vindeca de suferinţă. Ceea ce gelozia paternă nu oferă moştenitorului tronului este permis celor doi miniştri preferaţi ai împăratului. Unul dintre ei

este păzitorul săbiei suveranului; celuilalt i-a încredinţat judecata. Cei doi cavaleri favoriţi merg zilnic la plimbare, aclamaţi pretutindeni de poporul care îi adoră. Cel care păzeşte sabia face turul oraşului călare; colegul său, depozitarul judecăţii împăratului, este purtat într-un fotoliu. Toţi suveranii lumii ar dori să obţină de la împăratul german secretul longevităţii, dar încearcă în zadar. întotdeauna „bătrînul" este cel care îi calcă în picioare şi le acaparează ţările. De curînd, împăratul Rusiei a făcut o astfel de încercare: a crezut că poate obţine prin blîndeţe ce dorea, dar a suferit un eşec; din această cauză, va pune mîna pe arme şi curînd va izbucni un război formidabil.
Elementele amalgamului sînt uşor de detectat. La origine, un fapt absolut real: vîrsta înaintată a împăratului (nouăzeci de ani în 1887), apoi raportul tradiţional care leagă longevitatea de funcţia regală (şi, cu atît mai mult, de cea imperială) şi relaţia, nu mai puţin caracteristică, dintre longevitate şi putere. In termeni folclorici, cvasietermtatea împăratului simboliza hegemonia germană instalată în Europa după anul 1870. Similar, tensiunea politică europeană era redusă la o competiţie între suveranii ce urmăreau să pună mîna pe secretul longevităţii. De unde se vede că de la istorie la poveştile cu zîne nu este decît un pas...

Microbi, hormoni, selecţie umană...
DUPĂ ACEST INTERLUDIU FOLCLORIC, să revenim la discuţia la „nivel înalt" pentru a constata că longevitatea risca să se împotmolească într-un discurs monoton, într-o simplă proclamare a unor principii frumoase. Metodele de intervenţie preconizate (transfuzie, electricitate...) întîrziau să-şi facă efectul. De o bună bucată de timp se împărţeau cu dărnicie, invariabil, aceleaşi sfaturi — de fapt, un singur sfat important: moderaţia. Slavă Domnului, fiecare practica această virtute în maniera sa, ceea ce dădea puţină culoare discuţiei.
Dar dintr-o dată s-a ivit ceva nou. Arsenalul longevităţii se puse în mişcare, beneficiind de progresele spectaculoase înregistrate de medicină spre sfîrşitul secolului al XIX-lea şi începutul secolului al XX-lea. De-acum înainte, oamenii se simţeau în măsură să acţioneze pentru asanarea şi ameliorarea speciei pe mai multe fronturi simultan.
Doi factori noi intră în arenă: microbii şi hormonii. Pasteur şi Koch demonstraseră responsabilitatea microbilor în patologia bolilor infecţioase. O dată depistaţi, puteau fi combătuţi. Se putea chiar programa, într-un mod mai subtil, „asmuţirea" microbilor buni împotriva celor răi. O viaţă prelungită trecea prin imunizarea

organismului contra adversarilor invizibili.
în preajma anului 1900, glandele endocrine şi secreţiile lor, hormonii, şi-au început cariera ce urma să marcheze strategia longevităţii pe tot parcursul secolului al XX-lea. S-a impus ideea potrivit căreia o bună parte a tulburărilor şi bolilor se explică printr-un deficit hormonal. De ce nu s-ar găsi o astfel de carenţă şi la originea procesului de îmbă-trînire? Seducătoare idee: bătrîneţea ar fi un fel de boală datorată insuficienţei glandelor endocrine, vindecabilă prin tratamente cu hormoni. Primul val al modei a vizat hormonii sexuali, fiind vorba despre o secreţie incontestabil deficitară de la o anumită vîrstă încolo.
De la simpla injecţie cu hormoni, se va trece într-o zi, graţie grefei, la transplantul de glande de la un corp la altul. Organismul ar beneficia astfel de o irigare hormonală naturală şi constantă ce ar putea fi reactivată periodic prin grefe noi. S-ar obţine nu doar prelungirea existenţei, ci perpetuarea sau recuperarea tinereţii. Fiecare va avea vîrsta glandelor sale. Hormonii deveniseră versiunea ştiinţifică a fîntînii tinereţii.
Perfecţionarea biologică a omului părea pe punctul de a depăşi în sfîrşit faza de proiect. Aceasta explică invenţia şi ascensiunea eugeniei, ştiinţă vizînd ameliorarea patrimoniului genetic. în această privinţă se punea o problemă gravă: selecţia umană. Căci nu era vorba atît despre o ameliorare a performanţelor speciei în ansamblu, cît despre o concentrare asupra indivizilor ce dispuneau de „ereditate bună", cu riscul abandonării celorlalţi. în ochii unei elite excesiv de elitiste, rebuturile umane, o categorie periculos de elastică, erau excluse dinainte. Cei mai radicali preconizau chiar sterilizarea elementelor tarate şi a „indezirabililor". Eliminarea lor propriu-zisă a fost luată în considerare şi chiar pusă în practică în Germania nazistă. Era, potrivit anumitor teoreticieni, preţul plătit pentru ca omul să devină sănătos... şi să trăiască mult.
Niciodată longevitatea nu dispusese de partizani atît de puternici (şi atît de îngrijorători). Oare ne aflam în pragul unei revoluţii biologice ?

Ilia Mecinikov şi virtuţile iaurtului bulgăresc
PENTRU A TRECE HOPUL ANULUI 1900, apelăm la ser-vicnle unui ghid seducător, deşi destul de ciudat. Ilia Mecinikov a fost în acelaşi timp un savant autentic şi un vînător de himere, două aspecte deloc incompatibile. Acest evreu rus s-a născut în anul 1845 şi a lucrat începînd din 1888 la Institutul Pasteur din Paris. Cercetările asupra imunităţii şi, în particular, descoperirea

fagocitelor, celule devoratoare de microbi, i-au adus în anul 1908 Premiul Nobel pentru medicină.
Constructor de teorii îndrăzneţe mai degrabă decît cercetător metodic de laborator, Mecinikov nu s-a mulţumit să se războiască cu microbii. Ambiţia lui a fost de a pătrunde în profunzimea naturii umane, pentru a descifra mecanismele vieţii şi ale morţii. Ultima luptă pe care a dus-o a fost chiar împotriva morţii. Luptă pe care a pierdut-o, ca toată lumea de altfel...
Opţiunea lui viza o longevitate de o sută cincizeci de ani. Biblia, o cunoştea bine. Yîrsta patriarhilor ? Poate, împărţită la patru. In orice caz, longevităţile din perioadele ulterioare, consemnate de Biblie, îi păreau dincolo de orice bănuială: de exemplu, cei o sută douăzeci de ani ai lui Moise.
Longevitatea din acea epocă îndepărtată trebuie să fi fost cu adevărat mai mare decît cea din timpurile prezente. [...] Trebuie acceptate ca foarte probabile vîrstele ce depăşeau o sută şi o sută douăzeci de ani atribuite mai multor personaje biblice.
Chiar recorduri posterioare, de pildă cei o sută optzeci şi cinci de ani ai Sfîntului Mungo, meritau reţinute în discuţie.
De ce s-a diminuat longevitatea ? Cum facem să urcăm din nou panta şi să mergem eventual mai departe ? La aceste întrebări, Mecinikov a încercat să dea un răspuns în Etudes sur la nature humaine {Studii asupra naturii umane), lucrare apărută în anul 1903, ajunsă în 1917 la a cincea ediţie, şi într-un supliment din 1907, intitulat sugestiv Essais optimistes (Eseuri optimiste).
El spune fără ocol: dacă trăim mai puţin şi îmbătrînim înainte de vreme, vina o poartă intestinele. Infernul dantesc pare o nimica toată pe lîngă ce se petrece în măruntaiele noastre: un adevărat imperiu al putrefacţiei în care domnesc bacili periculoşi. Tot ce mîncăm devine putreziciune, constatare susceptibilă să taie apetitul, dar şi să ne pună în gardă împotriva consecinţelor neplăcute ale regimului nostru alimentar.
Intestinul gros mai ales este o adevărată primejdie: „un organ de prisos în organism, organ a cărui suprimare ar putea să aibă rezultate fericite". Chiar vegetarianismul — lăudat uneori ca metodă eficientă de longevitate — nu serveşte la mare lucru. Alimentele de origine vegetală trec printr-un proces similar celui suferit de alimentele de origine animală. Şi aceasta în folosul bacililor putrefacţiei care, plecînd din intestine, invadează întregul organism. Se explică astfel bătrîneţea precoce, care nu este decît „o intoxicare a ţesuturilor cu otrăvuri, o mare parte venind din intestinul gros, populat de o infinitate de microbi..." Iată cauza principală a artenosclerozei şi, în cele dm urmă, a morţii.

Ce facem ? Extirpăm intestinele ? O soluţie radicală ar fi fost întru totul în spiritul lui Mecinikov: savantului nu-I plăcea să meargă pe şapte cărări. Pînă la urmă a găsit ceva mai bun. Reţeta poartă un nume destul de banal astăzi, dar exotic în epocă: este pur şi simplu iaurtul bulgăresc!
Abandonînd puţin cîte puţin Occidentul, centenarii erau pe punctul de a migra spre Răsărit. Balcanii se dovedeau foarte primitori, îndeosebi Bulgaria. Evident, ţăranii bulgari trăiau foarte mult, depăşind în număr mare suta de ani. Ei se hrăneau în principal cu iaurt. Iată cheia enigmei!
Microbii care produc acidul lactic vînează literalmente bacilii putrefacţiei. Laptele acru sub toate formele se impune ca remediu miraculos. Pînă şi „în Biblie este vorba de mai multe ori despre laptele acru", ceea ce ar putea explica foarte bine, dacă nu cei nouă sute şaizeci şi nouă de ani ai lui Matusalem, măcar cei o sută douăzeci ai lui Moise. Şi în Rusia se consumă acest produs în cantităţi mari; începem să ne explicăm numărul considerabil de centenari ruşi.
Bîntuit de spectrul bătrîneţii şi al morţii, Mecinikov a început să consume lapte acru, recomandîndu-l tuturor. Apoi, pentru a simplifica lucrurile, a trecut la ingerarea de culturi pure de „bacili bulgăreşti". Poate mai puţin apetisant, dar neîndoielnic mai eficient. Microbii cei buni îi combăteau pe cei răi: longevitatea „intra" în epoca ştiinţifică.
Pe lîngă dezordinea ce domneşte în intestine, savantul punea în cauză alte două rele moderne: sifilisul şi alcoolismul. Eradicarea lor, asociată cu virtuţile iaurtului bulgăresc şi, in general, cu un regim alimentar sănătos şi echilibrat, i-ar permite omului să se reintegreze în starea naturală, pentru a trăi... o sută cincizeci de ani. Apoi se va merge mai departe, vocaţia biologiei moderne fiind nici mai mult nici mai puţin decît aceea de a „modifica natura umană".
Mecinikov a fost interesat şi de femei... tinere sau centenare. El s-a arătat mai puţin sever în legătură cu sexul decît cu alimentaţia. De fapt, apropierea femeilor tinere îl stimula. Bătrînele, pe de altă parte, îi ofereau un bogat material de studiu. îi datorăm o constatare interesantă, şi anume faptul că „femeile depăşesc mai des vîrsta de o sută de ani decît bărbaţii". S-a făcut în sfîrşit dreptate! După ce vreme îndelungată fusese un privilegiu rezervat bărbaţilor, longevitatea începea să se „feminizeze". Se intra cu adevărat în secolul al XX-lea!
Acest duşman înverşunat al morţii a continuat să aplice programul cu rigoare, în primul rînd asupra sa. Timp de douăzeci de ani s-a

abţinut de la orice exces, a ocolit alcoolul şi tutunul, s-a hrănit ştiinţific şi a ingurgitat cantităţi impresionante de iaurt şi de bacili bulgăreşti. A murit în 1916 la vîrsta de şaptezeci şi unu de ani.

## Maimuţele doctorului Voronov

SĂ TRECEM DE LA DOMENIUL MICROBILOR la cel al hormonilor. Sosise timpul să li se verifice proprietăţile, începînd, bineînţeles, cu hormonii sexuali, la prima vedere cei mai implicaţi în metabolismul vîrstelor.

Pionierul acestei noi aventuri ştiinţifice a fost fiziologul francez Charles-Edouard Brown-Sequard (1817-1894), profesor la College de France. Ajuns la o anumită vîrstă, el s-a tratat injectîndu-şi extracte din testicule de berbec. După o şedinţă de acest gen, profesorul le-a comunicat studenţilor vestea cea îmbucurătoare: „Domnilor, în această noapte am fost în stare să-i fac o vizită doamnei Brown-Sequard." A murit la scurt timp după aceea.

Metoda avea o parte bună (vizita nocturnă a lui Brown-Sequard), dar prezenta şi neajunsuri (moartea prematură a profesorului). Ea trebuia perfecţionată. Este momentul în care intră în scenă un personaj remarcabil: doctorul Serghei Voronov (1866-1951).

Acest rus stabilit în Franţa, director de laborator la College de France, a avut parte între cele două războaie de o celebritate dubioasă. Discursul său făcea tabula rasa din toate principiile frumoase ale moderaţiei, mai ales în materie sexuală. A-ţi economisi energia sexuală era probabil un lucru bun, dar a beneficia de un supliment era şi mai bine. Viaţa lungă nu era pentru asceţi, ci pentru cei care îşi cheltuiau cu generozitate resursele din simplul motiv că dispuneau de ele.

Doctorului îi plăcea să-l invoce pe marele Goethe. La optzeci de ani, Goethe continua să practice jocul dragostei. Ce să mai spunem despre Victor Hugo, despre care un biograf notează următorul amănunt: „Carnetul său, început în 1 ianuarie 1885, înregistrează alte opt performanţe, cea din urmă în 5 aprilie 1885." Cîteva săptămîni înainte de a muri, la vîrsta de optzeci şi trei de ani.

Deseori, băutorii învederaţi şi marii iubăreţi trăiesc mult, constată Voronov în cartea Les sources de la vie/Izvoarele vieţii (1933). El precizează că „oamenii înzestraţi cu glande sexuale bine dezvoltate au o energie vitală ieşită din comun". Forţa fizică, fecunditatea cerebrală, păstrarea tinereţii, totul depinde de acest resort. Eunucii îmbătrînesc prematur şi rareori depăşesc şaizeci de ani. Putem afirma fără nici o exagerare că omul valorează cît glandele sale sexuale.

Plecînd de aici, totul se înlănţuie logic. Omul îmbătrî-neşte fiindcă glandele sale îmbătrînesc. Pentru a compensa deficitul, glandele slăbite trebuie înlocuite cu glande noi. Soluţia longevităţii ar fi grefa de testicule.
Principiul părea evident şi, pe deasupra, acest tip de grefă nu punea nici o problemă de ordin chirurgical. Mai rămînea de pus la punct un singur detaliu: găsirea donatorilor. Era greu să-ţi imaginezi tineri renunţînd la virilitate în folosul bunicilor. Trebuia căutat mai departe, dar nu prea departe. Eventual berbecul lui Brown-Sequard ? Nici vorbă, exista o sursă mai bună: vărul nostru, cimpanzeul, fiinţa cea mai apropiată de om.
Astfel, începînd din anul 1920, doctorul Voronov a început să grefeze testicule de cimpanzeu persoanelor atinse de senilitate mai mult sau mai puţin precoce. Rezultatul a fost stupefiant. Tinereţea revenea, la fel şi apetitul sexual.
Unul dintre primii pacienţi a fost un englez, sir Arthur Evelyn Liardet. Două fotografii, una luată „înainte", alta „după", sînt mai grăitoare decît orice argument. La şaptezeci şi patru de ani, sir Arthur era un bătrîn decrepit, cu trăsături căzute, lipsite de expresie. După grefă, cel din fotografie este alt om. După înfăţişarea-i juvenilă, îi dădeai cel mult cincizeci de ani, un sfert de secol sub vîrsta reală. El îşi prezintă cu mîndrie „braţul musculos de bărbat tînăr" şi citeşte fără ochelari, ceea ce nu fusese cazul înainte. Viaţa lui sexuală încetase de doisprezece am. Acum a reluat-o şi mai şi.
Din nefericire, la puţină vreme după ce a părăsit clinica, sir Arthur spunea adio vieţii. Nu excelenţa metodei lui Voronov purta vina. Incorigibilul englez profitase de noua tinereţe pentru a face abuz de alcool, un vechi şi inoportun obicei. A murit ca urmare a unei crize de delirium tremens.
Cîtuşi de puţin descurajat de eşecurile care nu îi erau imputabile, doctorul Voronov a continuat să.-şi perfecţioneze metoda. El s-a instalat laolaltă cu cimpanzeii în palatul Grimaldi de la Vintimiglia, localitate situată la frontiera italo-franceză. De la un an la altul, a avut satisfacţia să constate la pacienţi o ameliorare generală a performanţelor fizice, sexuale şi intelectuale.
Unii pacienţi au avut chiar copii după operaţie. Nu vă faceţi griji: nu s-a născut nici o maimuţică în felul acesta! Voronov a avut grijă să-i liniştească pe viitorii taţi în privinţa acestui punct sensibil: „nici un simptom simiesc" la nou-năs-cuţi, dimpotrivă, o infuzie de energie simiescă, ceea ce nu era prea rău! „Dacă grefaţii mei nu zămislesc maimuţe, în schimb glandele simieşti, sporind vitalitatea şi energia corpului, asigură generarea unor

copii deosebit de robuşti."
Pînă aici, nu a fost vorba decît despre bărbaţi. Metoda le era destinată cu predilecţie. Dar Voronov a experimentat şi grefa ovariană (prima dată în anul 1923), este adevărat, cu rezultate mai puţin spectaculoase. Şi femeile întinereau, dar pentru scurtă vreme şi într-o măsură mai mică decît bărbaţii. Respectînd tradiţia, longevitatea continua să-i favorizeze pe bărbaţi. Dar doctorul rămînea optimist: el credea că, pînă la urmă, va putea oferi pacientelor o nouă perioadă de fecunditate.
Fără îndoială, persistau anumite dificultăţi. Disponibilul de testicule (sau de ovare) de cimpanzeu era limitat. Cum să-i mulţumeşti pe toţi ? întotdeauna profita un număr mic de privilegiaţi. Cu timpul, grefa îmbătrînea. în general, efectul dura de la şase la zece ani. Operaţia trebuia repetată de două ori, de trei ori... Ceea ce punea o dată în plus problema „materialului", cu atît mai mult cu cît un cimpanzeu nu putea „dona" decît o singură dată în viaţă. Prea mulţi oameni şi prea puţini cimpanzei în această lume!
în pofida lucrurilor care mai rămîneau de pus la punct, se anunţa o veritabilă revoluţie biologică. Se putea produce o cotitură mare în istoria omenirii. Unul dintre biografii medicului, Hector Ghilini {Le secret du Dr Voronoff/Secretul dr Voronov/, 1926), nu a ezitat să vorbească despre „miracol" şi despre „cea mai frumoasă descoperire a secolului" : „Să încerci să-l apropii pe om de eternitate, [...] nu este asta oare o lucrare miraculoasă, o lucrare aproape divină?"
Cîţiva ani în plus: eternitatea nu era departe. Dar doctorul sperase mai mult. El a refăcut calculul lui Buffon, înmulţind douăzeci cu şapte. Iată noua durată a vieţii „normale" : o sută patruzeci de ani! Mai rămînea de calculat numărul cimpanzeilor necesari acestei prelungiri.
Destinul doctorului Voronov a avut parte de o curbă ameţitoare. Gloria a fost fulgerătoare, căderea — de asemenea. A intrat repede în enciclopedii, pentru a fi radiat la fel de rapid. Cine îşi aduce aminte astăzi de acest personaj ? Miracolele sale au fost reduse, în cel mai bun caz, la o atenuare reală dar efemeră a efectelor bătrînetii şi, în cel mai rău caz, la efectele iluzorii ale unui placebo administrat de un impostor. Anulată ştiinţific, această tentativă prezintă o incontestabilă încărcătură mitologică: este cea mai caracteristica mamfestare modernă a raportului arhetipal stabilit intre longevitate şi potenţa sexuală.

## Doctorul Gueniot sau arta de a trăi o sută de ani

DUPĂ TENTATIVELE EROICE, poate chiar extravagante, ale celor doi ruşi, revenim laolaltă cu doctorul Alexandre Gueniot la o atitudine mai înţeleaptă şi mai pragmatică. In esenţă, sistemul său este clădit pe metodele de odinioară; ambiţia lui nu vizează o durată de două secole, nici măcar una de o sută cincizeci de ani, ci pur şi simplu limita realmente accesibilă de o sută de ani. Este ceea ce spune clar titlul cărţii sale: Pour vivre cent ans ou l'art de prolonger ses jours {Cum să trăieşti o sută de ani sau arta de a-ţi prelungi viaţa), volum tipărit într-o primă ediţie în anul 1931. Supremă dovadă de înţelepciune: doctorul şi-a împărtăşit experienţa ucenicilor centenari în momentul în care pariul era aproape cîştigat; născut în 1832, tocmai îşi sărbătorise cea de-a nouăzeci şi opta aniversare.
Potrivit doctorului Gueniot, omul ar fi destinat să trăiască o sută de ani. Dar cum depăşeşte rareori pragul de şaptezeci şi cinci sau de cel mult optzeci şi cinci de ani, întreaga problemă consta în a recupera intervalul care separă aceste vîrste de limita naturală a vieţii. Operaţie de o mare simplitate. Doctorul este la curent cu metodele revoluţionare, dar nu pare să conteze prea mult pe ele. în numele demnităţii umane, el condamnă „exagerările vinovate" ale eugeniei. In privinţa hormonilor, el nu spune nu, dar sugerează că este preferabilă cumpătarea căutării unor adjuvante poate iluzorii. De la şaizeci sau cel mult de la şaizeci şi cinci de ani, omul ar fi interesat să renunţe la raporturile sexuale:
Secreţiile genitale trebuie conservate în beneficiul organis-. mului care le produce. Diminuate, dar nu secătuite, aceste secreţii vor continua să anime resorturile vieţii. Aşadar, nici un fel de cheltuială, nici o irosire a acestui excitant fiziologic.
Cu siguranţă, o soluţie mai practică decît grefa şi total contrară metodei Voronov!
Nimic nu egalează cumpătarea. Trebuie să mîncăm cu moderaţie, să bem cu moderaţie şi să practicăm sexul cu moderaţie (atît cît mai avem dreptul). Trebuie să consumăm vitamine, dar aici nu este cazul să ne facem griji, căci aceste substanţe — care „debutau" în carieră — se găsesc din abundenţă în orice regim alimentar raţional. Trebuie, în sfîrşit, să ne oxigenăm cît mai bine plămînii; se impune exerciţiul fizic, la fel şi plimbările în aer liber.
Om al altor vremuri, oarecum rătăcit într-o epocă violentă, Gueniot apreciază unele plăceri ale vieţii şi respinge multe mode recente..., socotindu-le defavorabile longevităţii. A sta la aer este ideal, dar în nici un caz nu trebuie practicat nudismul: „căci, potrivit naturii, nu sîntem, asemeni animalelor, acoperiţi cu blană, pene sau carapace" (ne-am putea de altfel întreba dacă natura

ne-a făcut îmbrăcaţi!). Sporturile sînt recomandabile, cu excepţia boxului şi rug-bvului, care contribuie la deteriorarea corpului mai degrabă decît la întărirea lui. Pe de altă parte, este interesant de notat faptul că tutunul trece examenul fără probleme. Doctorul ne asigură că „nicotină nu exercită decît rareori o influenţă dăunătoare asupra fumătorilor" şi că fumatul „vine în ajutorul celor care se plictisesc"; „de altminteri, printre fumători sînt unii pe care tutunul nu i-a privat de plăcerea de a trăi mai mult de un secol". Indulgenţă care era în spiritul epocii. In sfîrşit, deşi băuturile tari nu sînt indicate, Gueniot acceptă, ca bun francez ce era, ba chiar recomandă, un consum moderat de vm. Dar nici prea moderat: pînă la „şaizeci de centilitn pe zi pentru un intelectual şi un litru şi un sfert pentru un om care prestează o muncă grea". Metoda Gueniot ne trimite înapoi la un Cornaro revăzut şi adus la zi. Sîntem obligaţi să constatăm că cei doi bărbaţi s-au ţinut de cuvînt. Ei reprezintă aproape o excepţie într-un domeniu în care practica are dificultăţi în a se conforma teoriei: majoritatea specialiştilor în longevitate au avut ideea inoportună de a muri tineri sau, în orice caz, nu prea bătrîni. Cît despre doctorul Gueniot, el şi-a sfîrşit zilele în 1935, la vîrsta de o sută doi ani si zece luni.

Un adept al eugeniei: Alexis Carrel

PROGRESELE MEDICINEI păreau să garanteze un avînt nu mai puţin rapid şi mai notabil al longevităţii. Nu aceasta era şi părerea doctorului Alexis Carrel (1873-1944), laureat al Premiului Nobel în anul 1912, autorul cărţii Omul, fiinţă necunoscută* (1935), best-seller medical între cele două războaie. Potrivit lui, creşterea longevităţii nu era decît o iluzie. Speranţa de viaţă creştea, dar durata-limită rămînea neschimbată:

Un om de patruzeci şi cinci de ani nu are astăzi mai multe şanse de a ajunge la optzeci decît avea în secolul trecut. Este chiar probabil faptul că longevitatea se reduce, deşi durata medie de viaţă este mai mare.

Carrel constata neputinţa igienei şi a medicinei, cel puţin pentru moment, de a ridica limita superioară de vîrstă.

Note:

Trad. Iulia Busuioceanu, ed. a III-a, Bucureşti, 1944 (n.ed.).

Nici progresele realizate în încălzirea, aerisirea şi iluminarea caselor, nici igiena alimentară, nici camerele de baie, nici spor-turile, nici verificările medicale periodice, nici înmulţirea spe-

cialiştilor n-au putut adăuga o singură zi la durata maximă de viaţă a omului.
Singura schimbare însemnată priveşte aspectul fizic. Oamenii vîrstnici au un aer încă tînăr..., dar asta nu-i face mai puţin vîrstnici! Ei vor avea privilegiul să moară tot „tineri".
Falşii tineri, care joacă tenis şi dansează ca la douăzeci de ani, care se descotorosesc de o soţie bătrînă pentru a se căsători cu o tînără, sînt expuşi ramolismentului cerebral, bolilor de inimă şi de rinichi. Cîteodată mor subit în pat, în birou sau pe terenul de golf, la o vîrstă la care strămoşii lor mînau încă plugul sau îşi dirijau cu mînâ sigură afacerile.
Această constatare sceptica nu pretinde că, pe termen lung, omul nu se va dovedi capabil să sporească longevitatea speciei. Dar apare altă problemă. Oare ar fi înţeleaptă prelungirea vieţii ?
Longevitatea este de dorit numai dacă prelungeşte tinereţea, nu bătrîneţea. Dar durata bătrîneţii creşte mai mult decît durata tinereţii. în perioada în care individul devine incapabil să se îngrijească de propriile nevoi, el ajunge o povară pentru ceilalţi. Dacă toată lumea ar trăi pînă la nouăzeci de ani, povara acestei mulţimi de bătrîni ar fi greu de suportat pentru restul populaţiei.
Spre deosebire de doctorul Gueniot, Alexis Carrel a fost un partizan al eugeniei, al eugeniei pure şi dure. în cartea sa, el se pronunţă pentru interdicţia de a procrea, chiar pentru suprimarea fizică a elementelor indezirabile (criminali, degeneraţi), cu scopul de a ameliora calitatea speciei. Cu un astfel de program, nu avea nici un motiy să se arate îngăduitor cu vîrsta a treia.
\
înainte de orice, nu trebuie să sporim numărul bolnavilor, al paraliticilor, al debililor şi al demenţilor. Chiar dacă s-ar putea prelungi sănătatea pînă în pragul morţii, nu ar fi înţelept ca toţi să fie longevivi. [...] De ce să măreşti durata vieţii unor oameni care sînt nefericiţi, egoişti, stupizi şi inutili ? Calitatea, nu cantitatea fiinţelor omeneşti contează.
Iată o opţiune lipsită de echivoc. Fie se ameliorează specia, făcînd omul demn să trăiască mai mult, fie se încearcă prelungirea vieţii grupului restrîns care merită cu adevărat acest lucru. Cercetările trebuie să continue, cel puţin în beneficiul celor din urmă...
în privinţa drumului de urmat, Carrel nu are nimic foarte nou de propus — poate doar aplicarea simultană a metodelor cunoscute. El consideră că o transfuzie de sînge tînăr în venele unei persoane vîrstnice ar avea efecte favorabile. Iată o idee lansată în secolul al XVII-lea şi care revine din cînd în cînd în tactica longevităţii. Cît despre metoda Voronov, aceasta ar păcătui prin simplificare

excesivă, căci „bătrîneţea nu se datorează încetării funcţionării unei singure glande, ci modificărilor tuturor ţesuturilor şi umorilor". Trebuie „reamenajat" organismul la o scară mult mai amplă, procedînd, nu la o singură grefă, ci la grefe multiple, cum credea, dezvoltînd teoria lui Voronov, doctorul Dartigues. De exemplu, s-ar putea înlocui toate glandele unui bătrîn cu glandele unui copil născut mort, iar sîngele său cu sîngele unui tînăr. Abia apoi se va putea analiza rezultatul. Pentru moment, fenomenul de respingere interzice acest gen de intervenţie, dar poate că progresele ştiinţei o vor permite într-o bună zi.

Cît vor trăi urmaşii noştri ?

SĂ LUĂM PUŢINĂ DISTANŢĂ faţă de lumea de astăzi şi de cea de mîine, pentru a face o scurtă escală în viitorul îndepărtat, începînd din secolul al XlX-lea, timpul şi o dată cu el posibilităţile omului se dilată cu viteză sporită.

Din Sfîrşitul lumii*, o panoramă a viitorului publicată de Camille Flammarion în 1894, aflăm că fiinţa omenească va ajunge la apogeul evoluţiei peste douăzeci de mii de ani. O singură rasă, albă, scundă şi zveltă, va popula planeta. Omul va avea un creier mai mare, un sistem nervos perfecţionat şi capacităţi telepatice. Din nefericire, longevitatea nu rezervă nici o surpriză. Urmaşul nostru va fi tînăr la o sută de ani şi va trăi aproximativ o sută cincizeci de ani. Pentru atîta lucru nu merită efortul de a călători în timp. Hufeland promitea mai mult, ca să nu mai vorbim de Condorcet. De fapt, Flammarion nu a făcut decît să proiecteze în viitor unul dintre palierele clasice ale longevităţii, cel de un secol şi jumătate. în plus, prelungirea existenţei nu era principala lui preocupare. Marele popularizator al astronomiei credea în transmigrarea sufletelor şi în încarnarea lor pe planete. Ne aşteaptă mai multe vieţi şi tot atîtea experienţe noi; de ce să ne cramponăm de viaţa terestră ?

Dar dacă vrem să aflăm totul despre longevitatea potenţială a omului, este preferabil să recurgem la ficţiunea filozofică şi futurologică a lui Olaf Stapledon, publicată în anul 1930 sub titlul Last and First Men (Ultimii şi primii oameni). Este istoria viitorului întinsă pe o durată de două miliarde de ani, istoria a optsprezece specii care se vor succeda pînă la sfîrşitul aventurii umane.

Peste zece milioane de ani, Pămîntul va aparţine „celui de-al doilea om", descendentul nostru direct. El seamănă cu noi, dar este mai reuşit: este mai înalt, are un craniu mai mare şi o speranţă de viaţă estimată la două sute de ani. Iată proiectul Haller—Hufeland realizat: peste zece milioane de ani, puţin mai

lent decît se prevăzuse, dar mai bine mai tîrziu decît niciodată!
Cel puţin avem ocazia să observăm pe viu noua distribuţie a vîrstelor vieţii, corespunzînd unei longevităţi de două secole. Potrivit sistemului glandular al acestui om nou,
pubertatea începea abia la douăzeci de ani, iar el ajungea la maturitate la cincizeci. Către o sută nouăzeci de ani, forţele lui începeau să slăbească, iar după cîţiva ani de retragere şi meditaţie, murea aproape invariabil înainte de a deveni senil. Totul se petrecea astfel încît, după ce a încetat să muncească şi după ce a meditat în pace asupra vieţii sale, omul nu mai găsea nimic care să-i reţină atenţia şi să-l împiedice să adoarmă.

## Note:

" Trad. M. Costin, Editura Librăria „Universală" Alcalay, Bucureşti, f.d. (n.ed.).

Dar această specie de oameni urma să dispară la rîndu-i asemeni celei dintîi.
Trec zeci de milioane de ani şi, după cîteva avataruri asupra cărora nu ne mai oprim, apare al cincilea om, o creatură remarcabilă, care debutează cu o speranţă de viaţă de trei mii de ani şi ajunge apoi la cincizeci de mii de ani! Şi, pentru a încheia frumos, a optsprezecea şi ultima specie umană — situată pe scara timpului peste aproape două miliarde de ani — se va caracteriza printr-o „cvasinemurire" cifrată la două sute cincizeci de mii de ani.

Cum să trăim două sute de ani
Condorcet avea dreptate. Longevitatea va progresa nelimitat, fără să se ajungă la o veritabilă nemurire. Se crea o situaţie paradoxală! Aceşti oameni a căror viaţă se desfăşura timp de zeci sau sute de mii de ani erau şi mai frămîntaţi de sentimentul morţii decît specia noastră efemeră. Să mori în pragul nemuririi părea o nedreptate mai mare decît moartea cotidiană, această moarte „familiară" care însoţeşte omul actual chiar de la naştere. Există aici material de reflecţie asupra avantajelor — mai degrabă imaginare decît reale — ale unei vieţi extrem de lungi, dar încheiate invariabil cu episodul morţii inevitabile: moarte individuală, dar, într-o zi, şi moartea speciei.

Reinventarea omului: de la determinism la voluntarism
LA DREPT VORBIND, această schemă, mizînd pe o durată ' foarte-

foarte lungă, era departe de a oferi o perspectivă atrăgătoare. S-ar fi preferat cîteva sute de ani imediat, în locul cîtorva sute de mii într-un viitor fabulos de îndepărtat. Cel mai bun lucru ar fi nemurirea pe termen scurt. Asta ar rezolva toate problemele. Dar este oare un asemenea lucru posibil din punct de vedere raţional ? Poate că nu, dar oricum se poate încerca. De ce să ne lăsăm purtaţi de timp, de ce să ne încredem într-o evoluţie oarbă ? O omenire matură poate să aspire la mai mult, ea trebuie să-şi făurească singură destinul, viitorul.
A trăi cumpătat pentru a-ţi prelungi bătrîneţea cu cîţiva ani: ce ambiţie meschină! Ar trebui reconstruită, reinven-tată fiinţa omenească. Omul va fi capabil să realizeze în mai puţin timp şi cu chibzuinţă ceea ce natura nu poate face decît lent şi imperfect. „Omul nou" şi „supraomul" nu sînt produse naturale. Ei sînt sau vor fi zămisliţi prin acţiunea omului asupra lui însuşi. Sînt produse ideologice în spiritul secolului al XIX-lea, spirit prelungit şi uneori amplificat în secolul al XX-lea.
Două principii contrare şi complementare au marcat profund ştiinţa şi mentalităţile acestei epoci: determinismul şi voluntarismul. Cel dintîi presupune o acţiune riguroasă şi eficientă exercitată de mediu. Al doilea presupune o acţiune nu mai puţin riguroasă şi eficientă exercitată de om. Incompatibilitatea dintre cei doi termeni nu este decît aparentă: în fapt, trecerea de la determinism la voluntarism se face foarte uşor. De vreme ce natura poate acţiona urmînd un plan precis, aflat în acord cu un sistem de legi, omul poate acţiona la rîndu-i urmînd acelaşi plan şi acelaşi sistem. Este suficient să găseşti cheia necesară înţelegerii şi stăpînirii mecanismului. Se va lucra astfel mai bine şi mai repede, căci natura se mai şi rătăceşte, dar raţiunea omului nu are nici un motiv să o facă. Această alunecare de la un principiu la altul poate fi considerată unul dintre cele mai caracteristice şi mai grele de consecinţe fapte ale istoriei contemporane.
în planul evoluţiei biologice — şi implicit al longevităţii — punctele de plecare ale ciudatului tandem „determinism-voluntarism" se găsesc la Lamarck şi Darwin. In jurul anului 1800, în perioada copilăriei evoluţionismului, Lamarck considera că organismele se transformă prin influenţa directă a mediului, graţie transmiterii ereditare a modificărilor impuse de acesta. Cincizeci de ani mai tîrziu, Darwin a lăsat la o parte transmisibilitatea caracterelor dobîndite, fără să o nege explicit; el şi-a clădit teoria pe supravieţuirea celor mai adaptate organisme la mediul în care trăiau.
Cele două versiuni, fiecare în felul ei, erau deterministe: potrivit

lor, evoluţia depindea de exigenţele mediului. Voluntarismul a preluat teoria evoluţionistă, urmînd dialectica pe care am evidenţiat-o, dar cu o predilecţie, mărturisită sau nu, pentru argumentaţia lui Lamarck; pentru voluntarismul biologic era esenţial să se mizeze pe transmisibilitatea caracterelor dobîndite, condiţie obligatorie pentru „fabricarea" eficientă a speciilor noi.

## înapoi la Matusalem sau la maimuţă ?

### George Bernard Shaw, Karel Capek şi Aldous Huxley

IN MOD PARADOXAL, unul dintre cele mai remarcabile specimene de biologie voluntaristă aplicată în mod special longevităţii se găseşte într-o piesă de teatru. Dar nimic nu este paradoxal cînd este vorba despre George Bernard Shaw. Faimosul scriitor irlandez ne interesează aici în două privinţe, în primul rînd, el nu s-a mulţumit să teoretizeze, ci a reuşit să practice „viaţa lungă", într-un domeniu unde practica este mai puţin la îndemînă decît teoria; acest vegetarian convins a murit la nouăzeci şi patru de ani. în al doilea rînd, ca teoretician, el s-a ţinut departe de căile bătute. Cînd abordează longevitatea, la fel ca oricare alt subiect, G.B. Shaw înţelege să facă operă originală şi să spună lucruri care suscită, dacă nu oroarea, cel puţin neliniştea burghezului conformist.

Piesa care tratează problema prelungirii vieţii poartă titlul sugestiv Back to Methuselah (înapoi la Matusalem) şi a fost publicat în anul 1921. Textul este lung, plictisitor, aproape de nejucat. Personajele trăiesc trei sute de ani. Dar contează mai puţin lucrarea dramatică în sine, o ilustrare simplă a teoriilor scriitorului, cît aceste teorii, expuse într-o interminabilă prefaţă avînd dimensiunile unei mici cărţi. Marele irlandez dă frîu liber inepuizabilei sale capacităţi de a înşira de-a valma lucruri inteligente şi prostii cu acelaşi talent desăvîrşit.

înapoi la Matusalem, înapoi la Lamarck, adică la trans-misibiiitatea caracterelor dobîndite, mecanism renegat de biologia modernă, dar indispensabil reconstrucţiei omului prin mici tuşe succesive. Shaw se proclamă mîndru „neola-marckian"; la Lamarck îi place sau, în orice caz, crede că întrevede evoluţia „după cum îi e vrerea". Cum să explici gîtul girafei ? Obligată să ajungă la frunzele arborilor situate la înălţime, girafa nu a avut încotro şi a „recurs" la alun-girea gîtului. „Gîturile lungi s-au dezvoltat prin voinţă şi exerciţiu", constată Shaw. Astfel, „dacă nu aveţi ochi şi vreţi să vedeţi, străduiţi-vă necontenit să vedeţi, vor apărea şi ochii". Invers, dacă aveţi ochi, dar nu vreţi să vedeţi, într-o bună zi vă veţi trezi fără ei.

Iată singura evoluţie acceptabilă, o evoluţie conştientă, în acord cu demnitatea fiinţei: exact inversul „selecţiei naturale" predicate de Darwin, un simplu accident fără scop, lipsit de inteligenţă. Dacă acest „fatalism hidos" s-ar dovedi adevărat, „numai imbecilii şi canaliile ar putea suporta viaţa".
Revendicîndu-se de la Lamarck şi combătîndu-l pe Darwin, Shaw propovăduieşte doctrina evoluţiei creatoare, considerată de el o noua Biblie. Prefaţa la înapoi la Matusalem devine pur şi simplu un text sacru! Evoluţia creatoare ar fi „religia cu adevărat ştiinţifică pe careo aşteaptă cu nerăbdare oamenii înţelepţi".
Este uşor de înţeles ce va oferi noua religie |n materie de speranţă de viaţă. Ea deschide larg porţile unei longevităţi variabile, adaptată nevoilor şi dorinţelor. Media de vîrstă de şaptezeci de ani de care dispune omenirea astăzi a fost „fixată" numai „din raţiuni de oportunitate". Nimic nu îl împiedică pe om, dacă vrea, să ridice acest plafon „la trei sute sau trei mii de ani". Iar aceasta deoarece „durata vieţii individuale se află printre lucrurile pe care le putem modifica în mod evident cum vrem".
Urmînd o asemenea logică, moartea însăşi este finalmente pusă în cauză. Moartea nu ar putea fi considerată „o condiţie eternă a vieţii". La drept vorbind, ea este un simplu „expedient adoptat pentru a asigura o înnoire continuă fără suprapopulare". Singura restricţie rămîne numărul de oameni pe care îl poate suporta Pămîntul. Dacă am putea asigura coexistenţa unui număr mai mare de generaţii, longevitatea ar evolua în consecinţă. Pînă în momentul în care problema suprapopulării va fi complet rezolvată: atunci, nimic nu-l va împiedica pe om să devină nemuritor.
Shaw a fost un critic acerb al societăţii din vremea lui; nu o dată a nimerit ţinta. Dar simţul umorului şi percepţia absurdului par să-l părăsească de îndată ce aude cîntecul de sirenă al utopiei. Este preţul pe care îl plătesc toţi utopiştii, toţi cîntăreţii viitorului luminos. Antidotul acestui gen de rătăcire mentală se numeşte „antiutopie". Karel Capek şi Aldous Huxley, doi maeştri ai genului, au dat replici indirecte „complexului lui Matusalem" căruia îi cedase confratele lor irlandez.
Nici unul, nici celălalt nu-şi propun să contrazică proiectul biologic în sine. Ei acceptă posibilitatea unei vieţi întinse pe mai multe secole. Dar cum ar fi o astfel de viaţă ? Ar merita oare efortul de a fi trăită ?
Precum G.B. Shaw, scriitorul ceh Karel Capek „urcă" longevitatea pe scenă. Piesa Reţeta Makropulos* este scrisă în 1922, la numai un an după înapoi la Matusalem. Eroina lui Capek este o tînără

de... trei sute treizeci şi şapte de ani. Născută în anul 1585, ea beneficiase de o reţetă prescrisă de tatăl ei, medicul grec Makropulos, împăratului Rudolf al II-lea. Reţeta de viaţă lungă putînd fi înnoită după expi-

## Note:

* Cf. Karel Capek, Teatru, trad. Tantzi Economu şi Alexandra Toader, Editura pentru Literatură Universală, Bucureşti, 1968, pp. 273 şi urm. (n.trad.).

rărea intervalului prevăzut (trei secole), „bătrîna tînără" ar urma să repete operaţia. Cîteva personaje din anturaj află de faimosul document. Urmează o lungă discuţie. Stimulaţi la început, protagoniştii devin încetul cu încetul conştienţi de riscurile unei vieţi prelungite excesiv. Beneficiara experienţei le împărtăşeşte plictisul ei fără de leac. Fireşte, îi este frică de moarte, dar invidiază soarta obişnuită a muritorilor. Sentimente, pasiuni, tot ceea ce dă sens condiţiei umane, sînt cuprinse într-o longevitate normală, adică într-o viaţă pe care moartea o pîndeşte, dar în acelaşi timp o şi valorifică, într-o existenţă multiseculară nu rămîne nimic din aceşti „fermenţi". Nimic nu mai are valoare pentru cel care traversează imperturbabil fluviul timpului. Acest soi de indiferenţă este mai rea decît moartea. Paradoxală concluzie: în absenţa morţii, viaţa noastră ar deveni de netrăit. Se hotărăşte ca „reţeta Makropulos", purtătoarea unei false speranţe, să fie arsă. Singura opţiune înţeleaptă este acceptarea vieţii aşa cum e ea.

Cît despre Aldous Huxley, el pune în discuţie mitul longevităţii într-un roman publicat în anul 1939 sub titlul After Many a Summer (După multe veri). Protagoniştii istoriei sînt miliardarul american Stoyte, dornic să-şi prelungească zilele, şi doctorul Obispo, care se pregăteşte să-i administreze un extract de floră intestinală de crap, peşte renumit pentru longevitate. Dar această metodă revoluţionară fusese aplicată de un conte englez şi de guvernanta sa la sfîrşitul secolului al XVUI-lea. Decenii la rînd, contele s-a delectat ingurgitînd intestine de peşte crude. Rezultatul a fost uluitor: la optzeci şi unu de ani, bătrînul întinerit a reuşit performanţa de a deveni tatăl a trei copii nelegitimi. în urma scandalului de familie declanşat, el trebuie să se claustreze într-un apartament amenajat în pivniţele casei. Acolo îl găsesc

americanii noştri. Ei constată victoria incontestabilă a tratamentului: acesta dă cu adevărat roade!
La vîrsta de peste două sute de ani, contele este în plină formă; tovarăşa sa, ex-guvernanta, de asemenea. Ei par că se distrează, dar o fac cam zgomotos şi fără menajamente. Evident, ceva nu e în regulă. Realitatea sare în ochi: amîndoi şi-au pierdut raţiunea şi au coborît scara evoluţiei pînă la nivelul maimuţelor.
După toate aparenţele, chiar dacă maşina umană se perpetuează, spiritul nu o urmează. Longevitatea trebuie plătită printr-o regresie intelectuală. Gravă dilemă pentru miliardarul nostru: el va avea de ales între moartea pe termen scurt şi viaţa lipsită de griji a omului-maimuţă. Candidatul la nemurire găseşte forţa să avanseze un ultim argument timid în favoarea celei de-a doua soluţii: „Se pare că ei nu se plictisesc. Vreau să spun: în felul lor, bineînţeles!"
Pentru Huxley, ca şi pentru Capek — deşi în versiuni diferite —, longevitatea extremă duce pur şi simplu la dezumanizare, în timp ce pentru Shaw, dimpotrivă, la înflorirea omului. Iată două discursuri divergente asupra subiectului nostru: de fapt, două discursuri contrare asupra destinului omului. Discursul lui Shaw este de departe mai seducător. El corespunde unui curent larg de opinie, tentat pe parcursul ultimelor două secole de transformarea radicală a condiţiei umane. O societate nouă va naşte un om nou, întinerit spiritual şi biologic. Aici istoria longevităţii se intersectează cu istoria comunismului. Experienţa sovietică a stîrnit admiraţia lui Shaw, o admiraţie exprimată în maniera nonconformistului, totuşi admiraţie. De altfel, nu marxismul, ci stalinismul exercita asupra lui această seducţie. Determinismul social al doctrinei marxiste îl deranja pe Shaw în aceeaşi măsură cu determinismul biologic darwinist; el nu dădea cîştig de cauză nici lui Marx, nici lui Darwin. Dar comunismul parcursese traseul clasic care lega determinismul de voluntarism. Stalinismul nu a reprezentat decît transpunerea marxismului în termenii unui voluntarism fără limite şi fără măsură. Totul devenea posibil, indiferent de condiţii şi mijloace. Totul, inclusiv transformarea radicală a naturii şi a omului. Ceea ce îi plăcea enorm de mult lui Shaw. în 1949, cu un an înaintea morţii, el s-a mobilizat pentru ultima oară, pentru a blama fatalismul genetic, „o doctrină pe care nici un stat nu o poate tolera, cu atît mai puţin un stat socialist, în care fiecare cetăţean trebuie să urmărească în mod deliberat şi conştient perfecţionarea condiţiilor existente". Noii matu-salemi se vor naşte curînd în Uniunea Sovietică!

## Revoluţia sovietică: lupta împotriva eredităţii

RELUÎND FLACĂRA Revoluţiei Franceze, dar cu obiective mai ambiţioase şi mijloace mai puternice, Revoluţia Rusă* şi-a propus re-crearea lumii şi prefacerea totală a omului. Conform arhetipului, noua epocă de aur trebuia să se remarce prin întinerirea omenirii şi prin explozia forţelor vitale şi intelectuale.

Omul nou presupunea în primul rînd o nouă pedagogie (spălarea creierului, o puternică integrare a individului în colectivitate, cultul muncii), dar în perspectivă presupunea şi o perfecţionare la nivel biologic.

Omul — scria Troţki în anul 1924 — va deveni incomparabil mai puternic, mai înţelept şi mai ingenios. [El va ajunge] să stăpînească procesele semiconştiente şi inconştiente ale propriului organism: respiraţia, circulaţia sîngelui, digestia, reproducerea. Pentru a le realiza, trebuia doborît un duşman, şi anume ereditatea, acest tiran care de mii şi mii de ani ne programează invariabil viaţa într-un mod total lipsit de imaginaţie. Asemeni tuturor relelor din Vechiul Regim**, ereditatea va fi pur şi simplu abolită.

Oare spiţa umană care a încetat să se mai ploconească în faţa lui Dumnezeu, a Ţarului şi a Capitalului, va capitula în faţa legilor obscure ale eredităţii şi ale selecţiei sexuale oarbe ?

se întreba celebrul conducător revoluţionar. Evident că nu; omul va trebui să renege fatalitatea biologică pentru a se autotransforma. în felul acesta, el va deveni „un tip biologic şi social superior", altfel spus, un „supraom" în raport cu condiţia actuală. Troţki a sfîrşit ca victimă a lui Stalin; conflictul care i-a învrăjbit pe cei doi nu trebuie să ascundă fondul comun al gîndirii lor, expresie a voluntarismului nemăsurat produs de beţia Marii Revoluţii. Dacă l-am învins pe ţar, de ce nu am putea învinge şi natura umană ?

Note:

* Este vorba despre Revoluţia din anul 1917, cunoscută în literatura comunistă ca Marea Revoluţie Socialistă din Octombrie (n.ed.).

** în original Ancien Regime, concept politic definind sistemul de guvernare din Franţa înainte de Revoluţia din anul 1789 (n.ed.).

Trebuia să se înainteze metodic, de la simplu la complex. S-a început cu mediul vegetal. Părinţii fondatori ai noii biologii au fost grădinarul Ivan Vladimirovici Miciurin (1855-1935) şi tehnicianul agronom Trofim Denisovici Lîsenko (1898-1976). Ei au izbutit să fabrice o sumedenie de specii noi, pomi fructiferi sau cereale, mai degrabă mitice decît reale. Aceşti magicieni ai biologiei îl invocau pe Darwin, aşa cum Stalin îl invoca pe Marx, dar se simţeau de

fapt mult mai apropiaţi de Lamarck. Asemeni lui Lamarck, (şi asemeni lui Bernard Shaw, care avea cel puţin scuza altei profesii), ei mizau pe transmisibilitatea caracterelor dobîn-dite. Aceasta le-a permis să procedeze pas cu pas la refacerea organismelor vii. Ce era valabil pentru plante trebuia să fie valabil şi pentru animale. Porci, dar şi vaci extrem de performante nu au întîrziat să-şi facă apariţia, dacă nu în viaţa cotidiană, cel puţin în mitologia sovietică. Urma omul. De fapt, omul era pe cale să se schimbe.

Bătrînii verzi din Caucaz

ACESTA ERA MOMENTUL în care centenarii caucazieni şi-au făcut intrarea pe scenă, o intrare remarcabilă. Dosarul lor constituie un capitol destul de misterios în istoria longevităţii. După cincizeci de ani, discuţia rămîne deschisă, deşi între timp pasiunile s-au potolit. Adversarii acestor bătrîm fabuloşi vorbesc despre imposibilitate biologică, partizanii lor — între care, alături de ruşi, se numără cîţiva cercetători americani — îi acuză pe primii de ignoranţă şi gelozie. Este adevărat, controversele luaseră o turnură ideologică, adeziunea sau respingerea depinzînd în mare parte de atitudinea faţă de Uniunea Sovietică şi faţă de experienţa comunistă.

Cartea antropoloagei americane Sula Benet, How to Live to Be 100 (Cum să trăim ca să atingem suta de ani), publicată în anul 1976, este caracteristică pentru aceste prejudecăţi. Susţinută intens de autorităţile sovietice, ea nu a întîmpinat dificultăţi să identifice în regiunea Caucazului o serie întreagă de matusalemi locali, al căror secret era marea capacitate de integrare socială contrastînd cu individualismul americanilor!

Totul începe în preajma anilor 1930, dacă nu tradiţiile regionale, fără îndoială mai vechi, în orice caz puternica lor mediatizare şi ideologizare. Momentul corespunde ascensiunii lui Stalin în politică şi a lui Lîsenko în biologie. Una dintre primele mărturii îi aparţine lui Henri Barbusse şi datează din anul 1930. în cartea intitulată Russie (Rusia), scriitorul comunist francez îşi împărtăşea impresiile călătoriei efectuate în anul 1927 în ţara sovietelor. Un capitol întreg este consacrat întîlnirii de neuitat cu „cel mai bătrîn om în viaţă", agrementată cu unele consideraţii asupra longevităţii în general.

Personajul în cauză se numea Nikolai Ceapkovski şi locuia într-un sat din provincia georgiană Abhazia. Avea o sută patruzeci şi şase de ani şi se născuse înaintea lui Lamartine, Balzac şi Byron, dar spre deosebire de iluştrii săi mezini, el mai trăia. Condiţia sa fizică

era ireproşabilă, chiar dacă încetase să se mai scalde în rîu, sport pe care îl mai practica la o sută douăzeci de ani, de preferinţă în timpul iernii. Foarte viguros la capitolul sex, asemeni oricărui centenar autentic, Ceapkovski era tatăl unei tinere de douăzeci şi şase de ani pe care o concepuse în jurul vîrstei de o sută douăzeci.
Cîţiva ani mai tîrziu, în 1937, un sondaj rapid permite să se identifice în cîteva sate din împrejurimile oraşului Suhumi, tot în Abhazia, nu mai puţin de douăsprezece persoane cu vîrste cuprinse între o sută şapte şi o sută treizeci şi cinci de ani. Aceşti bătrîni, dacă îi putem numi astfel, erau de-o vioiciune deconcertantă. Ancheta precizează că „unii s-au urcat pe o scară să culeagă pentru vizitatori cei mai copţi ciorchini din bolta de viţă". \
Cel mai tînăr, care avea o sută şapte ani, trecea printr-o perioadă delicată: îl chinuia sexul şi, drept urmare, se afla în căutarea unei femei tinere. Şiretlicul său consta în a declara că are numai şaptezeci de ani, ceea ce nu ridica nici o problemă dată fiind excelenta-i înfăţişare. Demascat de consăteni şi de martori, el recunoaşte: „Sînt pe punctul de a mă însura"; cme ar dori să se mărite cu un bătrîn de o sută de ani ? Dar multe femei s-ar mărita cu un bărbat de şaptezeci.
Au fost descoperite recorduri şi mai impresionante în aceeaşi regiune, îndeosebi cel al unui ţăran mort la o sută cincizeci şi cinci de am şi al altuia care mai trăia la o sută cincizeci. Nu doar în Abhazia, ci în toate văile din Caucaz se semnalase aceeaşi predispoziţie. în apropiere de Groznîi au fost recenzaţi doi locuitori în vîrstă de o sută patruzeci şi şapte, şi respectiv o sută şaizeci şi şase de ani. Ei îl cunoscuseră pe Şamil, marele erou separatist de la mijlocul secolului al XlX-lea. Simbolurile unei cvasinemurin cecene nu păreau să-i mai deranjeze pe ruşi în epoca lui Stalin. Problema naţionalităţilor fusese rezolvată spre satisfacţia generală, iar performanţele oricărui grup etnic constituiau un motiv de mîndrie pentru marea familie sovietică.
Exista aici o combinaţie de motive. Pe de o parte, longevitatea naturală a popoarelor caucaziene. Aceşti munteni trăiau foarte mult graţie mediului natural şi unui anumit mod de viaţă. „Muntele produce centenari tot aşa cum produce stejari falnici" — iată explicaţia dată de Barbusse. Dar pe de altă parte, era vorba despre un munte anume, muntele caucazian, muntele sovietic. Centenarii caucazieni demonstrau posibilitatea de realizare a unui proiect drag regimului. Vîrsta lor avansată profita nu numai de virtuţile climaterice, dar şi de noul climat social instaurat după

Revoluţie. Era o societate în care merita să trăieşti mult. O societate în care aceşti bătrîni, mereu verzi, îşi găseau raţiunea de a fi. Departe de a vegeta în tihnă, ei se remarcau par-ticipînd activ la viaţa colectivităţii, dînd un exemplu tinerei generaţii.
în U.R.S.S. — scrie doctorul Bogomoleţ —, nu doar că poţi trăi între o sută şi o sută cincizeci de ani, dar poţi să-ţi păstrezi poziţia onorifică de membru activ al societăţii socialiste.
De pildă, tovarăşul Kosoreţ, membru într-un colhoz; deşi centenar, el continuă să muncească la fel ca înainte. Sau tovarăşa Kuzienţova care, la cei o sută douăzeci şi unu de ani ai ei, nu a ezitat să participe la vot pentru alegerea sovietelor !
Caucazienii nu erau decît avangarda marii armate de centenari care se instala în toate regiunile Uniunii Sovietice, de la Odessa la Vladivostok. Timp de decenii, arhipelagul centenarilor a avut un rol de jucat în acoperirea arhipelagului Gulag, mitul longevităţii disimulînd industria cît se poate de reală a morţii.
Preeminenţa caucazienilor se explică — independent de longevitatea lor naturală, superioară sau nu altor grupuri — şi printr-un amănunt plin de semnificaţie. Născut la Gori, orăşel din Georgia, Stalin era un fiu al Caucazului. Amplificarea mitică a vitalităţii caucaziene se înscria în corul linguşelilor debitate necontenit la adresa stăpînului de la Kremlin. Stalin a avut totuşi bunul-simţ să moară la şaptezeci şi patru de ani. Nici nu îndrăznim să ne gîndim ce ar fi însemnat prelungirea vieţii şi a domniei lui pînă la începutul celui de al treilea mileniu!

## Serul Bogomoleţ, întinerirea si viitorul luminos

NĂSCUT ÎN ANUL 1881, doctorul Aleksandr Bogomoleţ şi-a început cariera profesională ca membru al Institutului Pasteur din Paris. După Revoluţia Rusă s-a lansat în activităţi care legau medicina de politică într-un elan revoluţionar unic: Preşedinte al Academiei de Ştiinţe din Ucraina, fondator al Institutului de Biologie şi Patologie Experimentală din Kiev, laureat al Premiului Stalin, deputat în Sovietul Suprem al U.R.S.S. Recunoaştem tipul de savant transformist sau de activist în ştiinţă care a beneficiat, graţie sprijinului lui Stalin, de o putere considerabilă în societatea sovietică. El a devenit marele specialist comunist în longevitate. Cartea Cum să ne prelungim viaţa ? a apărut în anul 1938; ediţia franceză a fost publicată în 1950.
Lucrarea face în primul rînd o amplă trecere în revistă a centenarilor sovietici — a celor din Caucaz, bineînţeles, dar şi a celor din celelalte regiuni ale ţării. Erau enumeraţi mai multe zeci de mii, cifra nefiind departe de vechea statistică a lui Lejoncourt,

deşi acum nici un boier nu mai putea fi acuzat de fraudă. Specia prolifera, fenomenul era evident şi încurajator.
Nimic mai firesc, căci fiinţa omenească ar fi destinată să trăiască în deplină sănătate o sută cincizeci de ani şi peste. Pentru a ajunge la acest rezultat, Bogomoleţ reia, asemeni atîtor predecesori, metoda lui Buffon. El înmulţeşte două-
zeci sau douăzeci si cinci cu şapte şi obţine o medie de un secol şi jumătate. în orice caz, „suta de ani nu reprezintă limita maximă a vieţii omului", fapt de altminteri evident, dovedit chiar de numărul mare de centenari.
Problema este de a şti de ce omul atinge atît de rar această limită de vîrstă. Cauzele — explică doctorul — sînt în primul rînd sociale. Cum să trăieşti o sută cincizeci de ani într-o societate capitalistă ? Exploatarea, foamea, frigul, surmenajul nu permit majorităţii populaţiei să beneficieze de întregul capital de longevitate. în plus, există motive de ordin biologic ce grupează toate afecţiunile şi bolile care minează organismul omului.
Cauzele duc direct la soluţii. Trebuie să începem cu abolirea exploatării, cu instaurarea egalităţii sociale şi a respectului faţă de muncă. Este ceea ce se face în Uniunea Sovietică, iar rezultatul se vede: creşterea numărului de centenari. Concluzia se impune: „Numai în condiţiile socialismului, mediul social poate fi favorabil sănătăţii şi longevităţii omului."
Apoi, trebuie învinse bolile şi fortificat organismul. Acest lucru nu este complicat decît în aparenţă. Căci doctorul Bogomoleţ a pus totul la punct. Principala sa descoperire este serul citotoxic care îi poartă numele, faimosul „ser Bogomoleţ". Injectat în ţesutul conjunctiv al organismului, el îi stimulează funcţiile a căror carenţă ar fi responsabilă de o bună parte din dereglările biologice. Este un remediu aproape universal. Prefaţa ediţiei franceze dţn anul 1950, datorată profesorului Henri Desoille de la îWultatea de medicină din Paris, oferă un inventar impresionant de efecte: serul acţiona cu acelaşi succes la tratarea infecţiilor, cance-relor, fracturilor şi anumitor boli mentale. Pe deasupra şi în primul rînd, el întreţinea longevitatea. Tipul acesta de tratament putea fi combinat cu transfuziile de sînge, susceptibile şi ele, potrivit doctorului Bogomoleţ, să vindece afecţiuni foarte diverse, de pildă, cancerul sau orbirea.
Sănătate socială, sănătate fizică, iată cheia celor o sută cincizeci de ani (sau peste)! Totul evolua perfect, cu excepţia sănătăţii doctorului Bogomoleţ. A murit în 1946, în plin elan creator, la vîrsta de şaizeci şi cinci de ani. Pentru un specialist în longevitate, lovitura era cam dură.

Din fericire, bătălia împotriva morţii era angajată pe mai multe fronturi. Printre soluţiile avansate, cea a biologului N.P. Krenke (1892-1939), mort şi el tînăr, prezintă o incontestabilă originalitate. Conform acestei teorii, în fiecare organism se confruntă tendinţe contrare: de îmbătrînire şi de întinerire. Nu ar exista o evoluţie lineară spre moarte, ci o mişcare mai complexă în jurul „ciclurilor de vîrstă". Krenke se ocupase de plante, dar nimic nu ne împiedică să extindem metoda. Se dovedea că bătrîneţea nu era o fatalitate; ea putea fi urmată de o perioadă de întinerire, de o nouă tinereţe.
Pe această temă, dispunem de o minicapodoperă datorată lui Traian Săvulescu, profesor de fitopatologie, Preşedinte al Academiei Române. Iată ce comunica el colegilor academicieni în anul 1952:
Viteza proceselor de îmbătrînire şi întinerire depinde în mare măsură de condiţiunile externe. Pentru animale şi plante, depinde de mediul fizic înconjurător, pentru oameni depinde şi de mediul social.
în societatea capitalistă, ciclul de întinerire este brutal întrerupt. Bătrîneţea îşi urmează implacabil drumul rectiliniu şi descendent. Copiii şi tinerii îmbătrînesc înainte de vreme, bolile sociale grave, cnzele economice acute, războaiele decimă populaţia. [...] Toate acestea sînt semnele unei îmbătrîniri care se termină inevitabil şi înainte de vreme cu moartea.
în societatea socialistă, factorii sociali, baza economică, relaţiunile de producţie, suprastructura inhibă îmbătrînirea şi accelerează revenirea ciclului tineresc.
Nu am putea exprima mai bine raportul strîns dintre întinerirea lumii şi întinerirea fiinţei omeneşti, altfel spus, dintre revoluţie şi longevitate.
Stalinismul a elaborat o mitologie completă care dubla în toate privinţele istoria reală şi viaţa obişnuită. Deşi fisurat şi din ce în ce mai puţin credibil, discursul fictiv asupra lumii a supravieţuit morţii dictatorului roşu, susţinut de proiectul transformist inerent doctrinei. Refluxul a fost lent şi nu a afectat decît parţial nucleul ideologiei.

## Note:

" Textul a fost reprodus în Studii: Revistă de istorie şi filozofie, ian.-mart. 1952, p. 28.
Longevitatea nu a făcut excepţie. Caucazienii s-au rărit, dar nu au dispărut. în anul 1974, o femeie din zonă a fost sărbătorită la cea de-a o suta patruzecea aniversare; a murit în anul următor. Biografia ei, foarte edificatoare, a fost reconstituită riguros de

Sula Benet în cartea citată. Avea optzeci şi cinci de ani cînd s-a înscris în colhoz; la o sută patru ani a participat, la Moscova, la prima expoziţie agricolă din U.R.S.S; „la o sută douăzeci şi opt de ani, continua să lucreze. [...] Lucra atît de repede, era atît de dibace, încît devenise un model pentru ceilalţi."
într-o carte publicată în anul 1958 cu titlul seducător A quoi revent Ies savants sovietiques (Ce visează savanţii sovietici), Lucien Barnier, jurnalist francez, nu uita să menţioneze printre vise întinerirea. Prin injecţii cu novo-caină, ruşii vîrstnici îşi recăpătau nu doar culoarea părului, un lucru oarecum minor, ci, şi mai ales, „speranţa unei vieţi îndelungate" însoţite de o bună „memorie şi capacitate de
muncă".
în jurul anului 1960, obiectivul rămăsese neschimbat: o durată de viaţă de o sută cincizeci de ani şi o existenţă lipsită de boli. în anii următori, a mai scăzut întrucîtva, rămînînd totuşi destul de ambiţios: cel puţin un secol pentru copiii care se vor naşte în anul 2000. Viitorul luminos îşi pierdea puţin cîte puţin strălucirea, dar continua să ofere cea mai bună dintre lumile posibile.

Sfîrşitul morţii

MECANISMUL SECRET al morţii a fost luat cu asalt din toate părţile, în speranţa de a-i descoperi angrenajele; asta ar fi permis să fie ţinut sub control, să fie evitat sau făcut să funcţioneze în sens invers. Procesul ar fi putut fi reversibil, caz în care s-ar deschide perspective miraculoase în faţa omului nou.
învierea morţilor se înscria între preocupările curente ale medicinei sovietice. Imediat după război s-a aflat că un grup de cercetători pusese la punct o metodă aşa-zisă „complexă" (din motive întemeiate). Se pompa sînge în arterele pacientului „aproape decedat", practicînd concomitent asupră-i respiraţia artificială. Războiul oferea material din belşug pentru acest gen de experimente. Soldaţi sovietici au revenit la viaţă la douăzeci de minute după moartea clinică. Este cazul lui Igor, un sergent „ucis" de explozia unei mine chiar în momentul în care batalionul intra în Berlin. Supus metodei complexe, Igor a deschis ochii şi a cerut apă după vreo douăzeci de minute. în ziua următoare, prima lui reacţie a fost, fireşte, să întrebe dacă Armata Roşie cucerise Berlinul.
Zece ani mai tîrziu, Lucien Barnier, expert în miracole sovietice, prezenta pe drept cuvînt învierea ca o metodă complementară întineririi. Fenomenul părea să se afle parţial sub control:
Savanţii sovietici au înviat cîini după o oră de la moartea lor

clinică, maimuţe după douăzeci de minute şi oameni după cinci sau şase minute.
O popularizare ştiinţifică susţinută, mai apropiată în fapt de propaganda politică, prezenta moartea ca rău „vindecabil", rău care va fi într-o zi combătut eficient. Un comentariu unic pe această temă aparţine fizicianului britanic John D. Bernal. Acest savant comunist, care era la curent cu cercetările confraţilor sovietici, a publicat un articol şocant în numărul din februarie 1952 al revistei internaţionale In apărarea păcii. Titlul era: „Ştiinţa poate sili moartea să dea înapoi". Să reţinem argumentele avansate:
A vindeca pe bolnavi înseamnă în fond a recunoaşte propri-a-ţi neputinţă. O societate cu adevărat sănătoasă nu trebuie să admită boala. Nici bătrîneţea, nici boala nu trebuie privite ca un rău inevitabil. [...] Nici moartea nu reprezintă o necesitate absolută, ci numai o necesitate determinată de circumstanţe: cînd vom cunoaşte mai mult, vom putea prelungi viaţa sau poate chiar înfrînge moartea.
Asta se va întîmpla într-un viitor mai mult sau mai puţin îndepărtat „în ţările în care oamenii îşi folosesc inteligenţa ca să aducă tuturor bunăstare, un suflu nou, o cultură nouă", mai exact, în Uniunea Sovietică şi în China.
„Să înfrîngi moartea" — iată un pas decisiv pe care Condorcet nu a îndrăznit să-l facă. El a avut "grijă să precizeze că „omul nu va deveni nemuritor". Nici S^-ul, — de la Flammarion la Stapledon — nu mersese atît de departe. Dar un fizician ameţit de timpurile noi putea să o facă (cum o făcuse şi Bernard Shaw). El vorbea în numele unei revoluţii ce reprezenta o etapă superioară în raport cu tot ce visase şi împlinise omenirea de-a lungul istoriei.
Boala rămînea un „privilegiu" burghez, la fel şi moartea, probabil.
Aceste carenţe proiectau în plan biologic rateurile organismului social. O societate bolnavă are indivizi bolnavi. O societate sănătoasă are indivizi sănătoşi. Un sistem politic care se declara nemuritor poate avea indivizi nemuritori. Longevitatea a cochetat întotdeauna cu ideologia; de data asta, se lăsa pur şi simplu posedată de ea.
Astăzi putem zîmbi; ne putem indigna. Dar în primul rînd trebuie să încercăm să înţelegem. Acest paroxism al longevităţii explică mai bine decît orice alt argument seducţia exercitată de comunism — îndeosebi de formele lui pure şi dure, stalinismul şi maoismul. Omul a visat dintotdeauna altă lume, o condiţie umană mai bună, desprinsă de servitutile ancestrale. Noua societate părea capabilă să-i întrupeze visul şi să proiecteze omenirea într-o

lume unde totul urma să fie diferit. Sosise momentul să se radieze cuvîntul „imposibil" din vocabular, inclusiv din vocabularul ştiinţi-fic.
Această speranţă care venea de demult şi părea aproape materializată explică forţa şi persistenţa iluziei, în pofida dezminţirilor aduse de istoria reală. Nimic nu este mai dureros decît demitizarea unei poveşti cu zîne. Nimic nu este mai penibil decît renunţarea la utopie. Să fim indulgenţi cu Bernard Shaw; şi el simţea nevoia să creadă în ceva, la fel ca toţi ceilalţi.

A treia generaţie de dinţi: varianta chineză

CHINA REIA în felul ei scenariul centenarilor bine adaptaţi la noua ideologie; este încă o dovadă — dacă mai era nevoie — că miraculosul rezistă tuturor valurilor; în ultimă instanţă, chiar teoriile proclamate cu mîndne „ştiinţifice" nu fac decît să-l încorporeze. Longevitatea chineză avea o veche tradiţie şi nimic nu o împiedica să-şi continue traiectoria.
Ultimele ştiri venite din China, vorbesc despre fenomenul neobişnuit al „celei de-a treia generaţii de dinţi" (un material referitor la această problemă a fost publicat în buletinul informativ Ombres: Realites paralleles, mar-tie-aprilie 1995).
în anul 1982, un cotidian din Shanghai prezenta cazul unui ţăran centenar din sudul ţării, care „într-o bună zi a constatat cu stupoare că i-au ieşit din gingii douăzeci de dinţi noi". Istoria s-a repetat în anul 1988 cu un bătrîn din nord-vestul Chinei, căruia, în mod miraculos, i-au crescut dinţi noi într-o noapte. în sfîrşit, în 1994, unei chinezoaicte puţin mai tinere îi crescuseră dinţi la vîrsta de nouăzeci şi doi de ani.
Impresionantă este viteza de creştere: în China, dinţii apar peste noapte. în rest, acest semn de întinerire este cunoscut de multă vreme. Pentru moment, recordul absolut nu pare ameninţat. Consemnat de Huf eland, el aparţine unui german mort în 1791 la vîrsta de o sută douăzeci de ani, căruia îi crescuseră în ultimii patru am de viaţă nu mai puţin de cincizeci de dinţi!
„A treia generaţie de dinţi" este însoţită de obicei de alte semne de tinereţe, uneori de o întinerire aproape completă. Cel mai remarcabil caz a fost înregistrat în anul 1983. O chinezoaică în vîrstă de o sută zece ani a început să întinerească brusc. Opt dinţi noi i-au străpuns gingiile, „o parte din părul alb a redevenit negru, iar pielea ridată şi-a recăpătat supleţea şi strălucirea"; mai mult, „i-a revenit ciclul menstrual şi pe faţă i-a apărut o acnee juvenilă" !
Menţionăm în sfîrşit că, potrivit unei ştiri difuzate în anul 1994,

fîntîna tinereţii există şi în variantă chineză. Un puţ recent descoperit ar fi permis unui cuplu de octogenari din nord-estul Chinei să se bucure de o nouă tinereţe. Ridurile de pe faţă le-au dispărut iar bărbatul, care era chel, şi-a redobîndit părul bogat şi negru din tinereţe!

înapoi în Occident

INFUZIA MASIVĂ DE MITOLOGIE — deopotrivă ştiinţifică şi tradiţională — caractenzînd experienţa comunistă nu trebuie să ne facă să credem că înclinaţiile mitice ale spiritului uman au părăsit Occidentul pentru a „locui" şi a înflori în jumătatea orientală a lumii. Orice teren este favorabil mitului. Scenariile diferă, dar direcţiile esenţiale nu sînt chiar atît de diferite.

Teoretic, societăţile deschise din Occident oferă o diversitate de opţiuni pe care totalitarismul nu le-ar admite. Totalitarismul recurge la o instituţionalizare a mitului, a unei anumite constelaţii mitice; pe de altă parte, într-o societate închisă circulă şi contramituri, dar nici cea mai deschisă dintre societăţi nu scapă de obsesia propriilor mituri dominante.

Ca regulă generală, nu se părăseşte o mitologie decît pentru a intra în alta. Nu trebuie supraestimată capacitatea omului de a se izola de mediul mitic. Chiar dacă nu este obligat în sensul propriu al cuvîntului, el va accepta, lesne şi în mod firesc, un număr considerabil de poncife. Dimpotrivă, se întîmplă ca tocmai oprimarea deschisă şi propaganda excesivă să genereze reacţii de respingere

Astfel, este cert că miracolele ştiinţei sovietice din anii 1950 sau 1960 au impresionat mai mult publicul occidental decît pe cei care aveau privilegiul de a profita nemijlocit. Era şi cazul longevităţii. Supus stresului cotidian, omul occidental visa tihnita longevitate orientală. Românii aveau alte griji decît cea de a întineri graţie gerovitalului (medicament pe bază de procaină) în clinica doctoriţei Ana Aslan, situată în apropiere de Bucureşti. Dar o mare revistă pariziană publica în anul 1973 un lung şi convingător articol intitulat On m 'a rajeume en Roumanie (M-au întinerit în România). Autoarea spunea totul din primele cuvinte: „In schimbul a numai 2740 de franci vă puteţi îmbarca într-o călătorie spre clinica-miracol a doctoriţei Ana Aslan din Bucureşti, care posedă secretul fîntînii tinereţii." Contrastul dintre mediul românesc sănătos şi mizeriile cotidiene dm Occident era cît se poate de bine evidenţiat: „în avionul care zboară spre Paris fac bilanţul şederii mele în clinica doctoriţei Aslan. Pentru mine cura a fost benefică: simt de o săp-tămînă o vitalitate pe care luna de

vacanţă din această vară nu mi-a oferit-o. [...] Sosirea la Le Bourget mă recufundă în problemele pariziene. După ce am aşteptat un taxi care nu mai venea, savurez din nou circulaţia greoaie pe bulevardele periferice. Ei bine, am terminat cu întinerirea!"
Nu este mai puţin adevărat că, de cîteva decenii, unele manifestări ale longevităţii tradiţionale înregistrează un reflux. Izvorul miracolelor a secat mai mult sau mai puţin în Est. Voga caucazienilor ţine de domeniul trecutului. Excesele au provocat reacţii. Cifrele sînt abordate mai realist. Nu se mai crede cu atîta uşurinţă în recorduri de o sută cincizeci sau de două sute de ani. Unii specialişti avansează ca limită a vieţii omului o sută cincisprezece ani sau intervalul dintre o sută zece şi o sută douăzeci de ani. Alţii ezită să ia în considerare o limită imuabilă şi promit pentru mîine imposibilul de astăzi.
Strategiile s-au diversificat. Cea mai des abordată dintre ele nici nu se mai referă la centenari. Putem deveni aproape nemuritori chiar dacă nu atingem suta de ani. Acest paradox este strîns legat de realităţile şi mentalităţile epocii noastre. Să începem prin a defini această longevitate iluzorie.

Sîntem tineri, moartea îi priveşte pe ceilalţi, moartea nu există
EXISTĂ PRETUTINDENI ÎN LUME, şi cu deosebire în Vest, o creştere a speranţei de viaţă. Anterior secolului al XVIII-lea, speranţa de viaţă nu depăşea nicăieri treizeci de ani. Omul preistoric trăia şi mai puţin; proximitatea originilor nu pare să fi favorizat longevitatea, în pofida tuturor tradiţiilor inspirate din mitul vîrstei de aur.
De două secole, speranţa de viaţă progresează continuu, în epoca Revoluţiei, francezii trăiau în medie treizeci de ani; către 1900, bărbaţii beneficiau de patruzeci şi cinci de ani, iar femeile de aproape patruzeci şi nouă de ani; astăzi speranţa de viaţă este de şaptezeci şi patru de am la bărbaţi şi optzeci şi doi de ani la femei. In celelalte ţări occidentale situaţia este similară. Lumea a treia acuză o gravă întîrziere, găsindu-se totuşi — cel puţin potrivit statisticilor — într-o poziţie mai bună decît francezii la sfîrşitul secolului trecut. Pe de altă parte, ţările ex-comuniste, pînă nu demult bogate în centenari şi specializate în cure de întinerire, au acumulat la rîndul lor mai mulţi ani de întîrziere în raport cu jumătatea occidentală a Europei. Scandalos, dar probabil adevărat: un francez născut în zilele noastre are toate şansele să trăiască mai mult decît un caucazian!
Moartea continuă să secere, dar seceră mai discret: s-a produs o

mare cotitură în istoria vieţii şi în istoria atitudinilor faţă de viaţă şi moarte. Pe timpul cînd omul trăia în medie treizeci sau patruzeci de ani şi era martorul atîtor vieţi tinere curmate înainte de vreme, el era fără îndoială mai sensibil la apelurile longevităţii mitice. Astăzi, în ţările bogate ale lumii, speranţa de viaţă crescută sensibil îndepărtează dincolo de orizontul mental momentul final al existenţei. Pe de altă parte, în pofida nenumăratelor accidente şi catastrofe de tot felul, securitatea individului a devenit mai mare ca oncînd. Exceptînd unele împrejurări nefericite, omul se apropie de vechea ambiţie de a-şi trăi viaţa, dacă nu pînă la limita firească, de altfel greu de apreciat, cel puţin pînă la o limită cît mai apropiată cu putinţă de aceasta.

Decît să viseze o viaţă imaginară, contemporanii noştri au în sfîrşit posibilitatea de a-şi amenaja viaţa reală, o viaţă mai lungă sau relativ lungă..., apelînd tot la imaginar.

Preocuparea de căpetenie este prelungirea vieţii, nu atît prin deplasarea graniţei ultime, operaţie în fond aleatorie, cît graţie unei noi distribuiri a timpului în interiorul intervalului dat. In locul unei singure vieţi, vom trăi mai multe, înlănţuind vîrstele diferit şi acordîndu-le o autonomie din ce în ce mai pronunţată.

Prima etapă: copilăria. Philippe Aries constatase că, înainte de secolul al XVIU-lea, copilul „nu exista". El reprezenta o fiinţă incompletă, un adult potenţial. Ulterior, familiile au început să investească în progenituri: mai întîi burghezii, pe urmă clasele populare. Dar pînă după anul 1900, copilul rămîne un adult în miniatură. Să le privim figurile: aceste personaje mici sînt îmbrăcate şi gătite aproape la fel ca părinţii lor. Ele trebuie să înveţe an de an aceeaşi lecţie lungă şi obositoare, lecţie ce le va permite să se comporte precum adulţii responsabili. Deşi valorificată în secolele al XVIII-lea şi al XIX-lea, copilăria nu era o valoare în sine, ci o pregătire pentru viitor.

Această atitudine s-a schimbat rapid în cursul secolului nostru, mai ales în ultimele decenii. Valorile intrinsece ale copilăriei sînt recunoscute şi garantate. Copilăria devine efectiv o vîrstă distinctă a vieţii. Dar mai există ceva. Intre copilăria propriu-zisă şi maturitate intervine altă etapă, odinioară practic necunoscută: adolescenţa. Deşi diferit delimitată de la o societate la alta sau de la o interpretare la alta, adolescenţa îşi afirmă valorile din ce în ce mai apăsat pe un teritoriu cucerit concomitent de la copilărie şi de la maturitate. Valori pe care nu doar că le afirmă, dar deseori le şi impune celorlalţi. Mimarea adolescenţei pare să constituie astăzi cea mai sigură metodă de întinerire, mai sigură decît grefa

doctorului Voronov sau o cură în stabilimentul doamnei Aslan. Tendinţa şi-a schimbat sensul. înainte, tinerii îi imitau pe adulţi, acum adulţii sînt cei care încearcă să ţină pasul, învăţînd lecţia de la tineri. Remarcăm acest lucru în moda vestimentară, în comportament etc. Se pare că toate generaţiile au întinerit graţie acestei „infuzii de adolescenţă", cel puţin la nivel superficial.
Copilărie, adolescenţă, apoi o maturitate marcată la rîn-du-i de pecetea tinereţii, viaţa se prelungeşte, oferind în acelaşi timp o multiplicare a etapelor şi perpetuarea energiei juvenile.
Dar cea mai remarcabilă realizare a strategiei este transformarea a ceea ce odinioară se numea bătrînete în ceea ce astăzi poartă numele de „vîrsta a treia".
înainte de a aborda imaginarul, problematica vîrstei a treia se bazează pe o evoluţie cît se poate de reală. Creşterea speranţei de viaţă, dacă nu chiar a longevităţii, a avut drept consecinţă un fapt fără precedent în istorie: prezenţa masivă a persoanelor vîrstnice în societatea occidentală de astăzi, ponderea lor foarte semnificativă şi în continuă creştere în structura globală a populaţiei. Dacă longevitatea maximă bate pasul pe loc, „longevitatea normală" — şaizeci şi cinci, şaptezeci, optzeci de ani şi peste — a devenit un fapt comun şi banal. Aceasta deschide perspectiva destul de neliniştitoare a unei populaţii ieşite la pensie care, peste puţină vreme, „riscă" să devină aproape la fel de numeroasă ca populaţia activă care o susţine.
în afară de număr, al doilea fapt semnificativ ţine de condiţia fizică a persoanelor aparţinînd acestei categorii, condiţie ameliorată sensibil în majoritatea cazurilor graţie progreselor medicinei şi igienei, la care se adaugă facilităţile oferite de tehnologia contemporană (aparatură casnică, mijloace de transport etc). în principiu, se poate duce o viaţă normală şi activă pînă la o vîrstă destul de înaintată.
încă o dată, diferenţa nu constă în recordurile individuale, semnalate în toate epocile, ci în masificarea fenomenului.
La următorul pas, realitatea se întîlneşte cu mitologia. Nu este suficient ca bătrîneţea să fie ameliorată, ea devine pur şi simplu o nouă tinereţe. în momentul pensionării se intră efectiv într-o fază distinctă a vieţii, fază care nu mai este percepută la nivel mitologic ca o prelungire în declin a vîrştei precedente. Este mai degrabă un nou început: pe lîngă experienţa vîrstei mature, această fază reactualizează anumite valori ale tinereţii, chiar ale adolescenţei, în primul rînd libertatea şi detaşarea. După toate grijile vieţii adulte, după inevitabilele sacrificii făcute în favoarea familiei şi a comunităţii, eşti în fine liber şi stăpîn pe tine. Este un

nou spaţiu de cucerit şi de cunoscut. Timpul pierdut poate şi trebuie recuperat. Da, viaţa reîncepe la şaizeci de ani!
Să privim prospectele destinate vîrstei a treia, îndeosebi publicitatea turistică. Totul respiră bucuria de a trăi, tinereţea trupului şi a spiritului. La prima vedere, unele ilustrări par desprinse din cărţi avînd altă destinaţie. Pe puntea unui vas de agrement sîntem martorii unei idile. El seamănă cu un tînăr om de afaceri aflat în vacanţă. Ea... o blondă, să fie oare secretara lui ? Nici vorbă, dacă ne uităm mai bine, constatăm că sînt doi „bătrîni tineri", soţ şi soţie fără îndoială, pe punctul de a porni într-o călătorie spre o insulă exotică.
Problema a fost rezolvată. Bătrîneţea nu există, nu mai există: i-a luat locul o formă specială de tinereţe. Dar nici moartea nu mai există: în acest punct abordăm ultimul element al strategiei.
Persoanele de vîrsta a treia par prea ocupate să trăiască pentru a muri cu adevărat. Moartea are loc „după". Are loc în secret, dincolo de o anumită limită care nu ne preocupă.
Odinioară, moartea era prezentă în orice clipă, prezentă în realitate, prezentă în imaginar. Momentul morţii era puternic valorificat. Totul se petrecea în chip edificator: muribundul înconjurat de familie. Moartea contribuia la întărirea legăturilor sociale, a solidarităţii dintre generaţii, a raportului dintre viaţa terestră şi lumea de dincolo.
Dimpotrivă, modelul contemporan propune ocultarea morţii. Philippe Aries, în Omul in faţa morţii" (1977), şi Norbert Elias, în eseul Ober die Einsamkeit der Sterbenden in unseren Tagen f Despre singurătatea muribunzilor în zilele noastre (1982), au analizat cu atenţie acest fenomen. O dată depăşită faza „exuberantă" a vîrstei a treia, asupra subiecţilor planează ameninţarea izolării. Omului sănătos şi veşnic tînăr creat de societatea abundenţei nu-i place să vadă în preajmă oameni bolnavi incurabili sau muribunzi, începută sub semnul unei tinereţi regăsite, vîrsta a treia sfîrşeşte la azilul de bătrîni. Spitalul îi înghite apoi pe muribunzi, oferindu-le o moarte solitară, discretă, aseptică. Moartea este proscrisă, surghiunită în spaţii închise, strict supravegheate. Este invizibilă, prin urmare inexistentă. Ceilalţi mor: cu atît mai rău pentru ei!
în Statele Unite mai ales se manifestă o tendinţă contrară prelungirii nelimitate a vieţii, prelungire devenită posibilă, chiar pentru vîrstnici şi bolnavi, printr-o tehnologie medicală dm ce în ce mai performantă. Acestora li se sugerează — cînd nu îi se spune deschis — că locul trebuie lăsat indivizilor sănătoşi, celor care trăiesc cu adevărat.

Putem rezuma această strategie în cîteva cuvinte: „Sîntern tineri, moartea îi priveşte pe ceilalţi, moartea nu există." Graţie acestei strategii, mitul longevităţii a cunoscut o refor-mulare originală şi relativ eficientă. Iluzia tinereţii veşnice s-a asociat cu refuzul morţii, cu refuzul de a gîndi moartea, propria moarte.
Dar există realităţi mai sumbre care afectează puritatea modelului. Spectrul SIDA, strecurat în anii 1980 în însăşi inima lumii occidentale, a dezmorţit conştiinţele, amintind prezenţa reală a suferinţei şi a morţii unei societăţi dispuse să le ignore. Imaginile morţii ne invadează din toate părţile. Ştergerea lor pare o întreprindere dificilă. Mitul continuă să funcţioneze, dar nu trebuie să i se ceară imposibilul. El nu poate oferi decît o iluzie imperfectă, ceea ce, oricum, nu este puţin.

## Călătorii în timp, clone şi roboţi

CEI CARE NU SE MULŢUMESC cu simplele iluzii recurg întotdeauna la ştiinţă şi tehnică, aceste zeiţe cam nesăbuite ale lumii contemporane. Li se poate cere orice, inclusiv imposibilul: ce nu au „dat" pînă astăzi vor oferi cu siguranţă în viitor.
Se precizează două atitudini distincte. Pe de o parte, „amenajarea" mai mult sau mai puţin imaginară a intervalului real al vieţii, iar pe de altă parte, apariţia unui elan mitic fără precedent, elan rezervat ce-i drept unui public mai restrîns şi de preferinţă bogat, căci totul devine costisitor în lumea noastră, inclusiv nemurirea.
Se ştie că frigul conservă: de ce nu ar conserva şi viaţa ? Aparent, potrivit anumitor cercetători americani, o temperatură mai scăzută a corpului ar fi favorabilă prelungirii existenţei.

## Note:

* Trad. Andrei Niculescu, 2 voi., Editura Meridiane, Bucureşti, 1996 (n.trad.).

Dacă în loc de 37 de grade am avea doar 35, speranţa de viaţă ar creşte la o sută patruzeci de ani. O scădere a temperaturii cu şapte grade ar permite să atingem vîrsta de două sute de ani. In vederea aplicării acestui principiu seducător, un cercetător a imaginat dormitoare reamenajate în camere frigorifice capabile să scadă temperatura corpului la 31 sau 32 de grade.
Dar frigul absolut justifică cele mai mari speranţe. Criogenia a fost inventată în anii 1960 de fizicianul american Robert Ettinger. Adolescenţa inventatorului fusese marcată de un text SF în care

era vorba despre un personaj congelat într-un bloc de gheaţă cosmic. Nu este o premieră faptul că ştiinţa acţionează prin mijlocirea SF-ului.
Principiul este simplu: congelat la o temperatură foarte scăzută, corpul rămîne nealterat timp de secole sau chiar o eternitate. Muribunzii atinşi de boli incurabile — cea mai gravă dintre ele fiind însăşi moartea — pot ajunge, păstrîn-du-şi condiţia, în ziua în care medicina va fi rezolvat toate aceste probleme. O zi mai apropiată sau mai îndepărtată: anii nu mai contează pentru aceşti călători în timp. Problema etică şi metodologică constă în aprecierea momentului potrivit în care operaţia poate să înceapă: nu se cade să fie congelată o fiinţă vie ori un cadavru lipsit de şanse de reanimare; trebuie acţionat în primele clipe care urmează morţii clinice. Asta este tot, restul revine medicilor viitorului.
Candidaţii la nemurire îşi petrec timpul în tihnă, întinşi fiecare într-un fel de cilindru, la o temperatură constantă de -160 de grade. Lumea de mîine va beneficia de o infuzie considerabilă de milionari, căci voiajul nu este gratuit. Bogaţilor mai puţin bogaţi li se oferă şi posibilitatea de a-şi conserva doar capul în capsule mai puţin voluminoase. La urma urmei, ce contează trunchiul dacă rămîne capul! Această ramură a industriei frigorifice prosperă în Statele Unite, mai ales în California, în folosul pacienţilor şi întreprinzătorilor.
La drept vorbind, procedeul riscă să devină grosier. O singură celulă conţine toate informaţiile biologice necesare; ea poate oferi cheia codului genetic, permiţînd astfel reconstituirea completă şi fidelă a organismului. Acest gen de nemurire — ce presupune „refabricarea" periodică a organismului — este practicat de extraterestrii care patronează mişcarea raeliană, una dintre cele mai active secte „ozeniste". Steven Spielberg a procedat în acelaşi fel cînd a readus la viaţă dinozaurii. Foarte probabil, într-o zi, inginerii geneticieni vor reuşi să perpetueze în acest mod fiinţa omenească.

## Cum să trăim două sute de ani

Clonele — indivizi identici provenind din acelaşi organism, multiplicaţi pe cale asexuată — par destinate unei cariere excepţionale. Tehnica donării a fost pusă la punct, doar unele criterii de ordin etic îi mai pot sta în cale. Veţi avea tot interesul să „posedaţi" propriul clon (sau, eventual, mai multe). La ce ar putea servi o astfel de creatură ? Ca bancă de organe, evident. In calitate de alter ego, clonul va oferi în orice moment o gamă

completă de organe absolut identice cu ale domniilor voastre. Orice parte bolnavă a corpului va fi imediat înlocuită cu corespondentul ei sănătos, ceea ce va permite o înnoire permanentă a organismului. Pentru liniştirea scrupulelor, precizăm că un clon va fi programat astfel încît să nu dispună de nici un fel de conştiinţă. Va fi o fiinţă pur vegetativă, o „legumă umană" concepută exclusiv pentru a-şi înzestra modelul cu organe şi ţesuturi proaspete.
Iar dacă ţineţi mai mult la spirit decît la trup, vă puteţi transfera într-un ordinator. Inteligenţa artificială progresează într-un asemenea ritm, încît ne putem imagina momentul în care circuitele vor deveni cel puţin la fel de complexe precum creierul omului. Tot ce este înscris în celulele creierului — memorie, inteligenţă, afectivitate — va putea fi absorbit de creierul electronic al unui robot care, bine întreţinut, vă va perpetua personalitatea. Este adevărat, această soluţie corespunde mai mult nemuririi spirituale a religiilor — transfigurată de tehnologie — decît căutării nemuririi corporale. Un gen nou de metempsihoză: după moarte, veţi deveni robot!
Aceste noi perspective ale longevităţii şi nemuririi pun în evidenţă potenţialul mitologic al ştiinţei şi tehnicii. Departe de a risipi fantasmele, ele nu fac decît să le consolideze, graţie unui evantai de argumente mai diversificat şi mai sofisticat decît cel de care dispun societăţile tradiţionale. Căile diferiă, dar ţinta rămîne aceeaşi.

## O sută douăzeci de ani în perfectă sănătate

EXISTĂ UNII PARTIZANI ai longevităţii care speră să obţină „ceva" mai concret decît o tinereţe imaginară şi mai imediat decît o congelare pe termen lung. In consecinţă, ei continuă să practice metode ce promit efecte pe termen scurt: regimuri alimentare, injecţii cu hormoni sau celule tinere (terapie celulară), vitamine, precum şi o întreagă gamă de produse anttîmbătrînire. In aşteptarea marelui salt înainte, ei speră să mai cîştige astfel cîţiva ani şi o ameliorare a bătrîneţii.
Aparent, lucrurile încep să se mişte. în anul 1950 existau în Franţa două sute de centenari; astăzi, numărul lor a depăşit patru mn. Specia umană pare lansată în marea aventură a longevităţii.
Gabriel Simonoff, profesor de fizică nucleară la Universitatea din Bordeaux şi specialist în prelungirea vieţii, afirmă că obiectivul imediat ar fi „o sută douăzeci de ani perfect sănătoşi şi în deplinătatea facultăţilor" (La nouvelle eternite: Bien vivre 120 ans/Noua eternitate: Să trăim bine 120 de ani/, 1993). El reia

ecuaţia clasică a lui Buffon, înmulţind douăzeci şi patru cu cinci; se obţin astfel cu uşurinţă cei o sută douăzeci de ani promişi.
Unul dintre cei mai cunoscuţi promotori ai longevităţii este Roy Walford, profesor de patologie la Universitatea din Los Angeles. Şi el are în vedere o speranţă de viaţă de o sută douăzeci, dacă nu chiar o sută cincizeci de ani în aşteptarea
unei creşteri ulterioare de pînă la trei sute de ani {Maximum Life Span/Durata maximă de viaţă/, 1983). Simonoff se arată şi mai optimist; potrivit lui, „într-un viitor apropiat, longevitatea ar putea atinge la om cifra incredibilă de şase sute de am", fapt dovedit de „ansamblul estimărilor ştiinţifice". Ţinînd seama de accidente şi de alte circumstanţe, speranţa efectivă de viaţă va fi de aproximativ trei sute cincizeci de ani. Paracelsus şi Bernard Shaw au avut dreptate!
Vom traversa sprinteni secolele. Mijloacele nu ne lipsesc, ele există pentru toate gusturile, adevărata problemă este mai degrabă dificultatea de a alege. Fiecare furnizor de viaţă lungă pledează dm răsputeri pentru propriile remedii, aver-tizîndu-şi clientela împotriva remediilor altora. Roy Walf ord apreciază că rezultatele gerovitalului sînt nule, la fel şi cele ale „terapiei celulare" propuse de doctorul elveţian Paul Niehans, cel care a injectat celule tinere de miel unor personaje celebre precum Adenauer, Pius al XH-lea şi Churchill (morţi prematur, prin comparaţie cu o veritabilă viaţă de centenar). Medicul american recomandă în schimb o listă bogată de substanţe chimice şi hormoni injectabili asociaţi cu un regim alimentar bazat pe principiul „subnutriţie fără malnutnţie", conţmînd multe vegetale şi puţină sare.
Gabriel Simonoff mizează pe proprietăţile absolut remarcabile ale seleniului, element chimic prezent mai ales în peşte (lucru ce explică longevitatea japonezilor), în ouă şi uleiuri; carnea şi pîinea conţin seleniu, dar în proporţie redusă. Acesta ar fi meniul centenarilor. Vinul, vai, nu conţine nici urmă, dar, ca să fim drepţi, nici apa sau laptele. Pentru cei mai puţin gurmanzi există şi pilule. „De multă vreme — mărturiseşte Simonoff — înghit zilnic o pilulă mică de seleniu." Ar fi fi interesant să urmărim pas cu pas viaţa profesorului.
Cît despre americani, ei preferă să înghită melatonină. Această substanţă hormonală secretată de epifiză a invadat piaţa în anul 1995. Se vinde în farmacii cu indicaţii care te fac de-a dreptul să visezi: „Unsprezece dolari pentru tinereţe, sănătate, sexualitate, bunăstare, fericire". Semn al timpurilor, longevitatea se democratizează. Graţie noii „tinereţi în pastile", şi săracii îşi pot

permite să rămînă tineri şi să redevină fericiţi!
Dar cele mai mari speranţe sînt stîrnite de cercetarea „genomului uman". Explorarea întregului sistem al genelor va permite identificarea şi controlul mecanismului bolilor, procedîndu-se în consecinţă, prin „terapie genetică", la eradicarea lor. O viaţă fără boli ar fi evident mai lungă şi, bineînţeles infinit mai bună. Acest moment pare unora relativ apropiat. Şi cum genele par specializate, poate chiar foarte specializate, se vorbeşte despre gene responsabile de moarte sau de îmbătrînire. O acţiune eficientă asupra acestora ar avea consecinţe practic nebănuite; toate căile sînt deschise, inclusiv calea către nemurire.
Pentru cine nu pune preţ pe ştiinţă, calea spirituală continuă să-şi păstreze virtuţile. Pietatea religioasă şi regenerarea morală alimentează fîntîna tinereţii.
Cînd omul îmbătrîneşte, [...] echilibrul se rupe, apare decrepitudinea. Dar nu acesta este procesul natural al vieţii omului. Omul îmbătrîneşte din cauza comportamentului şi mentalităţii sale. El nu este făcut pentru aşa ceva. El este făcut să trăiască pe Pămînt, cu toată forţa şi puterea unei tinereţi veşnice pe care o poate lua din izvorul vieţii, aflat în preajma celui Preaînalt...
Am citat dintr-un număr, apărut în anul 1995, al publicaţiei internaţionale Moniteur du regne de lajustice (revistă bilunară, filantropică şi umanitară pentru înălţare morală şi socială).
Ce facem, modificăm genele sau comportamentul ? Pur şi simplu constatăm că teoria şi practica longevităţii sînt la fel de diferite pe cît sînt credinţele şi ideologiile noastre.
O utopie pentru secolul al XXI-lea
LONGEVITATEA NU ESTE EXCLUSIV un proiect biologic. Ea i deschide porţile unei noi utopii. Era mare nevoie de aşa ceva. Miturile sociale făurite în epoca modernă sînt pe punctul de a-şi încheia cariera. Visul comunist s-a risipit, iar capitalismul continuă să funcţioneze fără să provoace nici un entuziasm, mai degrabă dm lipsa unei alternative mai bune. Civilizaţia va trebui reinventată în secolul al XXI-lea. Graţie, poate, longevităţii.
Fapt este că viaţa devine mai lungă, iar natalitatea scade, în Occident, numărul deceselor este pe punctul de a egala, ori chiar depăşi numărul naşterilor. După toate aparenţele, celelalte regiuni ale lumii se vor alinia la modelul occidental. Se evoluează astfel în direcţia unor societăţi în care persoanele vîrstnice vor reprezenta un procent dm ce în ce mai ridicat. în cele din urmă, populaţia activă riscă să devină mai puţin numeroasă decît categoria pensionarilor pe care trebuie să-i susţină. Dacă toată lumea ar trăi pînă în jurul vîrstei de o sută douăzeci de ani, conform normelor

actuale, centenarilor le-ar reveni o tranşă de şaizeci de ani, în raport cu cei patruzeci de ani de viaţa activă.
Pentru ca proiectul să reuşească, va trebui ca „bătrînii" să se schimbe. Tot ce putem spune este că, pentru moment, persoanele vîrstnice întineresc mai degrabă în imaginar decît în realitate. Prelungirea vieţii dincolo de o anumită limită este însoţită de infirmităţi şi boli (precum cea de tristă faimă a lui Alzheimer). Modelul căutat presupune o bătrîneţe verde, de fapt o prelungire a unei vieţi fără bătrîneţe şi fără boli. Omul de o sută douăzeci sau o sută cincizeci de ani va fi aproape la fel de tînăr ca nepoţii săi. Iată marele pariu, biologic şi social în acelaşi timp, pariu care, o dată cîştigat, va transforma din temelii viaţa omenirii.
Nimeni nu va mai profita de împlinirea vîrstei de şaizeci de ani pentru a pune punct carierei. Aceasta se va pune de acord cu longevitatea: o sută de ani, poate, de viaţă activă! Omul va fi capabil să traverseze două sau trei cariere succesive. O restructurare a vieţii private este de asemenea în perspectivă. Vor exista căsătorii intergeneraţionale şi familii „poligeneraţionale". Iată o lume cu siguranţă mai variată şi mai interesantă decît a noastră, permiţînd fiecăruia dezvoltarea personalităţii şi materializarea viselor.
Vor lua fiinţă un nou sistem social şi o nouă sociabilitate. Pentru a schiţa contururile acestei lumi în gestaţie, jurnalistul Louis Beriot a efectuat o vastă ancheta pe plan internaţional şi a publicat rezultatele într-o carte cu titlul Le grand defi: Tous centenaires et en bonne sânte/Marea provocare: Să ajungem cu toţii centenari sănătoşi (1991). Descoperim lucruri fascinante: sîntem martorii unei cotituri radicale în istoria omului şi a civilizaţiei.
Autorul afirmă de la bun început că „longevitatea şi reducerea fecundităţii reprezintă o nouă şansă pentru omenire şi pentru Pămînt". Vor exista mai mulţi oameni în vîrstă, dar sănătoşi şi activi (chiar la nivel sexual), şi mai puţini tineri. în consecinţă, va avea loc o reinventare a raporturilor umane şi a vieţii omului în general. Oamenii vor fi mai puţin agresivi şi mai puţin grăbiţi. Femeile, eliberate de grijile pe care le incumbă familiile tradiţionale numeroase, vor ocupa un loc important în cetate. Existenţa va fi mai bogată şi mai agreabilă. Omul v reflecta, va inventa şi va face dragoste: acestea vor fi preocupările lui esenţiale. Se va pune capăt problemelor ridicate de o lume suprapopulată. Nu vor mai exista şomeri!
O societate în care centenarii vor fi mai numeroşi decît copiii şi tinerii: în pofida avantajelor promise, avem dreptul să fim neliniştiţi. Nu este mai puţin adevărat că acest tip de societate

pare rezultatul logic al tendinţelor majore, pe jumătate reale, pe jumătate mitice, care străbat lumea de astăzi.

O aniversare şi o descoperire: Jeanne Calment şi profesorul Baulieu

SUBIECTUL ESTE FIERBINTE, iar opinia publică este dispusă să mitizeze orice eveniment nou. Cu atît mai mult două evenimente noi care par să se confirme şi să se justifice reciproc. Este ceea ce s-a petrecut în Franţa la începutul anului 1995.

In 21 februarie 1995, Jeanne Calment — astăzi dispărută — îşi sărbătorea a o sută douăzecea aniversare. Această vîrstă nu are nimic mitologic. Raporturile delicate întreţinute de marii centenari cu starea civilă nu o privesc pe Jeanne Calment. Ea s-a născut în Franţa într-o perioadă în care aceasta funcţiona la fel de corect ca în prezent. într-un clasament mitologic al centenarilor, locul ei ar fi destul de modest, dar în clasamentul omologat, ea a rămas multă vreme cel mai bătrîn locuitor; ar mai exista un singur caz incontestabil, cel al japonezului Shigechiyo Izumi, mort în 1986 la vîrsta de o sută douăzeci de ani şi opt luni (record depăşit de Jeanne Calment, decedată la 4 august 1997 la vîrsta de o sută douăzeci şi doi de ani, cinci luni şi unsprezece zile).

Această aniversare a oferit ocazia unei conştientizări. Se poate trăi o sută douăzeci de ani, o sută douăzeci de ani adevăraţi. Limita rezonabilă fixată — ca să terminăm o dată pentru totdeauna cu orice formă de mitizare sau mistificare — în jurul vîrstei de o sută cincisprezece sau, cel mult, o sută douăzeci de ani pare pe punctul să cedeze (se vorbeşte despre un „interval" mai generos, cuprins între o sută treisprezece şi o sută douăzeci şi patru de ani). Realitatea înaintează pe terenul mitologiei.

Să fie acesta un caz izolat, un caz extraordinar ? Gabriel Simonoff crede că nu. într-un interviu acordat revistei Paris Match, el îşi exprimă clar convingerea într-o creştere tip „Calment" a speranţei de viaţă:

Marea doamnă din Arles face ca întreaga specie umană să intre dintr-o dată într-o lume nouă, lumea celor „care trăiesc mult". Nu încape nici o îndoială, dintre cei aproximativ cinci mii de centenari care trăiesc astăzi în Franţa, cîteva zeci vor ajunge şi ei la o sută douăzeci de ani într-o stare fizică satisfăcătoare. Puţin cîte puţin, ştiinţa începe să pătrundă misterele îmbătrînirii şi bolilor care o însoţesc."

Celălalt eveniment, amplu vehiculat de mass-media cu cîteva săptămîni înainte de aniversarea Jeannei Calment, a fost aşa-numita „descoperire fantastică a profesorului Baulieu". Ea se exprimă prin sigla DHEA*, definind un derivat hormonal produs de

glanda suprarenală.

## Note:

* Dihidroepiandrosteronă, un antioxidant puternic (n.ed.).

Cercetările efectuate pe o durată de mai mulţi ani mai ales de medicul francez Etienne-Emile Baulieu, profesor la College de France, şi de endocrinologul american Samuel Yen tind să acrediteze ideea unui raport strîns între molecula de DHEA şi evoluţia organismului. Sulfatul de DHEA atinge concentraţia maximă în jurul vîrstei de douăzeci şi cinci de ani, pentru a se diminua apoi progresiv. Către şaptezeci de ani, compusul nu mai reprezintă decît 10% din cantitatea maximă. Senilitatea s-ar explica pur şi simplu printr-o lipsă de DHEA. Dacă ipoteza se dovedeşte corectă, administrarea acestui compus ar fi susceptibilă să limiteze ori chiar să anuleze neajunsurile bătrîneţii: boli de tot felul, reumatisme, oase friabile, memorie slăbită...

Acest proiect nu priveşte longevitatea în sensul strict al cuvîntului. Autorii nu urmăresc prelungirea vieţii dincolo de limita obişnuită. Scopul lor este să amelioreze bătrîneţea, scutind-o de inconvenientele curente. Să prelungească într-un fel tinereţea. Cum nu s-a ajuns deocamdată la un rezultat definitiv, este prea devreme să riscăm o evaluare. Publicitatea făcută imediat, lăsînd impresia de problemă rezolvată, alimentează o aşteptare mitică mergînd, ca de obicei, mult mai departe decît punctul de plecare ştiinţific. Ipoteza doctorului Baulieu are toate şansele să se grefeze pe modele preexistente, cum ar fi fîntîna tinereţii şi elixirul vieţii.

întîlmrea în imaginar dintre Jeanne Calment şi profesorul Baulieu se înscrie pe o pistă mitică. Pe de o parte, este o dovadă că omul poate trăi o sută douăzeci de ani şi chiar mai mult. Pe de altă parte, este o dovadă că omul poate traversa acest interval perfect sănătos, poate chiar într-o stare de tinereţe prelungită. Finalul interviului acordat de profesorul Simonoff ilustrează perfect consecinţele efectului (cumulat Calment-Baulieu:

/ — Ce părere aveţi despre speranţa vie pe care a generat-o descoperirea profesorului Baulieu — molecula „miraculoasă" DHEA, substanţa cu spectru larg prezentată cu cîteva săptămîni în urmă ca o veritabilă „pilulă a tinereţii" ? - Cred că este vorba despre o descoperire majoră. Gîndiţi:vă puţin: o pilulă banală precum o tabletă de aspirină care ar îndepărta definitiv spectrul bătrîneţii cu tot cortegiul ei de boli. Să trăieşti o sută douăzeci de ani şi peste într-un corp care nu pare să aibă mai mult de

jumătate. Ar fi mai bine decît Jeanne Calment care mi-a spus: „Sînt o bătrînă tînără."
Puţin timp după acest eveniment francez, un libanez şi-a sărbătorit a o sută treizeci şi treia aniversare, iar cel mai bătrîn locuitor al Chinei a murit la o sută patruzeci şi şapte de am. Cursa continuă.

## Note:
" Acid dezoxiribonucleic (n.ed.).

Biologie celulară: ultimele descoperiri
CADENŢA SE ACCELEREAZĂ. Fiecare an pune în discuţie mai multe elemente decît odinioară secole întregi. Longevitatea aparţine categoriei de subiecte care deschid prima pagină a ziarelor. Influenta revistă New Scientist tratează pe larg — în numărul din 22 iunie 1996 — „moartea bătrîneţii" („Death of Old Age"), în timp ce, la 9 decembrie 1996, faimoasa copertă a revistei Time cauţionează subiectul cu autoritatea-i cunoscută; regăsim aici privirea unei tinere seducătoare care nu întîmpină nici cea mai mică dificultate în a ne convinge de virtuţile tinereţii veşnice :for-ever young.
Pista căreia îi revine astăzi rolul de vedetă este metabolismul celular. Cercetătorii îşi propun să limiteze acţiunea nocivă a excesului de „radicali liberi". Radicalii liberi sînt elemente rezultate din o parte a oxigenului absorbit de celule, oxigen pe care acestea nu mai reuşesc să-l reducă. Se instalează „stresul oxidativ", o serie de reacţii care pot deteriora ADN-ul* şi structurile celulare în ansamblu. Este posibil ca în aceasta să constea îmbătrîmrea. O soluţie frecvent recomandată este reducerea drastică a caloriilor, cu scopul de a obliga organismul să „ardă" mai puţină hrană, să funcţioneze oarecum cu încetinitorul.
Au fost identificate şi izolate genele care produc enzime antioxidante. După cît se pare, muştele astfel tratate trăiesc mai mult decît cele netratate. Dar în ce priveşte enzimele care favorizează longevitatea, cele mai mari speranţe le suscită telomeraza. Ea se găseşte în cantităţi mari în spermă şi în celulele canceroase. Gena care se află la originea ei asigură celulelor în

cauză o capacitate de diviziune, deci de înnoire, mult superioară celei caracteristice ciclului celulei obişnuite. Fapt ce explică, de exemplu, prodigioasa proliferare a ţesuturilor canceroase. Iată agentul care, bine stăpînit, ar fi susceptibil să perpetueze organismul, infuzînd celulelor sănătoase aceeaşi vigoare reproductivă pe care o manifestă tumorile maligne.
Este argumentul unei cărţi care nu a întîrziat să facă valuri: Reversing Human Aging (Lupta contra îmbătrinirii), publicată de Michael Fossel la începutul anului 1996. Medicul american nu o ia pe ocolite. El anunţă pentru viitorul imediat (în orice caz, înainte de anul 2015) punerea la punct a unei terapii pe bază de telomeraza, tratament ce va avea drept rezultat o lume în care oamenii vor trăi sute de ani. Deocamdată nu s-a ajuns acolo. Trecerea de la teorie la practică pune cîteva probleme. Oare va trebui să „injectăm" fiecare celulă a organismului ? Cum să procedăm ? Cum să evităm riscul unor dereglări şi apariţia cancerelor în loc să asigurăm speranţa de viaţă visată ?
Dacă deocamdată nu şi-a dovedit aptitudinile în privinţa fiinţelor omeneşti, manipularea genetică pare să dea rezultate palpabile la rudele noastre mai îndepărtate. Este cazul unei specii minuscule de viermi — viermele nematod — tratat într-un laborator din Montreal, vierme a cărui speranţă naturală de viaţă nu depăşeşte nouă zile. în schimb, exemplarele supuse tratamentului au atins cincizeci de zile! La scara vieţii umane, o astfel de creştere s-ar traduce prm patru sute douăzeci de ani în loc de optzeci!

## Regimuri de întinerire

CERCETĂRILE DE ULTIMĂ ORĂ şi, în particular, afacerea „stresului oxidativ" par să indice în termeni practici revizuirea deprinderilor alimentare. Este vorba despre o „revizuire prin eliminare". După ce a fost incitată să ingurgiteze un surplus de hrană şi calorii, societatea de consum este pe punctul de a-şi modifica tactica. Desigur, pentru a trăi trebuie să mîncăm, dar pentru a trăi mai mult trebuie să mîncăm mai puţin. Iată noul slogan: „Mănîncă de două ori mai puţin dacă vrei să ajungi la vîrsta Jeannei Calment în plină formă."
în acest context, vegetarianismul marchează puncte. „Les amateurs de fruits et legumes vivent plus vieux" („Amatorii de fructe şi legume trăiesc mai mult"), titrează Le Figaro în numărul din 1 octombrie 1996; după şaptesprezece ani de muncă, cercetătorii britanici au confirmat excelenţa unei hrane esenţialmente vegetală. Salata cretană se bucură de succes; graţie acesteia, cretanii par să beneficieze de o speranţă de viaţă

considerabilă.
Un experiment făcut pe grupuri de maimuţe este în curs de desfăşurare; procedeul constă în hrănirea diferenţiată a grupurilor şi compararea rezultatelor (evidenţiabile abia peste cîteva decenii). Gîndul nemărturisit: cele care primesc mai puţină hrană vor trăi mai mult. Ca de obicei, scepticii nu sînt de acord; ei deplîng bietele animale care din lipsă de calorii trebuie să sufere de foame şi de frig şi se întreabă dacă eforturile se mai justifică în astfel de condiţii. \ Moda „regimurilor de întinerire" tinde să se asocieze cu moda curelor de slăbire, cărora li se dedicau mai ales femeile. In această privinţă, comportamentele sînt pe punctul să se schimbe. Noutatea ar fi faptul că din ce în ce mai mulţi bărbaţi se supun dietei. Oamenii de afaceri mai ales, grijulii cu tinereţea lor reală sau aparentă. Ei beau mai puţin vin şi băuturi tari şi, pentru a slăbi, consumă produse dietetice. Potrivit unei anchete recente,
Restaurantele trebuie să cadă la înţelegere cu acest nou cult al corpului. S-a terminat cu dineurile de afaceri pantagruelice. Cele două sau trei stele din ghidul Michelin propun aproape întotdeauna meniuri sau feluri de mîncare hipocalonce [...] Clienţii, deseori cadre de conducere sau industriaşi, nu beau decît apă la dejunurile de afaceri. O atitudine de neconceput cu numai zece ani în urmă.
Componenta alimentară nu este singura în cauză. Bărbaţii se alătură femeilor în sălile de gimnastică, încep, asemeni lor, să apeleze la chirurgia estetică şi utilizează din ce în ce mai des produse cosmetice („Les hommes en quette de /oo&"/„Bărbaţii în căutare de look"/, Le Figaro, 28 noiembrie 1996). Fenomenul forever young se află în ofensivă.
Acest model recent de comportament este foarte instructiv pentru cine vrea să înţeleagă amalgamul specific imaginarului, în cazul de faţă, trei axe de interpretare concură la realizarea sintezei. In primul rînd, o „filozofie alimentară" care vine de departe, dispusă să proclame primatul hranei în buna gestionare a organismului. Nu lipsesc vegetaria-nismul tradiţional, metoda Cornaro — precedentele istorice ale unei diete riguroase. In al doilea rînd, avem de-a face, dimpotrivă, cu o teorie ştiinţifică de ultimă oră, clădită pe cercetări de vîrf în biologia celulară. în sfîrşit, al treilea nivel vizează imperiul modei, ale cărei tendinţe valorifică în prezent tipul de om tînăr, suplu, destins şi dinamic.
Graţie mitologiei, trecutul şi prezentul îşi dau mîna; la fel, căutarea adevărurilor fundamentale răspunde deprinderilor schimbătoare ale vieţii sociale.

Concluzii: soluţii pentru longevitate

IN CAZUL ÎN CARE CONCLUZIILE REALE ale acestei importante dezbateri rămîn deschise, longevitatea are cel puţin meritul de a arăta cum funcţionează un arhetip. Să eviţi moartea, să i te sustragi, să o amîni cît mai mult cu putinţă — ce poate fi mai simplu, mai inerent naturii umane ?

Există o diversitate de metode susceptibile să prelungească viaţa şi o diversitate de moduri de a trăi o viaţă prelungită. Dar această diversitate se bazează pe structuri simple şi durabile. Totul se reduce la trei sau patru scenarii care pun în joc fie longevitatea propriu-zisă, fie nemurirea, fie, mergînd pe două variante distincte, perpetuarea tinereţii sau întinerirea. Evident, aceste scenarii se pot combina: longevitatea tinde spre nemurire şi reuşeşte uneori să o atingă; ea presupune şi o tinereţe perpetuă sau înnoită, cel puţin la nivelul unora dintre atributele sale. Intensitatea diferă de la un caz la altul: se poate trăi un secol sau o eternitate, se poate rămîne sau redeveni „perfect" tînăr, se poate conserva sau recupera doar o parte mai mult sau mai puţin semnificativă din energia tinereţii (potenţa sexuală, creşterea dinţilor...).

Mijloacele abordate par inepuizabile. In cele dm urmă, orice mijloc este binevenit dacă îţi prelungeşte ori îţi ameliorează existenţa. Apa, sîngele, cimbrul, elixirul vieţii, hrana vegetală, purgaţiile, uleiul, electricitatea, glandele şi hormonii, testiculele de maimuţă, serul Bogomoleţ, gerovi-talul, căldura şi frigul, DHEA şi telomeraza, iaurtul bulgăresc şi fetele tinere — toate se înscriu într-o listă interminabilă în care se pare că nu domneşte coerenţa. Şi totuşi coerenţa este totală, căci, încă o dată, orice mijloc este bine venit dacă îţi prelungeşte viaţa. Mijloacele menţionate, precum şi un număr considerabil de alte procedee sînt interschimbabile sau complementare.

Ştiinţa modernă nu a modificat în profunzime datele problemei. Uneori a recuperat pur şi simplu anumite simboluri tradiţionale. Astfel, sîngele, principiul vieţii, ale cărui virtuţi regeneratoare se manifestă în nenumărate ipostaze — sîngele lui Cristos adunat în Graal, culoarea sîngerie a cina-brului, vampirii care se hrănesc cu sîngele celor vii etc. —, continuă să joace un rol similar graţie procedeului foarte tehnic al transfuziei, în măsura în care acesta pare susceptibil să întinerească organismul printr-o infuzie de sînge tînăr. La origini, vegetananismul s-a inspirat din valorile religioase şi etice; cele mai recente argumente de natură medicală îi confirmă vocaţia regeneratoare, simbolizată dintotdeauna de

forţa vitală a vegetalului.
In alte cazuri, metodele şi simbolurile sînt absolut noi. Evident, glandele endocrine nu figurează în arsenalul tradiţional al longevităţii. Cu toate acestea, funcţia lor este identică cu cea îndeplinită odinioară de mijloace considerate fictive sau puţin fiabile în epoca noastră. în imaginarul contemporan, grefa echivalează cu fîntîna tinereţii sau cu elixirul vieţii. Procedeele, foarte diferite, rămîn secundare în raport cu rezultatele scontate, mereu aceleaşi.
Iată un exemplu, în aparenţă minor, dar nu lipsit de semnificaţie. O bandă desenată din anul 1950 {Death Must Come!/Moartea trebuie să survină!/ de Al Feldstein) s-a inspirat din posibilităţile oferite de grefă, a cărei carieră în imaginarul ştiinţific era pe punctul de a debuta. Frederick şi Henry, doi medici stagiari, descoperă că tinereţea poate fi prelungită înlocuind o glandă (fictivă!) din splină cu alta mai tînără. Henry îl operează pe Frederick de patru ori la intervale de mai mulţi ani; cadavrele necesare operaţiei sînt dezgropate din cimitir. La şaptezeci şi cinci de ani, Frederick continuă să aibă înfăţişarea unui tînăr de douăzeci şi cinci. Dar prietenul lui refuză să-l mai opereze. Se iscă o încăierare; Henry moare, doborît de o criză cardiacă. Frederick hotărăşte să se autoopereze. Omoară un băiat, dar constată oripilat că acesta suferise o ablaţiune parţială a splinei în locul unde se găsea glanda căutată. Este prea tîrziu pentru a improviza altă soluţie. în cîteva minute, Frederick îmbătrîneşte şi moare.
Modernitatea povestirii pare incontestabilă: banda desenată ca mijloc de expresie, funcţia regeneratoare a glandelor endocrine, grefa, atmosfera de violenţă şi de oroare în acord cu gustul secolului. Totul este modern la nivelul detaliilor, dar aceasta nu poate şterge impresia de deja-vu. Ne aducem aminte de vechea poveste a călătorului care, după ce a găsit tinereţea veşnică, revine în ţara lui; aici timpul îşi accelerează cursa, îi provoacă în cîteva clipe îmbătrî-nirea şi sfîrşitul inevitabil. Acest tip de povestire avertizează asupra fatalităţii implacabile a morţii. Tinereţea veşnică nu reprezintă un zid de apărare. Putem înşela bătrîneţea, putem înşela provizoriu timpul, dar nu vom înşela niciodată moartea.
Constatăm că omul reinventează neîncetat aceleaşi istorii, schimbînd doar piesele de decor. Morala sumbră sau cel puţin sceptică ce transpare din exemplele precedente ridică altă problemă: cea a ambiguităţii mitului. Am apăsat pînă acum pe sensul optimist, cel mai evident, în măsura în care longevitatea înseamnă o victorie, chiar pasageră, asupra timpului,

decrepitudinii şi morţii. Dar trebuie să privim şi reversul medaliei. Toate proiectele lasă să se citească printre rînduri imaginea morţii. Optimismul afişat cel mai frecvent nu este decît contraponderea, uneori nesigură, a disperării existenţiale care însoţeşte omul de-a lungul întregii vieţi. Inventăm soluţii de longevitate ca să uităm o clipă neantul care ne înconjoară. Incapacitatea fiinţei omeneşti de a-şi accepta condiţia limitată şi, în ultimă instanţă, propria moarte defineşte condiţia tragică a existenţei. Căutarea longevităţii ilustrează atît ambiţiile prometeice, cît şi neputinţa funciară a omului.
Hufeland relatează povestea, aparent autentică, a unui astrolog care a trăit în secolul al XVII-lea la curtea prinţului elector de Brandenburg. Pentru a evita influenţele nefaste ale planetelor, el recomanda clienţilor să-şi schimbe necontenit domiciliile, alimentele şi băuturile, pentru a le pune în acord cu astrele favorabile. în felul acesta, ei puteau înşela moartea şi trăi veşnic.

## Note:

* Trad. Leon Leviţchi, prefaţă şi tabel cronologic de Vera Călin, ed. a III-a, Editura Minerva, Bucureşti, 1971 (n.ed.).
Să ne imaginăm acest interminabil joc de-a v-aţi ascunselea în care bieţii oameni încearcă literalmente să fugă de soartă. O mică eroare de horoscop şi moartea îşi face apariţia! Amuzantă la prima vedere, povestea este mai curînd dramatică; uneori, de la căutarea insistentă la psihoză nu este decît un pas.
Latura ironică şi tragică a lucrurilor este următoarea: omul pare destinat să se teamă de moarte şi de veşnicie în egală măsură. O existenţă fără sfîrşit ar fi o povară zdrobitoare. Nemuritorii ajung să viseze moartea la fel cum muritorii visează nemurirea.
Acest paradox a inspirat o lungă suită de opere literare. Iată, de exemplu, nemuritorii descrişi de Swift în Călătoriile lui Gulliver*: nişte bătrîni decrepiţi şi înfiorători care te fac să-ţi doreşti cu adevărat moartea. Sau, într-o lumină mai favorabilă, „tînăra femeie" în vîrstă de trei sute de ani imaginată de Karel Capek, personaj lipsit de orice căldură umană, care continuă să trăiască doar de frica morţii. Morala se impune de la sine: chiar dacă ar fi posibilă,' longevitatea extremă nu este dezirabilă; viaţa noastră efemeră este singura pe care am putea-o suporta. Chiar în SF-ul contemporan, nemuritorul continuă deseori să fie prezentat ca un personaj ce şi-a pierdut omenia sau, pur şi simplu, dorinţa de viaţă.
Semn al timpurilor, anumite tendinţe recente sînt mai nuanţate, adică mai favorabile prelungirii nelimitate a vieţii. De altminteri,

cucerirea timpului şi a spaţiului pot fi combinate. Intr-un univers infinit de o varietate inepuizabilă, nemuritorii nu vor mai avea timp să se plictisească, precum odinioară, cînd erau limitaţi la cîteva palme de pămînt. Nu s-a spus ultimul cuvînt, dar problema subzistă: nu va fi suficient să alungi moartea, va trebui să demonstrezi şi capacitatea de a „gira" această cvasieternitate.
Să mai notăm şi o aplicaţie foarte elitistă a nemuririi. Nemurirea ar putea fi rezervată unei „caste" care deţine înţelepciunea şi puterea: soluţie sugerată de Capek şi pusă m practică de extraterestrii apropiaţi mişcării raeliene.
Pe de altă parte, este interesant să urmărim migraţia modelelor. Situată iniţial la începutul istoriei, în epoca moderna longevitatea s-a orientat către viitor. în societăţile tradiţionale, ea ilustra decăderea treptată a omului; dimpotrivă, astăzi longevitatea demonstrează progresul speciei. Viaţa lungă era un dar al zeilor sau al naturii, deşi unii încercau să-l obţină prin propria ştiinţă; ea tinde să devină o cucerire exclusiv umană, dovedind capacitatea omului de a acţiona asupra lui însuşi şi de a-şi modifica substanţa. Toate semnele sînt inversate. Totul s-a schimbat şi nimic nu s-a schimbat. Vîrsta de aur este proiectată în viitor, omul ia locul Creatorului, dar nucleul dur al mitului rămîne invariabil: longevitate, nemurire, tinereţe...
Marii centenari preferă să „ia" distanţă. Ei se orientează simultan către cele două extremităţi ale istoriei — trecutul îndepărtat şi viitorul îndepărtat — şi spre capătul lumii sau cel puţin spre ţări marcate de un anume exotism. Grecii au privilegiat India, Nordul îndepărtat şi Etiopia. In Europa medievală, Insulele Britanice s-au bucurat de o bună reputaţie în materie, explicabilă şi prin condiţia insulară, şi prin excentricitatea geografică; tradiţia va dura pînă în plină epocă modernă. Izgoniţi fără milă de starea civilă, bătrînn fabuloşi au abandonat Europa Occidentală, pentru a-şi consolida poziţiile sub cerul mai indulgent al Orientului. Bulgaria şi Rusia au beneficiat din plin, împărtăşind gloria cu alte ţări, mai ales cu cele dm Asia şi America Latină. în secolul nostru, Caucazul, Pakistanul şi Ecuadorul îşi dispută recordurile absolute. Ca să nu mai vorbim despre locuitorii galaxiilor...
O tradiţie solidă serveşte întotdeauna la ceva. Cum să explici, dacă nu pnntr-o indestructibilă înrădăcinare mitică, numărul mare de contribuţii ruseşti: Mecinikov, Voronov, Bogomoleţ şi toată pleiada de cercetători sovietici ? Contribuţiile lor „ştiinţifice" datorează mult prezenţei masive a centenarilor, dacă nu în realitatea demografică, cel puţin în imaginarul colectiv. Cazul Chinei este şi mai exemplar. O mitologie a longevităţii de mai

multe ori milenară nu putea să nu lase urme. Ideologia comunistă a trebuit să tolereze, re-luînd chiar în folos propriu o credinţă care venea de departe, fapt ce confirmă încă o dată recuperarea vechilor structuri mitice de mişcările ideologice şi ştiinţifice ale lumii contemporane.

Respectînd tradiţia, longevitatea se supune totuşi de bunăvoie modelor. Ea îi învaţă pe oameni cum să trăiască mult, ceea ce înseamnă de fapt cum să trăiască sau „cum ar trebui să trăiască". Acest „cum ar trebui să trăiască" diferă mult de la o epocă la alta şi de la o cultură la alta.

Nimic mai instructiv în această privinţă decît componenta alimentară a mitului, care ar merita un studiu detaliat. Practic nu există aliment de oarecare importanţă care să nu fi fost considerat succesiv sau simultan favorabil sau defavorabil sănătăţii, susceptibil să prelungească viaţa sau, dimpotrivă, să o scurteze. Pe această temă s-au adus argumente medicale total contradictorii; s-a aflat că este bine şi rău în acelaşi timp să consumi carne, pîine sau vin... Modele se schimbă, trec şi revin. Doar principiul este imuabil, cu alte cuvinte ideea adînc înrădăcinată — în vremea lui Hipocrat, dar şi în prezent — potrivit căreia sănătatea omului depinde esenţialmente de ceea ce mănîncă. Din fericire, putem schimba întotdeauna meniul, bazîndu-ne pe argumente ştiinţifice. Ştiinţa şi moda nu sînt străine una de alta.

Modele conduc direct la ideologii. Orice discurs asupra longevităţii invită la o descifrare ideologică. La rîndul lor, marile curente de gîndire s-au exprimat şi ele prin intermediul acestei mitologii; regăsim în ea un larg evantai de valori, precum şi scara completă a ierarhiilor.

Longevitatea apare ca un semn de superioritate, de prestigiu biologic şi social. Argumentul ei a fost invocat de la bun început de puterea monarhică şi sacerdotală. A fost revendicată nu în mai mică măsură de Renaştere şi de ideologia Epocii Luminilor în vederea emancipării corpului şi a spiritului. Multă vreme bărbaţii au găsit în ea un indicator suplimentar al superiorităţii lor asupra condiţiei femeii. Valorile contrare, elitiste şi democratice, ale ultimelor secole nu au ezitat să facă apel, din cînd în cînd, la acelaşi argument. Viaţa primitivă şi viaţa civilizată sau aerul curat de la ţară şi confortul de la oraş au fost valorificate şi devalorizate după bunul plac al criteriilor ideologice. Atît bogaţii, cît şi săracii au de cîştigat, potrivit unor versiuni mitologice contradictorii. Viaţa frugală, recomandată deseori, convine de minune săracilor, în timp ce bogaţilor li se propune un regim alimen-

tar mai suculent; în plus, ei dispun şi de alte atuuri, între care, mai recent, călătorule în viitor în capsule frigorifice.
Densitatea sporită de soluţii contradictorii este un semn de creştere a tensiunilor din organismul social. Perioada dintre cele două războaie oferă o ilustrare frapantă. Longevitatea se complică deoarece istoria însăşi devine mai complicată. Unii continuă să afirme valorile din vremurile bune de odinioară, avansînd preceptele moderate ale „clasei mijlocii", precum doctorul Gueniot. Dimpotrivă, alţii se lansează în transformarea radicală a condiţiei umane, precum Voronov sau Bogomoleţ. O ideologie de dreapta, mîndră de valorile ei şi destul de agresivă, este din ce în ce mai sedusă de eugenie, fapt dovedit de cazul doctorului Carrel. La cealaltă extremitate politică, la stînga, mitologia comunistă în special, se preconizează cu generozitate transformarea globală a speciei, fără a se ţine seama de ereditate. Pentru ambele extreme, individul contează mult mai puţin decît experimentul în sine, destinat validării teoriilor abstracte.
Dimpotrivă, în Occidentul contemporan, prin longevitate se exprimă îndeosebi individualismul. Diversificarea procedeelor tinde să mulţumească pe toată lumea: fiecare întinereşte în felul său şi pe socoteala sa. Soluţia cea mai rentabilă este simularea tinereţii. Dar există o sumedenie de alte soluţii care necesită bani, privilegiind astfel o anumită pătură socială.
De fapt, longevitatea a intrat, la fel ca tot ce ne înconjoară, în era consumului, a devenit un produs care se vinde — şi uneori se vinde foarte scump. Fîntîna tinereţii era gratuită, dar în lumea noastră nimic nu mai este gratuit. Trebuie să plătim pentru a fi îngrijiţi într-o clinică specializată, să plătim şi mai mult pentru o călătorie postumă în viitor. Celor mai puţin favorizaţi nu le rămîne decît să recurgă la procedee mai tradiţionale sau la medicamente ieftine precum melatonma. Fără a pierde ceva de altminteri, căci toate procedeele sînt echivalente: fîntîna tinereţii sau clinica de întinerire...
Soluţiile individuale se întrepătrund din ce în ce mai mult cu o nouă utopie vizînd refacerea condiţiei umane. Longevitatea pare destinată să propulseze omenirea secolului al XXI-lea într-un univers foarte diferit de cel pe care îl cunoaştem. Ea se instalează în locul ideologiilor transformiste care nu au reuşit să-şi ţină promisiunile. De data aceasta se va reuşi... graţie geneticii!
Toate procedeele sînt echivalente: continuitatea mitului este impresionantă. Din punctul de vedere al tendinţei generale şi a obiectivului urmărit, nu există nici o deosebire între faza preştiinţifică şi mitologia ştiinţifică a longevităţii. Chiar cifrele

rămîn neschimbate: o sută de am, o sută douăzeci (vîrsta lui Moise), o sută cincizeci, două sute... Dimpotrivă, deosebirile sînt foarte sensibile de la o punere în scenă la alta. Totul se adaptează prompt împrejurărilor istorice şi spiritului timpului. Ca orice mit esenţial, longevitatea luminează în acelaşi timp permanenţele şi variaţiile spiritului u/nan.
Ar mai rămîne de evocat o ultimă întrebare, o întrebare deosebit de delicată. Să fie oare longevitatea doar un mit ? / O himeră şi nimic mai mult, pe care omul o „vînează" inutil de milenii ?
în această privinţă, trebuie să evităm să confundăm planurile. Mitologia şi lumea concretă au existenţe independente şi paralele. Cele două niveluri sînt legate prin schimburi permanente şi semnificative, dar aceste raporturi nu le afectează cu nimic esenţa. Evident, mitul influenţează comportamentul oamenilor. Căutarea obsesivă a longevităţii sau chiar a nemuririi s-a manifestat şi se va manifesta continuu prin încercarea de a găsi soluţii efective. Soluţii vizînd fie o longevitate considerată „naturală" (care de altminteri nu ezită să alunece de la o sută de ani la jalonul următor, cel de o sută douăzeci de ani), fie o longevitate mult superioară, presupu-nînd reelaborarea biologică a omului. Creşterea constantă a speranţei de viaţă poate justifica simultan ambele proiecte. Ea poate fi interpretată fie ca un marş neîntrerupt căruia nici o barieră nu î-ar putea sta în cale, fie ca un fel de democratizare ce permite unui număr sporit de persoane să se apropie de o limită biologică de netrecut (similar fenomenului de creştere a staturii; persoanele înalte sînt din ce în ce mai numeroase, dar această evoluţie nu pare să prevestească o lume în care fiinţele omeneşti să măsoare trei sau patru metri).
Şansele de reuşită nu au nimic comun cu mitul însuşi. Nule sau considerabile, şansele sînt total independente de mit. Multor contemporani le place să creadă că există extraterestri; dar acest mit nu constituie un răspuns cu privire la existenţa sau inexistenţa locuitorilor galaxiilor. Mitul longevităţii se înscrie în aceeaşi logică; el nu poate spune nimic despre evoluţia ulterioară a speciei. Explorarea imaginară a viitorului este cu totul altceva decît viitorul însuşi, teritoriu necunoscut care urmează să fie descoperit. Toate căile sînt deschise, dar este puţin probabil ca viitorul real să semene cu viitorul imaginar. Aşadar, oare vom deveni sau nu nemuritori ? Urmaşii noştri vor afla...
Fapt este că omul nu va renunţa niciodată la proiectul reinventării condiţiei umane. Dorinţa lui de a deveni „diferit" este adînc înscrisă în structura lui spirituală: aşa a fost „programat". Este o constantă arhetipală: deşi arhetipurile pot să-şi schimbe forma

sau să se integreze unor strategii diferite, ele rămînîn esenţă egale cu sine. Creatură divină sau el însuşi creator de zei, omul nu renunţă niciodată la căutarea de soluţii transcendente care să-i permită accesul la o condiţie superioară. Longevitatea a fost şi va rămîne mereu o „piesă" de bază în confruntarea interminabilă dintre om şi Dumnezeu, într-o strategie vizînd însuşirea unei parcele de divinitate, vizînd în ultimă instanţă transfigurarea omului în om-zeu.

între timp, mitul traversează imperturbabil secolele. El este cel care posedă adevăratul secret al tinereţii. Generaţiile se succedă una alteia, dar un mare mit nu moare niciodată.

Bibliografie

Eseul de faţă se bazează în primul rînd pe o interpretare personală a surselor menţionate în text. Două lucrări generale au permis completarea informaţiilor: Gabriel Veraldi, Longevite et immortalite, Editura Vernoy, 1981, şi mai ales La recherche de Vimmortalite, Editura Time-Life, Amsterdam, 1992.

Pentru aspectele particulare ale problemei: Mircea Eliade, Yoga: Nemurire şi libertate, Editura Humanitas, Bucureşti, 1993, şi Făurari şi alchimişti, Editura Humanitas, Bucureşti, 1996; Max Kaltenmark, Lao Zi şi Daoismul, Editura Symposion, Bucureşti, 1994; Serge Hutin, L'Alchimie, col. „Que sais-je?", PUF, Paris, 1951, 1991 (ed. a VUI-a), şi L'immortalite alchimique, Editura Montorgueil, Paris, 1991. Consideraţii subtile asupra mitologiei greceşti vizînd această temă: Monique Halm-Tisserant în Cannibalisme et immortalite: L'enfant dans le chaudron en Grece ancienne, Editura Les Belles Lettres, Paris, 1993. Cartea semnată de Jorge Magasich-Airola şi Jean-Marc de Beer, America Magica: Quand l'Europe de la Renaissance croyait conquerir le Paradis, Editura Autrement, Paris, 1994, oferă detalii referitoare la fîntîna tinereţii şi longevitatea americanilor. Mitul faustic este tratat

exhaustiv de Andre Dabezies în Le Mythe de Faust, Editura Armând Colin, Paris, 1972 şi 1990. Pentru anumite teorii şi proiecte recente, vezi Robert Clarke, L'homme mutant, Paris, 1989.
Cu privire la imaginarul vîrstelor vieţii, de menţionat lucrările clasice: Philippe Aries, Histoire des populations francaises et leurs attitudes devant la vie depuis le XVIIF sitele, Editura Seif, 1948, Editura Seuil, Paris, 1971; L'Enfant et la vie familiale sous l'Ancien Regime, Editura Pion, Paris, 1960, Editura Seuil, Paris, 1973 şi 1975; L'Homme devant la mort, Editura Seuil, Paris, 1977; George Minois, Histoire de la vieillesse en Occident: De l'Antiquite a la Renaissance, Editura Fayard, Paris, 1987.
A se vedea de asemenea volumul L'imaginaire des âges de la vie (sub direcţia Daniele Chauvin), Editura Ellug, Grenoble, 1996; articolul scris de Christian Lalive d'Epinay (în colaborare cu Jean-Francois Bickel), „La retrăite, voyage vers Cythere ou rejet dans Ies limbes ?", pp. 281-303, ne-a inspirat cîteva observaţii în legătură cu „vîrsta a treia".
Nemurirea ca temă literară a făcut obiectul antologiei Death and the Serpent: Immortality in Science-Fiction and Fantasy, editată de Cari B. Yoke şi Donald M. Hassler, Greenwood Press, Westport-Londra, 1985.
In legătură cu recenta „cruciadă" în favoarea sănătăţii, vezi Lucien Sfez, La sânte parfaite: Critique d'une nouvelle utopie, Editura Seuil, Paris, 1995.
Starea actuală a problemei este rezumată de Francoise Forette în La Revolution de la longevite, Editura Grasset,' Paris, 1997; autoarea reiterează ideea unei speranţe de viaţă de cel puţin o sută douăzeci de ani.
în sfîrşit, anumite aspecte ale problemei au fost schiţate în cărţile noastre precedente: Entre l'Ange et la Bete: Le mythe de l'Homme different de l'Antiquite a nos jours, Editura Pion, Paris, 1995; Sfîrşitul lumii: O istorie fără sfîrşit, Editura Humanitas, Bucureşti, 1999; Mitologia ştiinţifică a comunismului, Editura Humanitas, Bucureşti, 1999.

Cuprins

Redactor MONICA MÂNU
Apărut 1999 BUCUREŞTI - ROMÂNIA
Tiparul executat la Regia Autonomă „Monitorul Oficial"
TALON DE COMANDA Carte Humanitas prin poştă
Citiţi pe verso despre avantajele utilizării .serviciului nostru direct de distribuţie şi despre procedura de comandă.

| Nr. crt. | Titlu, autor | Preţ (lei) | Nr. ex. |
|---|---|---|---|
| 1 | Către sănătatea perfectă G. BkĂTESCU | 99 000 | |
| | Două secole de mitologie naţională LUCIAN BOIA | 34 000 | |
| 3 | Istorie şi mit în conştiinţa românească LUCIAN BOIA | 59 000 | |
| 4 | Sfârşitul lumii. O istorie fără sfârşit LUCIAN BOIA | 49 000 | |
| 5 | Jocul cu trecutul LUCIAN BOIA | 39 000 | |
| 6 | Mitologia ştiinţifică a comunismului LUCIAN BOIA | 49 000 | |
| 7 | Reflecţii de la Sils-Maria ISO CAMAKTIN | 30 000 | |
| 8 | Ce este filozofia? Ce este cunoaşterea? ORTEGA Y GASSET | 74 000 | |
| 9 | Homo luctens JOHAN MUIZINOA | 74 000 | |
| 10 | Cercul mincinoşilor. JEAN-CLAUDE CARRIERE | 79 000 | |
| 11 | Pentru o istorie a imginarului LUCIAN BOIA | | |
| | | | |
| | | | |
| | | | |
| | | | |